

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MODERN DÖNEMDE TAZİYE GELENEĞİ: TAZİYE EVLERİ
(BATMAN ÖRNEĞİ)

HÜSEYİN BALIK

148103011003

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi MÜŞERREF YARDIM

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin Balık
	Numarası	148103011003
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi MÜŞERREF YARDIM
	Tezin Adı	Modern Dönemde Taziye Geleneği: Taziye Evleri (Batman Örneği)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Modern Dönemde Taziye Geleneği: Taziye Evleri (Batman Örneği)* başlıklı bu çalışma *02.07.2019* tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Müşerref Yardım	
2	Doç. Dr.	Ferhat Tekin	
3	Dr. Öğr. Üyesi	İbrahim Nacak	

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin BALIK		
	Numarası	148103011003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Modern Dönemde Taziye Geleneği: Taziye Evleri (Batman Örneği)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

Hüseyin balık

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin Balık		
	Numarası	148103011003		
		Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Müşerref Yardım		
Tezin Adı	Modern Dönemde Taziye Geleneği: Taziye Evleri (Batman Örneği)			

Modern-kent ortamında geleneksel, kültürel, yerel ve dinî ritüellerinin görünürlüğü, varlığı giderek azalmalar görülmektedir. Taziye (Taziye’h) geleneği gibi bazı ritüeller, kamusal alanda sergilenen uygulamalar olmaktadır. Ölüm sonrası ritüellerin bir yansıması olan taziyeler bu çalışmanın konusu olmaktadır. Taziye geleneğini konu alan çalışmaların yanısıra bu çalışmada; “taziye evleri” inceleme konusu olmuştur. “Taziye evleri” olgusu bilinenin dışında (mevtanın evi) bir olguyu, yapı ve sembolü ifade etmektedir.

Batman hızlı gelişen ve modern kentleşmenin yoğun olarak görüldüğü bir kent profili çizmektedir. Geleneksel toplum dokusunun da devam ettiği bir şehir olmaktadır. Geleneksel ve modern anlayışının içiçeliğini, bir aradalığını gösteren bir özelliği vardır. Bu çalışmada; kırsal yaşam eğilimlerinin modern-kent ortamında devam ettiğinin ve ya ettirildiğinin bir çerçevesini sunmayı amaçlamaktadır.

Toplumsal yapının değişken ve dinamik olması özelliği ile düğün, taziye, hasta ziyaretleri vb. olgularda farklılaşma, değişim ve dönüşüm imkanlar dahilinde değişmektedir. Özellikle düğün ve taziyelerdeki kısa vadedeki değişimler göze çarpmakta ve araştırmaya değer niteliktedir. Taziye geleneğinin taşıyıcısı, görünen yeni yüzü, dinî etkileşimin artması ve yayılması açısından; “taziye evleri” yeni bir mekân sunmaktadır. Kültürel ve dinî aktarımı sağladığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Modern, Gelenek, Ölüm, Ölüm Sosyolojisi, Sosyal Destek, Batman, Taziye Evi.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Hüseyin Balık		
	Student Number	148103011003		
		Sosyology		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Müşerref Yardım		
Title of the Thesis/Dissertation	The Tradition Of Condolence İn The Modern Period: Condolence Houses (Example Of Batman)			

In modern-city environment, the visibility and the presence of traditional, cultural, local and religious rituals are gradually decreasing. Some rituals, like the tradition of condolence, are exhibited in public space. The condolences, which are a reflection of death after death, are the subject of this study. In addition to the studies on the tradition of condolence; condolence houses “have been the subject of investigation. The case of tedir sympathy houses refers to a phenomenon, structure and symbol, other than the known one (the house of the season).

Batman is a city with a fast developing and modern urbanization. It is also a city where traditional society continues. It has a characteristic that shows the intertwinedness of traditional and modern understanding. In this study; It aims to present a framework of the development of rural life trends in the modern-urban environment.

With the feature of social structure being variable and dynamic, wedding, condolence, patient visits etc. vary according to differentiation, change and transformation opportunities. Especially short-term changes in weddings and condolences are noteworthy and worth the research. In view of the new face of the sympathy tradition, the visible new face, the effect of the religious interaction; Ir taz'iyeh houses iy offer a new place. It is possible to say that it provides cultural and religious transfer.

Keywords: Modern, Tradition, Death, Sociology Of Death, Social Support, Batman, Ta'ziyeh House.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	vii
Önsöz	viii
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TAZİYE GELENEĞİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ

1.1. Ölüm	6
1.1.1. Ölüm Sosyolojisi	13
1.1.2. Taziye Olgusu.....	17
1.2. Tarihsel Süreçte Taziye Geleneği	21
1.2.1. Taziyeye Geleneksel Açıdan Bakış	25
1.2.2. Taziye Geleneğinde Modern Yaklaşım	30
1.3. Taziye Geleneğinin İşlevselliği	40
1.3.1. Taziyelerde Dayanışma/Yardımlaşma.....	41
1.3.2. Yas/Matem Süreci	45
1.3.3. Kurumsallaşma.....	48
1.3.4. Kültürel Değerin/ Aidiyetin Taşıyıcısı	52

İKİNCİ BÖLÜM

2. BATMAN'DA TAZİYE GELENEĞİNİN KURUMSALLAŞMASI

2.1. Batman'da Şehirleşme ve Toplumsal Doku	57
2.2. Taziye Geleneği ve Kurumsallaşması	66
2.2.1. Taziye Evleri	67
2.2.2. Mevtanın (ölünün) Evi	75
2.2.3. Taziye Çadırı	76
2.2.4. Modern Taziye Evleri.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM⁸²

3. TAZİYE GELENEĞİNİN YENİ YÜZÜ: TAZİYE EVLERİ (ALAN ARAŞTIRMASI VE BULGULAR)

3.1. Araştırma Hakkında	82
3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	83
3.2. Araştırmanın Yöntemi	84

3.3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMU	87
3.3.1. Taziyelere Katılımı Sağlayan Sosyo-Psikolojik ve Dini Faktörler:	87
3.3.2. Sosyal Destek ve Dayanışma Örneğinde Taziye Geleneği:	90
3.3.3. Taziye Geleneğinde Bitmeyen Sorun; Taziye Yemekleri:	97
3.3.4. Modern Kentleşme Pratiğinde “Taziye Evleri”ne Giden Süreç:	101
3.3.5. Yerel Yönetimin Taziyelere ve Taziye Evlerine Desteği:	109
3.3.6. Yeni “Dinsel Yaşam Alanı” Olarak Taziye Evi:	111
3.3.7. Yasın/Acının “Yeni Mekanı” Olarak Taziye Evi:	114
3.3.8. Sosyo-Kültürel Değerlerin Simgesi ve Taşıyıcısı Olarak Taziye Evleri:	117
3.3.9. Taziye Evi – Cami İlişkisi ve Farklı Dinsel Yapılaşmalara doğru:	120
3.3.10. Yerel Yönetimin Etkisi ve Taziye Evlerinin Kurumsallaşması:	123
3.3.11. Taziye Yeri Sorunsalından Taziye Evi Sorunsalına Doğru:	127
SONUÇ	129
Kaynakça:	134
Öz Geçmiş	144

TABLolar DİZİNİ

Tablo I: Katılımcı Listesi	87
Tablo II: Taziye Evi Yapımında Kullanılan Malzemeler	93

Önsöz

Toplumlar hareketli ve dinamik bir yapıdadır. Bu hareketlilik ve dinamik yapısı zamanla, eski-yeni kıyaslaması yapıldığında göze çarpmaktadır. Modern zamanla birlikte toplumların yaşam formlarında dönüşümler meydana gelmektedir. Kır-kent dikotomisinde bu durum ve farklılaşma daha net görülebilmektedir. Bu çalışmanın konusu; kent/şehir ortamında meydana gelen, taziye geleneğindeki değişimlerdir. Ölüm sonrası sergilenen bir ritüel olan taziye ve geleneği; geleneksel toplumlarda taziyelere olan katılım ve ilgi toplumsal bir gösterge kabul edilir. Bu durum taziye geleneğine yeni bir soluk getirmektedir: Taziye evleri. Taziye evleri kent ortamında ortaya çıkmış, taziye ziyaretçilerinin ağırlandığı “yeni mekanlar” olmaktadır. Yeni bir oluşum olması, kısa bir sürede “taziye evleri”nin sayılarının artması, konuyu çalışma ihtiyacını doğurdu.

Taziye geleneğine atfedilen değer, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma kalıplarını canlı tutmaktadır. Cemaatsel ilişkileri modern zamanda olumlu bir şekilde dizayn eden taziye geleneği; “taziye evleri” ile yeni bir boyuta taşınmaktadır. Süreklilik, devamlılık ve kalıcılığın bir göstergesi olmaktadır. Batman özelinde ele alınan bu çalışma; Batman Belediyesi ve vatandaşların yapmış olduğu taziye evleri, çok amaçlı bir nitelik kazanmıştır. Cami- taziye evi ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Taziye geleneğinin yeni yüzü olan “taziye evleri” uygulaması, yeni dinsel bir alana da işaret etmesi açısından çalışılmaya değer bir konu olmuştur.

Uzun soluklu bir yüksek lisans süreci geçirdim. Bu süreçte ailemin sabır ve her türlü maddi ve manevi desteğinden dolayı minnettarım. Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimim sürecince derslerine katıldığım hocalarımla katkıları ve öğrettikleri her şey için minnet duymaktayım. Bu tezin vücut bulmasında emeği geçen, her zaman kapısını çaldığım, ilgisi ve yapıcı yönlendirmesi sonucu ortaya çıkan bu çalışma için, hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Müşerref YARDIM’a teşekkür ederim. Gerek kaynak sağlaması gerekse yapıcı eleştirileri ile yardım ve desteğini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Ferhat TEKİN’e teşekkür ederim. Verimli, ufuk açıcı derslerinden dolayı ve sürekli ilgilerinden ötürü Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN’a, Doç. Dr. Ahmet KOYUNCU’ya, Doç. Dr. Mehmet BİREKUL’a teşekkür ederim. Bölümün Arş. Gör. Ruhi Can ALKIN, Emrah BAŞARAN ve Öner ATAY’a samimiyet ve ilgilerinden dolayı teşekkür ederim. Lisans eğitimimden bu yana sürekli olarak yanımda olan gerek maddi ve manevi gerekse ilmi desteklerinden dolayı Samet ÜNLÜ’ye

teşekkür ederim. Alan çalışmamda desteklerini ve değerli görüşlerini paylaşan katılımcılara emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Giriş

Taziye (Ta'ziyeh) olgusu ölümü akla getirmektedir. Yaşanan kayıp ve acıyı hafifletmek için ölünün evine gidilmesi taziye denilen süreci başlatmaktadır. Bu nedendir ki ölüm kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Ölüm, hemen hemen bütün sosyal bilimler ve tasavvufi disiplinlerin anlamaya çalıştığı ve yorumladığı yegâne terimlerden biridir. Hayat, ölümün etrafında anlam bulan bir olgudur. Bireyin dâhil olduğu toplum, inanç sisteminin veya gelenekselin oluşturduğu ritüeller çerçevesinde bireye belki de ölen kişiye son görev, kendi kültürel kodları içerisinde defnedilmesi, ölüye karşı son görevi yerine getirmektedir.

Bireyler ve toplumlar ölüm kavramına anlam yükleme çabasında olmuşlardır. Ölüme anlam ve manalar yükleme ise; inanç sistemlerinin, geleneklerin, göreneklerin, toplumsal mitler vb. şeylerle olmaktadır. Ölüm sonrası ritüeller, toplulukların atalar kültürüne göre vukuu bulmaktadır. Ölüme yüklenen manalar ise geleneksel anlayıştan modern anlayışa göre değişmekte ve dönüşmektedir. Değişen ve dönüşen ölümün kendisi değil; insanların ve toplumların zihniyet değişimi, ölüme atfedilen değerler, ölüm olayının sıradanlaşması, gerçekleşmeyen ritüeller vb. genel olarak da gelenekten kopuş ve modernleşen zihinsel ve yaşamsal alanlardır.

Ölüm başlı başına büyük bir olgudur. Ölüm olgusu etrafında insan, topluluk, cemaatler vb. birlikteliklerde toplumların ölüm esnasında ve sonrasında ortaya değişik ve bir o kadar da ilginç ritüeller ortaya koymuş ve gelenekleştirmiştir.

Meydana gelen bu değişim ve dönüşüm aynı zamanda toplumun dini inanç ve yaşamının bir tezahürüdür. Bu ritüeller toplumsal değişim ve dönüşüm ile birlikte durağan değil dinamik yapıda devam etmektedir. Toplum olma süreci veya toplumlaşma ortak bir yaşam alanı, ortak dini inanış ve coğrafi yakınlık beraberinde ortak değerler ortaya çıkarmıştır. Bu değerlere; düğünler, taziyeler, evlilikler, örf ve adetler vb. gibi daha pek çok olguyu dâhil etmek mümkündür. Toplum tarafından üretilen ve geliştirilen çok değişik sosyalleşme, sosyal bütünleşme ve sosyal kontrol mekanizmaları vardır. Toplumların değer ve inanışları ne kadar farklı olursa olsun ve her insanın değerleri bile farklı bir şekilde olsa da herkes için veya her canlı için bir son olan ölüm gerçeği vardır.

Bu çalışmamızda taziye geleneği için; Asım Demir'in (2012), "Diyarbakır'da Taziye Geleneği", Abuzar (2010), Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği -Bir

Toplumsal Yapı Çözümlemesi-, M. Hakkı Ertan'ın (2012) “Sosyolojik Açından Batman ve Yöresindeki ‘Taziye Geleneği’ ve Bu geleneğin Anadolu Taziye Kültürü ile Karşılaştırılması” adlı çalışmalardan yararlanılmıştır. Taziye olgusu kavramı üzerinde durulmuş ve kaynak olarak; Celal Mordeniz'in (2005) “Dramatik bir Performans Türü Olarak Ta'ziye ve Antik Yunan Tiyatrosu ile Karşılaştırmalı Denemesi” incelenmiştir. Taziye geleneğinden türeyen ve kentleşme örneğinde “taziye evi” çalışmasını ilk yapan; Suvat Parin ve arkadaşlarının (2012) “Kent(li)leşme Pratiğinde Yeni Bir olgu: Taziye Evleri ve Farklılaşan Sosyo-Kültürel Pratikler” çalışmaları gözden geçirilmiştir. Bu çalışmalardan farklı ve daha ayrıntılı bir şekilde; "kurumsallaşan taziye evleri", taziyelerin yapımında rol oynayan belediye ve mahalle sakinleri, gerek akrabalık gerekse komşuluk ilişkilerindeki yardımlaşma ve dayanışma örnekleri ele alınmıştır. ‘Yeni dinsel alan oluşturma’sı açısından; ‘cami-taziye evi’ ilişkisinin boyutları özgün bir şekilde ele alınmaktadır.

Ölüm sosyolojisi, batı literatüründe olan ve kökeni Durkheim'e kadar uzanır ve Batıda geniş bir şekilde hem klasik sosyal bilimciler hem de çağdaş sosyal bilimciler tarafından ihmal edilmemiştir. Ülkemizde ölüm sosyolojisi alanında çalışmalar yeni olmakla birlikte gün geçtikçe literatüre katkıların artmakta olduğu görülmektedir. Türkiye’de ölüm sosyolojisi Zülküf Kara'nın (2009) “Ölüm Fenomeni Üzerine Bir Din Sosyolojisi Çalışması; Kayseri Örneği” adlı doktora çalışmasında ele alınmıştır. Ve Adem Sağır'ın (2014) “Ölüm Sosyolojisi” kitabı kapsamlı bir ölüm sosyolojisi çalışması olmaktadır.

Toplumların geçirdiği evreler ve bu toplumlar için kullanılan ve çağa uygun ve çağ dışı gibi algılanacak farklı toplum anlayışları da ortaya çıkmaktadır. Geleneksel, modern, post modern gibi sıfatlandırmalar ya da adlandırmalar, toplumların aynı zamanda gelişmişlik ve az gelişmişlik düzeylerine vurgu yapılmaktadır. Bu hali ile geleneksel toplum ve modern toplumlarda meydana gelen değerler veya olagelen ritüeller farklılaşmaktadır. Büyük kentlerde değişim daha hızlı yaşanmaktadır. Batman hem nüfus olarak artmakta hem de yerleşim alanı olarak genişleyen, büyüyen bir kenttir. Değişim ve dönüşümün görüldüğü ilk olgulardan biri de planlı bir şekilde kentin büyümeye başlamasıdır. "Taziye evleri" toplumsal dayanışma ve değerlerin görünmesi açısından iyi bir gösterge olmaktadır.

Taziye uygulamaları ve taziye yerleri ile ilgili son 10 ile 15 yıllık süreçte 3 durum söz konusu olmuştur. İlk durum, küçük kırsal yerleşim alanlarında taziye ele alındığında; ölüm olayı gerçekleştiğinde akraba ve komşular mevtanın, cenaze sahibinin evine gitmektedir. Öleni yıkama, defin, mezar kazma, kefenleme gibi bütün işi köylüler yapmaktadır. Sadece

ölüm nedeni ve raporu hazırlamak için yetkili kişiler, ölünün evine gelmektedir. Defin işlemlerinden sonra mevtanın evine gidilmektedir. Köy gibi küçük bir yerde ise köylüler ve gelenler caminin olduğu yerde, alanda bir araya gelmektedir. Ölüm olayını, durumunu yâda yasını bütün köy birlikte yaşamaktadır. Çünkü herkes birbirinden haberdar olmaktadır. Mevtanın evi dışında köyün taziyesi vardır ve köy için yas genel bir durum olmaktadır. İkinci durum ise; daha büyük yerleşim alanı olan kent/şehir ortamında görülen durumdur. Kent ortamının büyüklüğü, nüfusunun fazla olması, bürokrasinin işleyişi, insanların birbirine daha çok yabancı olması, farklı aşiret ve köylü kesimlerin bulunması, göçlerle oluşması, apartmanlaşmanın olması, artan bireyselleşme gibi durumlar taziye yeri ve olayını etkilemektedir. Kent ortamında ölüm haberi duyurulduğunda ilk gelen yetkili kurumlar olmaktadır. Hastaneye götürülür. Ölüm raporu ve nedeni belirlenir. Yetkili kurum Mez-der (Mezarlıklar Müdürlüğü) tarafından cenaze sahibinin olduğu mahalledeki camiye götürülür ve yıkandıktan sonra, mezarlığa götürülür, hazırlanmış mezarda defin işlemleri tamamlandıktan sonra, imam tarafından telkin ritüelini yaptıktan sonra mevta adına dua okunur. Taziye sahipleri ilk taziye mezarlıkta kabul edip, taziye yerine geçmeye başlarlar. Taziye yeri kent ortamında mevtanın evi ya da taziye çadırı olmaktadır. Bu bir apartman dairesi de olabilmektedir. Yas, mevtanın evinde yaşanmaktadır. Eğer sokakta çadır kurulup taziye kabul edilirse o mahalle veya sokak için bir yas söz konusu olmaktadır. Taziye çadırının verdiği görüntü, ölümün olduğu haberini vermektedir. Üçüncü durum ise; ölüm haberi duyurulduğunda yetkili kurumlar aranır. Genelde bu kurum Mez-der olmaktadır. Ölüm işlemleri ile ilgilenmektedir. Bu işlemler devam ederken cenaze sahipleri, taziye yeri için ‘taziye evleri’nden sorumlularına ulaşmaya çalışmaktadırlar. Çünkü taziyelerin yoğun ve yorucu geçmesi, evde ağırlamanın zor olduğu gibi nedenlerden dolayı taziye evi ayarlamaya öncelik vermektedirler. En yakın taziye evinden başlamak üzere boş bir tane bulana kadar aramaktadırlar. Ve taziye evi için sıraya girmektedirler. Bazı durumlarda ilk gün evde ağırlanmakta ve sonrasında taziye evine geçmektedirler. Bu 3 durum son yıllarda taziye geleneğinin geçirdiği değişim sürecini ifade etmektedir.

Modern ve geleneksel taziye anlayışının irdelendiği bu çalışmada; modern kavramı üzerinde durulmaktadır aynı zamanda. Taziye geleneğinin çağa uygun dönüşümüne ithafen modern zamanda taziye geleneğinde taziye yerlerinin inşa edilmesi, yapılaşması ve bu yapılaşma belirlenen kent kurgusunda planlanması söz konusu olmaktadır. Yerel belediye ve resmi kurumların dâhil olması gibi etkenler göz önüne alındığında “modern taziye evleri” tabiri kullanılmaktadır. Modern taziye evleri, kentleşme olgusu ile şekillenen yerler

olmaktadır. Yani modern çağa uyumu ve uygunluğu göz önünde bulundurulmaktadır. Geleneksel anlayışta taziyelerin kabulü mevtanın veya yakınlarının evi olmaktadır. Modern anlamda çağa göre olan “taziye evleri” uygulamasından önceki durum gelenekseli ifade etmektedir.

Birinci bölümde taziye olgusu, ölüm ve ölüm sosyolojisi üzerinde durulmuştur. Geleneksel ve modern anlamda, ölümün ve taziye anlayışının, yerinin nasıl evirildiği konusuna değinilmiştir. Toplumsallaşma açısından taziye geleneğinin işlevselliğine, yardımlaşma, dayanışma gibi kavramlar irdelenmiştir. Yas durumu üzerinde durulmuştur. Taziye geleneğinin kültürel değer ve aidiyetlere olan etkisinin yanında kurumsallaşma yönü çalışmaya konu olmuştur. Taziye evi uygulamasının örnekleri araştırılmıştır.

İkinci bölümde, çalışma alanı olan Batman kent tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında şehrin oluşumu ve toplumsal yapısı, göçler sonucu dönüşümü, gecekondulaşma yapısı üzerinde durulmuştur. Taziye geleneği açısından önemli olan diğer bir konu, çalışmanın yoğunlaştığı “taziye evi kurumsallaşması” olmuştur. Taziye geleneğinde taziye yeri anlayışında meydana gelen değişimler araştırma konusu olmuştur. Ölüm sonrası taziye yeri olan; mevtanın evi, taziye çadırı ve “taziye ev(ler)i” kavramları açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise; literatür araştırmasında ve alan çalışması sonucunda elde edilen veriler yorumlanmıştır. Yapılan görüşmeler, ziyaret edilen taziye evleri, birebir dâhil olunan taziye kabulleri sonucunda veriler yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız ölüm sosyoloji bağlamında ele alınacağı gibi, ölümün getirdiği davranış kalıplarından da ayrı düşünülmeyecek dini tezahür ettiği alanını kapsamaktadır. Taziye esnasında ortaya çıkan davranış örüntüleri ve taziyelerin kabul edildiği mekan olarak taziye evi olgusuna dair bir çerçeve çizilmeye yönelik olacaktır. Bu bağlamda çalışma Batman’da taziye olgusu ve taziye evleri üzerine olacaktır. Batman’da taziye olgusu ve taziye evi anlayışı aynı zamanda şehirleşme olgusu açısından da ele alınabilecek bir olguya dönüşmüştür. Din sosyolojisi konusu olduğu kadar ölüm esnasında ve sonrasında yaşanan yas süreci açısından da psikolojik bir durumdur. Süreklilik, görünürlük, artan yapılaşma ve kazandığı önem açısından "kurumsallaşma" boyutuyla irdelenmiştir.

Ölüm esnasında yaşananlar ve sonrasındaki davranış ve yapılan işler, sosyolojik olarak incelemeye konu olmaktadır. Taziyelerin kabulü, taziye çadırı, taziye evi, boş işyerlerinin

taziye için ayrılması, taziyeye gelen insanları en iyi şekilde ağırlamak içindir. Bu hizmetler; ticari yönü, yemek verilmesi, taziyenin süresi, taziyelerde dua okutan din âlimi ve vaazların etkisi, yeni yapılan camilere taziye evinin eklenmesi ve yeni bir cami-taziye evi anlayışının gelişmesi gibi farklı inceleme alanları içermektedir. Şehirleşme açısından taziye evleri, akraba ve komşuluk ilişkileri açısından taziye olgusu gibi çok yönlü bir çerçeveyi kapsayacak olan bu çalışma, Batman ili ile sınırlı olmakla birlikte kurumsallaşma açısından taziye evleri ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

1. TAZİYE GELENEĞİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ

1.1. Ölüm

Taziye dediğimiz zaman ilk önce ölüm aklımıza gelir. Yaşanan kayıp ve acıyı hafifletmek için ölünün evine gidilmesi taziye dediğimiz süreci başlatır. Bu nedendir ki ölüm kavramına değinmeden geçmememiz gerekmektedir. Ölümü, hemen hemen bütün bilimsel ve tasavufi disiplinlerin anlamaya çalıştığı ve yorumladığı yegane terimlerden biridir. Hayatın etrafında dolaştığı ve anlam bulduğu bir olgudur. Yaşamı doğumla başlatıp ölüm ile bitirmekteyiz. Bireyin dahil olduğu toplum, inanç sisteminin veya gelenekselin oluşturduğu ritüeller çerçevesinde birey ölüsüne belki de son görevini kendi kültürel kodları içerisinde yerine getirmektedir. Bireyler ve toplumlar ölüm kavramına anlam yükleme çabasında olmuşlardır.

Ölüm genel bir kelimedir. Ölümün her canlı için var olduğu aşikardır. “Diğer hayvanların tersine, yalnızca bilmeyiz; aynı zamanda bildiğimizi biliriz. Farkında olduğumuzun farkındayız, bilincimizin olduğunun, bilinçli olduğumuzun bilincindeyiz. Bilgimizin kendisi bilginin nesnesidir: ellerimize ya da ayaklarımıza ve bir parçası olmadığı halde bedenimizi çevreleyen ‘şeylere’ baktığımız biçimde, düşüncelerimize de bakabiliriz.” (Bauman, 2012: 23). İnsanların farkında olduğu ve ölümün bilinmesi; bu dünyada yaptıklarını yapmak istediklerini belirlemekte ve yaşamını biçimlendirmektedir. Ölüm insanların zihnini sürekli meşgul eden ve sınırını belirleyen şey olmuştur. “İnsanı bu denli meşgul eden ölüm kavramının farklı kültürlerde ve toplumlarda değişik tanımları yapılmıştır. Ölüm, canlı varlıklardaki yaşamsal görevlerin bir daha yenilenmemek üzere sona ermesi; hayatın sonu, yaşamın bitişi, ömrün sona ermesi veya bir insan, hayvan yada bitkide yaşamın tam ve kesin olarak sona ermesi şeklinde tanımlanmıştır. Tüm bu tanımlarda ortak nokta, canlı organizmanın kendini yenileme yeteneğini yitirmesi veya hayati organlardan birinin ya da bir kaçının tamamen işlevini yitirmesiyle hayatın sona ermesidir.” (Kara, 2009: 1).

Ölüm ile ilgili literatür özellikle Batı dünyasında hızla artmaktadır. Özellikle son on yılda ölümün geçtiği tüm toplumsal tabakalar ayrıntılı bir şekilde incelenmeye başlanmıştır. Sosyoloji disiplini içinde yer alan ölüm sosyolojisi çalışmaları, artık ölümün bir çok yönünü açığa çıkarmaya başlamıştır. Sosyolojinin modernliğe olan ilgisi, modernlikte yaşanan ölüm

fenomenini de ele almayı zorunlu ve gerekli kılmıştır (Mellor'dan Akt. Kara, 2009: 29). “Ölüme ilişkin sayısız tanım ve yaklaşım biçimleri mevcuttur. Bu durum, çoğu zaman kurgulanan bilimsel, ideolojik, tarihsel, toplumsal, psikolojik, dinsel vb. bakış açıları ile şekillenir. Yani aslında her tanım ve yaklaşım biçimi, bağlı bulunulan bir sınırdır ve bu sınır, ölümü, o paradigma içinde göstermektedir.” (Kara, 2009: 11). Değişen ve dönüşen ölümün kendisi değil; insanların ve toplumların zihniyet değişimi, ölüme atfedilen değerler, ölüm olayının sıradanlaşması, gerçekleşmeyen ritler vb. genel olarak da gelenekselden kopuş ve modernleşen zihinsel ve yaşamsal alanlardır. Sağır'ın (2013: 213) ifadesiyle:

İnsanlar, ilkağlardan itibaren yaşadıkları olağanüstü durumlara bir anlam yüklemişlerdir. Doğal afetler, görünmeyen varlıklarla ilişkilendirilmiş ve bu varlıkların insan hayatlarının her alanına müdahale ettiğine inanmışlardır. Ölüm fenomeni de insanların bu dünyadan çekilmelerini temsil ettiğinden görünmeyen alanla doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle ölüm, ilk insan topluluklarında her zaman mistik bir olgu olmuş ve onun etkilerinden kaçınılmıştır. Bu topluluklarda ölüm her zaman hazırды ve her an ölebilirdi. Doğa şartları, av sırasında ya da düşman kabileler tarafından ölmek her an mümkün olabilir bir durumdu. Bu nedenle ölüm, hayatla iç içeydi ve sadece bilinemediğinden dolayı kendisine mistik bir anlam yüklenmiştir. Bu anlam içerisinde ölüleri defnetme, ölüler için yapılan törenler veya ölüm tanrısına zarar görmemek için sunulan kurbanlar yer almaktaydı. (Sağır, 2013: 213).

Adem Sağır (2013) özetle; geleneksel toplumlarda ölümün mistik anlayışını devam ettirdiğini ve ölümün tanrısallıkla ilişkilendirildiğini dile getirmektedir. Zamanla Batılının ölümü, modernleştikçe hayatın dışına atıldığını, evde yaşanan ölüm sürecinin hastanelere taşınması ile toplumun (batı) değişen tavırlarına değinmektedir. Tryjarski, Türkler ve Ölüm (2012) kitabında: Ölümden kaçılmayacağı gerçeğini tüm insanlıkla birlikte, elbette en eski Türk halkları da bilmekteydi. Bir suçun karşılığı, intikam ya da ceza olarak ölüm. Ölüm, insanlara dair, onların bilemediği gizli planları olan, gerçekte onlara öfkelenen ve daha sonra onları cezalandıran Tanrı'nın takdiridir. Ölümün eski anlayışla nasıl bir yönü olduğunu göstermektedir. “Ölüme ilişkin ritüeller toplumdan topluma değişmekle birlikte bu bağlamda önemli işlevlere sahiptir. Tarihsel anlamda da ölümün anlamı geleneksel toplumlardan günümüze zaman içinde değişmektedir. Geleneksel toplumdaki sosyal yönü ağır basan, sosyal yaşamla daha iç-içe olan bir anlam taşıyan ölüm, modern toplumlarda mümkün olduğunca kaçılmak istenen, hatırlanmayan bir anlama bürünmüştür.” (Burcu ve Akalın, 2009: 51). Modern toplumlarda ölümden kaçma; ölünecek gibi yaşama arzusunda

yatmaktadır. Yaşamın tadına varmak, beklentilerini karşılamak ve hayatını belirli bir plana endekslemiş modern insan; beklenmeyen ölüm geldiğinde, bu yaşama arzusunu yıkmaktadır. Ölüm karşısında çaresiz kalmaktadır. Geleneksel toplumlarda 'kaderci' bir anlayış yani hayatta ölümün olağan ve beklenen bir durumu söz konusudur. "Ölüm, akla duyulan güveni ve aklın söz verdiği güvenilirliği çökertir." (Bauman, 2012: 27). Ölümü aklın en büyük yenilgisi olarak tarif eden Bauman (2012); aklın mantığının ve aklın gözüpekliğini ve kendine güvenine destek olan boşluğun temelinde yatan saçmalığı dışavurmaktadır. Modern aracılık ile beraber ölümün 'yapısöküm'e uğradığını ifade eder ve ekler:

Yapısöküm ölümü ortadan kaldırmamıştır. Onu yalnızca beğenilmeyen, çıplak, önemini kaybetmiş bir durumda bırakmıştır. Ölüm yaşamın üretilme sürecinde atıktan başka bir şey değildir; yararsız bir atık, becerikli ve yaratıcı oyuncularla dolu zengin, meşgul, kendinden emin dünyada tam bir yabancı. Ölüm modern yaşamın *Ötekisi*'dir. Doğru; ölüm hep yaşamın 'Ötekisi' olmuştur. Ama modern yaşamın *Ötekisi* olmak garip bir durumdur; çünkü modernitenin bütünüyle kendine özgü modern bir biçimde kendisinin *Ötekisi*yle başa çıkma yöntemi vardır. (Bauman, 2012: 163).

İnsanların dünyaya 'din ve ahlak' açısından yaklaşımların 'rasyonaliz'e edilmesi; ilkel, doğaüstü ve kutsallıktan arındırılması 'acı çekme' durumuna haklı gerekçeler bulmakta zorlanır hale gelmiştir. (Weber, 2008: 377). Modernite ile beraber son yüzyıllarda ölüm giderek sıradan, olağan bir hale bürünmüştür. Modern toplumlarda artık insanlar; ölümün yarattığı durumu ve psikolojik çöküntüyü üzerlerinden atma çabasına girmektedirler. Modern toplum için tıp, artık referans olmakta bireyler psikolojik destekler almaktadır. Toplumsal ve bireysel beklentiler, geleneksel anlayışın ötesine; modern anlayışla biçimlenmektedir. Evde beklenen ölüm, hastanelere taşınmıştır. Ölenin ardından yerine getirilmesi gereken riüteller kurumsal şirketlere devredilmiştir. Ölüm, modern-kent ortamından da yalıtılmış ve şehrin uzağına atılmıştır. Mezarlıklar artık kentin uzağındadır. Ölüm modern insandan uzaktadır artık ama her an kapıda olan bir hadise olmaktadır.

Ölüm, bireyci-biyolojik tanımlamanın ya da tartışmanın ötesinde sosyal görünüm taşıyan ve sosyal algılanmayla şekillenen bir olgudur. Bu nedenle ölüme ve ölmeye ilişkin sosyal ve kültürel faktörleri göz ardı etmek mümkün değildir. En genel anlamda ölüm, yaşamsal fonksiyonların yitimidir/ sona ermesidir. Ölüm bir değişimdir, yaşamın sonu olarak anlaşılır ve tanımlanır. (Burcu ve Akalın, 2009: 30). "Ölüm olgusu çoğu kez dini hayat ile ilişkilendirilmiştir. Dini sistemlerde ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili çokça yazılı, sözlü ve pratik gelenek vardır. Dinleri, gizemli ve cazip hale getiren özelliklerden biri de onların ölüm

ve ölüm sonrasına getirdiği açıklamalar olabilir. ‘ölmek zorunda olan bir varlık’ olduğunun bilincinde olması, onu derinden etkilemektedir. İnsanın zihninde ölüm düşüncesine yer vermesinde kendi sonunu düşünmesi etkili olabildiği gibi, çevredeki bir takım uyarıcıların da bunda etkisi olabilmektedir.” (Kara, 2009: 1). Bu uyarıcılar, çevreden bir kişinin ölümü olabilir veya katıldığı bir taziye veya mezarlıklar da olabilir.

Malinowski, dinin bütün başlangıçlarında, yaşamın son temel olayı - ölüm- büyük önem taşımaktadır. Ölüm, sözcük anlamından daha fazla olarak öbür dünyaya açılan kapıdır. İlk dinlere ilişkin çoğu teoriye göre, her dini esin değilse de büyük bir bölüm buna dayanmaktadır ve bunda da ortodoks görüşlerin tamamen doğru olduğunu dillendirmektedir. İnsan, yaşamı ölümün gölgesinde sürdürür, yaşamı sevip onun nimetlerine sevinen kişinin tehdit edici sonda korkması gerekir. Yüzünü ölümden çok yaşamın vaatlerine çevirir. Ölüm ve ölümün inkarı - ölümsüzlük - bugün de olduğu gibi insanın düşleri içinde her zaman en yakıcı temayı oluşturur. İnsanın hayat karşısındaki heyecansal tepkilerinin olağanüstü karmaşıklığının natural olarak ölüme karşı tutumunda da karşılığı vardır. Yalnız, yaşamda uzun bir zamana yayılmış olan ve bir deneyimler ve olaylar silsilesi içinde kendini gösteren şey, yaşamın sonunda tek bir buhrana sıkışır, bu da dinsel gösterinin şiddetli ve karmaşık bir galeyanını ortaya çıkarır (Malinowski, 1990: 36-37). Yaşamın sınırlarını belirleyen ölüm kavramı, insanlar üzerinde aynı zamanda bir baskı oluşturmaktadır. İnsanların eylem ve davranışlarını buna göre şekillendirmektedir. Ölüme dair söylemleri hafifleten ve psikolojik olarak insanları rahatlatan unsur ise genelde din olmaktadır.

Malinowski (1990) ölümün dine içkin yanı ve yaşamsal olanın son anına kadar geçen zamanın toplumun dinsel olgulara karşı olan davranış ve düşüncelerini, ölüm etrafında nasıl şekillendiğini dile getirmektedir. Kültürel karşılaşmanın yanında ölümlerle varoluşsal karşılaşma, bireysel korkuları toplumsal güvenlik alanı içerisinde açığa çıkarır. Ölüm, bu nedenle, toplumlar için temel bir problem olmuştur ve sosyal sistemler açığa çıkan bu korkuyu bastırmak ya da güvenlik alanında etkisini en aza indirmek için yoğun çaba sarf ederler. Tüm toplumlar bir dünya kurma girişiminde bulunurlar ve bu dünya, yaşayan bireylere anlam, kimlik, amaç ve yer sağlamak için vardır. Toplum bu açıdan gücünü, sosyal kontrol mekanizmaları üretmesinden ve gerçekliğin temsili ve taşıyıcısı olmasından almaktadır (Kara, 2009: 30). Ölümlerle başa çıkma ve ölüme anlam yükleme misyonu genelde dinde yer bulmaktadır. Ölüme karşı dinsel çarenin etkili olması için; peygamberler, yasa koyucular, hitap edenler, yasadışı örgütlerin kararlılığı ve sezgilerine bağlı basit bir işlev değildir. Hitap edilen toplumun türüne, yaygınlığına ve o türdeki insanlık deneyimlerine

bağlıdır. Modern toplum formundan önce insani deneyimin yükselişinden önceki tarihin büyük bir kısmında; dinsel mesajın zamana bağlı olmayışı durgun, kendini yenileyen kalıplaşmış yaşam düzenine uyum göstermiştir (Bauman, 2012: 115).

Din ... ‘anomie’ koşullarında ve ‘ontolojik güvenlik’ alanları ihlal edildiğinde, koruyucu kalkan olarak devreye girer. Berger’e göre dinin önemi de buradan kaynaklanmaktadır. Din marjinal durumları kutsal düzeni sayesinde meşrulaştırma olanağına sahiptir. Kadın ya da erkek olsun ölümle karşılaşma oranı aynıdır ve bu her toplum için söz konusudur (Akt., Kara, 2009: 31). Bu anomie durumuna Kara'nın yorumu ise; “Toplumlar eğer ölümün yol açtığı ‘anomie’ durumlarına karşı yeterli derecede karşılık vermezlerse ‘kaos’ ortamı bireysel dünyalardan toplumsal düzensizliğe hızlı geçiş yapar” (Kara, 2009: 31). Ölüm gerçekleştiğinde komşular, akrabaların hemen ölen kişinin ailesine yardıma gitmesi ve psikolojik destek mahiyetinde olduğu için toplumsal düzeni rayında tutmaya yönelik davranışlar olmakla birlikte cenaze sahiplerinin kendi başlarına üstesinden gelinemeyecek kadar zor bir süreçtir. Bu kriz durumunu, ölümün yarattığı boşluğu toplum kendisi kapatmaya gönüllüdür. Ve o anda ölü bedeninin evden çıkması ile hastane ve ya cami ile birlikte defin işlemine kadar olan süre dahilinde muazzam bir birliktelik ve dayanışma kalıpları ile cenaze sahiplerince aynı zamanda dini ritüellerin yerine getirildiği görülmektedir. Bu aynı zamanda toplumsal bilgi birikimi ile dini hayatın bilgisidir. Toplum, bireyin veya bireylerin "anomie" gibi bir durumla karşılaşmasını önlemektedir. Bu anomi durumunun derecesi ya da etkisinin ne kadar sürdüğü ise ölen kişinin; genç, yaşlı, asker, çocuk, eş, baba vb. statüde olmasının dışında; ölüm şekli de etkilidir. Yaşlı bir birey vefat ettiği zaman olağan karşılanır. Genç bir birey ise vefat eden, matemi daha ağır olur. İhmale gelen ölümlerde ise krize yol açabilir ve yakınları kendilerini sorumlu tutması ile kriz büyüyebilir. Böyle anomiyeye neden olacak durumlarda topluluk veya toplumdan veya kendi yakın cemaat ve çevrelerinden gelecek manevi destekler ile kriz durumu minimize edilmektedir.

Ölümün toplumsal yıkımı üzerine Kara (2009: 36): “O kaybın toplumsal düzeni yıktığını ve yerine konan yeni düzenin hakim politikalarla çoğu zaman sağlanamadığını söyleyerek aslında ölümün toplumsal yıkıcılığından bahseder.” Anomi kavramı ile de açıklanacak bu durum, dönemsel olarak değişmiştir ve geleneksel olandan modern olana bir evrilme söz konusudur. Toplumsal düzeni sarsacak ve yıkacak şekilde olacak bir ölüm, sözü geçen, iktidar sahibi, kral, padişah, dini lider ... vb. büyük bir kişinin ölüm olabilir. Sistem ve düzenlerin bir kişi veya bir grubun elinde olduğu bir ortamda düşünülebilir. Bunun geçerliliği de primitif topluluk ve toplumlarda, geçmiş tarihlerde rastlanan bir durumdur. Günümüz

modern, rasyonalist ve kapitalist toplumlar için gerçekleşme ihtimali verilen bir durumdan uzaktır. Kurumsal düzenler için geçerli bir fikir değildir.

Ölmeyi "sosyal bir olgu" olarak ele alan Burcu ve Akalın (2009: 31) ise, bunun nedenini iki nedene bağlamaktadırlar: ilki, ölen kişi üzerinden değerlendirilmesi diğeri ise ölen kişinin çevresi ve dahil olduğu ilişkisel ağlardır. Ölen kişinin biyolojik ve sosyal hayatına ilişkin tüm dinamiklerin sonlanması iken, ikinci ise ölen kişinin birlikte varoluş sergilediği diğerleri için ya da sosyal ilişki ağı içinde bulunduğu diğerleri için yaratacağı yoksunluk sürecidir. Yoksunluk süreci içinde sosyal ilişkilerle birlikte şekillenen keder, kayıp, yas gibi kavramlar ve bu kavramlar çerçevesinde vücut bulan ritüeller ölümün kültürel bir olgu olduğu gerçeğini de göstermektedir. “Ölümün kültürü organize etme biçimlerinde çok farklı biçimler karşımıza çıkar ki en başında ifade edilen geleneksel ve modern dünyanın bütün değişimlerinin bu etkinlikler toplamı üzerinden okunması mümkündür” (Sağır, 2016: 279). *Kürt Adet ve Gelenekleri* kitabında Mela Mehmûdê Bayezîdî; bir kişi öldüğünde, ağlama ve feryatlar yükselir. Ölü evine giden kişiler, bir yerde oturup, kadın dengbeş (ozan) bulunur; Lawjok ve Siwaro kürtçe ağıtları söyleyip çığlık ve yakarışlarda bulunurlar (Bayezîdî, 2012: 112).

Toplum tarafından üretilen ve geliştirilen çok değişik sosyalleşme, sosyal bütünleşme ve sosyal kontrol mekanizmaları vardır. “Bu mekanizmalar gelenek, âdetler, inançlar ve ibadet şekilleri yoluyla geliştirilen sosyal davranışlarla da gerçekleşebilmektedir. Toplumsallaşmayı ve toplum kültürünü besleyen inanç, âdet ve geleneklerin varlığı bireylerin ve toplumun hayatını müspet yönde etkiler” (Dikmen, 2015: 458). Yaşamı ve insanların, toplumların davranışlarını etkilemesine yönelik, “Ölüm, hemen hemen bütün inançlarda, ölümden sonra bir hayat idealini ve buna dayanarak dünyadaki yaşamının yönlendirilmesini sağlamıştır. Belirsizlik sürdüğü ve kaçınılmaz sonun durumu bir türlü doyurucu bir şekilde aydınlatılmadığı için, uzun ya da sonsuz yaşama için her türlü yol denenmiş; bunun için sihirli maddeler aranmış; doğaüstü güçlerin yardımlarına dahi başvurulmuştur” (Kara, 2009: 1).

Ölüm açıklanması ve yorumlanması zor bir olaydır. Çünkü ölümün belki de en önemli özelliği tecrübe dahilinde olmamasıdır. İşte bu nedenle insanların görüp görebilecekleri ölümler hep başkalarının ölümü olmaktadır. Tek tecrübe edebileceğimiz ölüm kendi ölümümüz olacaktır ve maalesef işte o zamanda ölmüş olacağız (Çiftçikal, 2010: 10). Yaşamın kendisi ölümden türer. “Bir sona ulaşmanın aracı olarak yaşam, *yalnızca ölümle gerçeklik kazanır*; çünkü ölüm yaşamın tek görünür, doğal ve kaçınılmaz varış noktası olarak

kabul edilir. yaşamı anlamlandıran şey, temelde bu düşüncenin ta kendisidir” (Sağır, 2014:45). Yaşamın sonu olarak kabul edilen ölüm tüm toplumlarda ürkütücü bir olay olarak kabul edilmektedir. Doğum, sünnet ve evlenme bu dünyada yaşamın sonu anlamında olan; ölüm etrafında yaşamın diğer geçiş dönemlerinde olduğu gibi birçok gelenek, görenek, inanç ve uygulama mevcuttur. Ölüm ile son bulan hayat herkes için vardır. Bütün canlılar için vardır. Ama ölümü anlamlandıran insandır ve hayata anlam veren de ölümün ta kendisidir. Nefesin olduğu her yerde hayat vardır. Ölümü anlamlandırmada toplumların sahip oldukları değerler bütünü ölümün çerçevesini belirler. Bu çerçeveye değişen ya da muhafaza edilen gelenek ve görenek, dini anlayış kısaca toplumu toplum yapan ne varsa eklenilebilir ve anlaşılır bir durumdur. Ölü gömme olsun veya ölüm sonrası törenler/merasimler/yas adetleri olsun toplumlarda ve dini inançlarda farklı yöntemler mevcuttur. Bu da toplumsal olanı eskiden günümüze doğru değişim ve dönüşümleri topluluklardaki aidiyet duyguları, dayanışma davranışları gibi sağlıklı bir toplum ve ya topluluk okuması sağlar. “Toplumsal koşullar değiştikçe ölümün görünüşleri ve tanımlamaları da değişmiş, onunla ilişkili uygulamalar da farklı biçimlerde kendini göstermiştir. Bu değişimler, ölümün sosyolojik bağlamla ilişkisinin kurulabileceğini gösteren parametrelerdir” (Sağır, 2014: 36).

Ölüm ve yaşamın iç-içeliğini gözler önüne seren, ölümün bir göstergesi olan mezarlıklar, toplumdaki bireylerin ölümlerini ziyaret etme ve bundan ötürü ölmelerinin her an olabilecek ihtimali (kaderi) ile yaşamlarına yansıyan bir durum olmaktadır. Ölümün hayatı şekillendirmesi söz konusu olmaktadır. “Bütün keşfedilmiş toplumlar üyelerini günlük olmasa bile, belirli aralıklarla, anılarını canlı tuttukları ölümlerden çok yaşayanlar için amaçlanmış toplu anma törenlerine katılmaya zorlar. Anının törene taşınması, başlıca amacı ve başarısı olarak ölünün düşsel maddi rahatından öte yaşayanın ruhsal açıdan rahatlatmasına yönelik olabilir” (Bauman, 2012: 71). Ölüyü anma ve ölen adına yapılan etkinlik, yemek, mezarlık ziyaretleri, ölen adına sadaka verme ve benzeri ritüeller aslında gelecekte kişinin ölümü neticesinde çevresindekilerden de talep ettiği davranış ve ritüeller olduğunu belirtmek mümkündür. Bauman bu durumu kişisel bir beklenti olarak ifade etse de dinsel inancın bir yansıması, tezahürüdür.

Ölüm kavramı hayatın bir parçasıdır. Toplum ve topluluklar ölüm karşısında dini inanışlar ve geleneksel davranış kalıpları ile ölümlü baş etme sürecini sürekli tecrübe ederek birebir şahit oldukları durum dahilinde hareket ederler. Nesilden nesile aktarılan dini anlayış örf, adet, davranış ve yaşayış ile ölüm dair öncesinde ve sonrasında yapılacaklar toplumsal beklere kodlanmıştır. “Ölüm söz konusu olduğunda toplumsal bağlamı merkeze yerleştiren

temel kavramlar, bütünleşme, dayanışma ve paylaşımlardır. Sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesini sağlayan en önemli araçlar ise törenlerdir. Bu törenler, aynı zamanda toplulukları birbirlerinden farklılaştıran kimlik göstergeleridir” (Sağır, 2016: 282). Her toplumun ölüsüne karşı sorumluluğu vardır ve her toplum bir diğerine benzemez ve ölüm karşısında farklı ritüeller ile karşılaşırız. Ölüm esnasında ve sonrasında gösterilen tepkiler toplum ve toplulukları okuma ve açıklamaya yönelik ipucu verici niteliklerle doludur. “Ölüm, bireyci-biyolojik tanımlamanın ya da tartışmanın ötesinde sosyal görünüm taşıyan ve sosyal algılanmayla şekillenen bir olgudur. Bu nedenle ölüme ve ölmeye ilişkin sosyal ve kültürel faktörleri göz ardı etmek mümkün değildir.” (Burcu ve Akalın, 2009: 30)

Sağır (2014), sosyal teoriler içinde ölümü; "*toplumu yeniden inşa eden*" (Giddens, 2008) ve "*kollektif bağları güçlendiren*" (Durkheim, 2005) bir süreç olarak değerlendirilir. Böylece sosyal teoriler içerisinde ölüm düşüncesi, evrimci bir nesnesine dönüşür. “Ölüm öncesini ve ölüm sürecini kapsayan ölüm süreci ve ölüm sonrası sınıflandırmada karşımıza çıkan inançlar, davranışlar, kültür, gelenek, beklentiler gibi pek çok unsur bu tespitlerin odağına oturmaktadır. Ölüm, kültürel yaratımların başlıca kaynağı olmakla birlikte, bir defa gerçekleşip pratiklerini ortaya çıkardığında da kuşaktan kuşağa aktarılan toplumsal bir olguya dönüşür” (Sağır, 2014: 21-22). Toplumların geleceği, geçmişte çizilen yollardan geçer. Kurulmuş olan düzen/sistem ölmekte olan bireylerin ölümsüzlüğü isteme ve gelecek nesillerin kendilerini hatırlama arzusu ile ayakta kalmasına yönelik davranışlar sergilemektedir. “Düzen modeline uyma pahasına toplum, bireylerin daha sonra bizzat gözetlemek ve denetlemek için ortalıkta olmayacakları geleceklerini sağlama alma yollarını sunar onlara. Giddens’in *yapı oluşturma* yetisi böylece oyuncunun ölümünün ötesine uzanır. Bu gibi yollar sonucu bazı insanlar başkalarından ‘daha az ölümlü’ olmayı ümit eder” (Bauman, 2012: 73).

Ölümün karmaşıklığı ve bilinemezliği belki de beklenmedik gelişi, bütün disiplinlerin ilgisine mazhar olmaktadır. Ölüm olgusunu bu kadar dallandıran da bu özelliği olmaktadır. Ölüm olgusu üzerine; dinden sosyolojiye, felsefeden antropolojiye, biyolojiden tıpa zengin bir literatür ortaya çıkmaktadır. Bu disiplinler artık birbirinin sahasına girebilmekte ve birbirine referans oluşturmaktadır. Ölüm sosyolojik olarak ele alacak olursak, ölüm sosyolojisi alanına yönelmemiz konumuz gereği önem arz etmektedir.

1.1.1. Ölüm Sosyolojisi

Ölüm sosyolojisi, ilk olarak Kuzey Amerika’da 1960’lı yıllarda ortaya çıkmıştır. 1990’lara gelindiğinde ise, İngiltere’de ise medikal sosyoloji, ölümün din sosyolojisi, yaşlı

dönemler, beden ve medya gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Ölüm sosyolojisi aslında antropoloji, tarih, psikoloji gibi birçok disiplinle beden bulmuştur. Bu açıdan, ölüm sosyolojisine ait kavramlara bu yakın disiplinlerin katkısı büyük olmuştur (Kara, 2009: 34-35). “1950’lerin sonunda ölüm sosyolojisinin ihmal edilen bir alan olduğu belirtilerek o dönemlerde yapılan az sayıdaki çalışmalar, ölümü özellikle kültür odağında incelemedikleri için eleştirilmiştir. Ölüm sosyolojisi alanında G. Gorer’in “Modern Britanya’da Ölüm, Keder ve Yas” (Death, Grief and Mourning in Contemporary Britain) (1965) ilk ciddi çalışma olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada Gorer ölüm konusunu sosyolojik olarak kültürel ve politik kurumlarla ilişkilendirerek ele almıştır. Gorer, ölümün yarattığı yoksunluk durumunun sosyolojik ve kültürel içerimlerini belirlemeye çalışmış ve yoksunluk durumunu anlatırken ölüme ilişkin adetlerin bölgesel farklılıklarını da ortaya koyma çabasında olmuştur. Yine sosyolojide önemli bir çalışma da Z. Bauman’ın “Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri” adlı çalışmasıdır. Bauman, ölüm sosyolojisi alanının giderek olgunlaştığını, diğer bir ifadeyle kendine özgü literatürünün ve akademik etkinliklerinin yoğunlaştığı bir alan olduğunu belirtmektedir.

Ölüm sosyolojik bir olgudur. İnsana/ insanın yaşamına ait, toplumsal ilişkilerce şekillenen ve sosyal yaşamla iç içe olandır (Burcu ve Akalın, 2009: 30). Ölüm etrafında gelişen inançlar, ritüel, algılama ve merasimler farklı coğrafyalarda değişik şekillerde günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. “Kültürel yapının da önemli birer taşıyıcıları ve yansıtıcıları olan bu tören ve ritüellerde, günümüzde belirgin değişimlerin olduğu gözlenmektedir” (Sağır, 2012: 903).

Ölüm bir tabu olarak kabul edilse de artan bir şekilde bu konu, akademik dünyaya girmiş bulunmaktadır (Mellor’dan Akt. Kara, 2009: 29). Ölüm konusuna ilişkin ilk ele alışların edebiyat ve din alanlarında olduğu söylenebilir (Burcu ve Akalın 2009: 33). Ölüme dair çalışma ve araştırmalar farklı disiplinlere de konu olmakla birlikte bu alanlarda interdisipliner şekilde birbirinden etkilenmiştir. Sosyolojik bir konu olduğu kadar ölüm aynı zamanda antropoloji, psikoloji, felsefe, sanat ve edebiyat alanlarında da çalışılmış ve sürmektedir. Ölüm etrafında ortaya çıkan davranış örüntüleri toplum ve ya toplulukların inanç ve dine içkindir ve ayrı düşünülemez. Ölüm kavramı ile karşılaştığımızda söylem ve tavır olarak; “Allah rahmet eylesin. Mekanı cennet olsun. Dünya fani. Hepimiz için hayat son bulur. Baki Allah...” v.b başsağlığı, taziye ziyaretleri gibi gündelik davranışlar dini anlayış ile ayrı düşünülme bir durumdur. “Kaynağı göz önüne alındığında din, insanlık tarihi boyunca ölüme ilişkin bilgi konusunda hemen hemen tek yetkili merci konumunda olmuştur.

Din, cenaze törenlerinin yapılması, mezarlık dizaynı ve yaşayanların ölü konusundaki tavrı ve davranışlarını belirleyen kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Kara, 2009: 39). Toplumlarda meydana gelen olay ve olguları din kurumunun dışında ele alındığında toplumu anlamada ve analiz etmede doğru bilgilerin alınmasında engel olur. Ölüm, din sosyolojisine dahil olduğu gibi antropolojiye de sosyolojiye de ve felsefeye de pekala konu olabilir. Günay (1998: 52), din sosyolojisinin konusunu kısaca, “toplumun ortaklaşa dini hayatının, din ve toplum münasebatları ve bu münasebetlerden doğan etki ve tepkilerin ve dini grupların incelenmesi” şeklinde tarif etmektedir. Sosyoloji de fertlerin toplumsal rolü açısından bakar. Taziyenin dini boyutu ile sosyal ilişkiler boyutu yardımlaşma vs. gibi din ile sosyolojiyi ortak bir olguda birleştirir. Bu farklı disiplinler birbirinden beslenerek de çalışma alanı yaratır. “Ölüm, toplumsal yapıların benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyamada, ritüellerin aldığı şekil, yarattığı sosyal etki ve anlam açısından yoğun bir göstergeler toplamıdır. Bu açıdan ölüm, toplumsal gösterge olarak, yaşamın çoğu bölümünde yer alır. Ölüm, kendi içinde, birey-toplum düzeyinde, sosyo-kültürel sembolik çağrışımlar barındırır.” (Kara, 2009:221). Ölümü sosyolojik olarak ele almak demek, aynı zamanda onu dinsel alandan çıkartarak doğrudan toplumsal bağlamın merkezine koymak demektir. Ölüme bir dinsel sonuç olarak ele almaktadır. Ve yaşanan hayatın bir değerlendirilmesinin yapılması için bekleyen bir sonuçtur. (Sağır, 2014: 93). Ölümden sonra insanların ortaya koyduğu davranış, eylem ve yardımlaşma vb. şeyler toplumu ortak bir paydada buluşturmaktadır. Antropolog Malinowski'nin Durkheim'in totemizm üzerinden ulaştığı “Dinsel olan toplumsal olanla özdeşdir. Çünkü, genel olarak bir toplum, salt onun üstündeki egemenliğiyle, insanda tanrı duygusunu uyandırmak için gerekli olan her şeye sahiptir. Çünkü tapınanları için bir tanrı neyse toplum da üyeleri için odur.” (Malinowski, 1990: 11). Malinowski bu yorumu ile dinsel olanın insanların yaşam alanlarından ayrı düşünülmemeyeceğini dile getirmektedir. Görüldüğü gibi din toplumu ya da toplumsalla aynı derecede az özdeşken, ölüm yalnız yaşama aittir, çünkü ölüm belki de öbür dünyaya en geniş ufku açmaktadır. (Malinowski, 1990: 26).

Ölüm, toplumsal gerçekliğin üzerine kurulduğu önemli olgulardan birisidir. Ölmenin başladığı andan ölüm sonrasına kadar uzanan süreci kapsayan bu alan, aynı zamanda insanlar arasında karşılıklı sosyal ve simgesel bir ağ ören gerçekliği de ifade etmektedir. Ölüme verilen tepkilerin kültürel topluluklar için ortaklığı, kişinin kaybıyla oluşan boşluğun ve kaybın kapatılması için toplulukların çeşitli pratikler oluşturmasıdır. (Sağır, 2016: 273-274). Ölüm sosyolojisi ile ilgili ilk tohumu klasik sosyologlardan Durkheim atmıştır denebilir. Ardından diğer sosyologlar da ölüm ve ölümün toplumsal etkileri ile yakından

ilgilenmişlerdir. Durkheim'in, "Dini Hayatın İkel Şekilleri" adlı ünlü çalışması sembol ve onun oluşturduğu toplumsal kimlikten bahseder. En önemlisi, cenaze ritlerinin bu konuda merkezi bir yer işgal ettiğini söyler. Biri öldüğünde grup o kişinin kaybını hisseder ve buna tepki olarak da bir araya gelir. Kolektif duygu kendini yeniler ve üyelerine bir başka bir araya gelme duygusu aşılar (Kara, 2009: 31). Durkheim (2005), insanlardaki dinin asıl kökenini anlamaya çalışmasına yönelik; insanlıktaki inanç ve ayinler olduğunu ileri sürmektedir. Ölümün toplumsal yönü, ferdlerin davranış kalıpları ve ölüme dair davranış örüntüleri, toplumu okuma ve anlama gereği ölümün sosyolojik yönüne ilişkindir. "Yakın dönemde ölümün sosyolojinin ilgi alanına girmesinde ölüm sonrası yas tutma törenleri ve başsağlığı ritüellerinde ortaya çıkan dayanışma örüntülerinin önemli etkisi olmuştur. Cenazelerde ortaya çıkan toplumsal etkileşim ağları, geride kalan insanların ölümden duydukları acının üstesinden gelebilmelerine ve sonrasında toplum üyelerinin birliğinin tekrar sağlanmasına yardımcı olurlar. Bu ağlar, aynı zamanda geniş bir alanda paylaşım imkanı da oluşturmaktadır" (Sağır, 2012: 907).

Malinowski; ölümün ilkel bir toplum için bir üyenin kaybindan çok daha fazlasını ifade ettiğini söylemektedir. Yaşama içgüdüsünün derindeki güçlerinden bir bölümünün harekete geçirilmesi bile grubun bütün birliğini ve dayanışmasını tehdit eder; oysa bu toplumun örgütlenmesi, geleneği ve nihayet bütün kültür buna dayanır. Çünkü ilkel insan sürekli olarak ölüme karşı tepkisinin çözücü güdülerine boyun eğerse, geleneğin sürekliliğini ve maddi uygarlığın yaşamasını sağlamak olanaksız olur (Malinowski, 1990: 42). Geleneksel toplum, ölmek üzere olan bireyin evinde, etrafında ölmesini bekler ve inançları gereği farklı dua ritüelleri ile yanında olmaya çalışmaktadır. Hastanın veya yaşlının başında bekleme, kutsallık ve gelenek ile açıklanmaktadır. Ölümü olağanüstü karşılayan geleneksel bir anlayışın olması toplumsal aidiyeti ve değerleri korumaktadır. Aries (2018), insan hastanede ölür, çünkü artık evinde göremediği bakımı sağlayan hastane olmaktadır. Önceleri yoksullar ve hac yolcuları için bir sığınak olan hastane, zamanla insanların tedavi gördüğü ve ölümlerle boğuştuğu bir tıp merkezine dönüştü. Evinde ölmesi için yakınları tarafından bir an önce hastaneden kaçırılmak istenenler ile evleri ölmek için müsait bir yer olmaktan çıktığı için hastaneye gelen, modernlikle daha içiçe geçmiş olanlar. İnsanların artık hastanede ölmeleri ile birlikte 'ölüm döşeği ayin' olmaktan çıkmaktadır. Modern anlayışa geçişin olduğu aşikardır. Zaman, mekan, devir ve dönemler değiştiğçe; bununla birlikte, zihinsel ve yaşamsal alanlarda da değişimler olmaktadır. Dini (kutsal) referans alan bir yaşam biçiminden bilimi referans alan bir anlayışa geçiş görülmektedir. Toplumsal alanın rasyonelleşmesi söz konudur.

Yaşanmış ve yaşanmakta olan değişimleri, ölüm üzerinden okumak, yorumlamak ve takibe almak, pekala mümkündür. Malinowski'den Aries'e, geleneksel ve modern zihniyetin ölüme, nasıl yaklaştıkları ve ölüm karşısında ne tür davranışlar sergiledikleri köklü farklılıklarını anlamak zor değildir. Taziye, ölüm ve ölüm sosyolojisine tarihsel ve geleneksel ve modern ile de bakmak gerekmektedir.

1.1.2. Taziye Olgusu

Taziye ya da taziyet sözlük anlamı olarak; “1. Felaketli hallerde, üzüntüyü azaltacak sözler söyleme. 2. Yakını ölen kimseye teselli sözleri söyleme, başsağlığı dileme.” (Doğan, 1996: 1052) anlamına gelmektedir. Arapça'da genellikle birinin, başına gelen bir felaketten dolayı sabır ve tahammül etmeye teşvik manasına gelen taziye, Türkçe'de de yakını ölen bir kimseyi teselli etme, başsağlığı dileme manasına gelmektedir. (Albayrak ve Arıcı, 2007:34). Başsağlığı dileme, sözün etkileyici ve iyileştirici gücünden yararlanarak hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik bir adettir.

Tâziye kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçmemekle birlikte her canlı için ölümün kaçınılmaz olduğunu ve sonunda herkesin Allah'ın huzuruna varacağını bildiren âyetler (Âl-i İmrân 3/185; el-Enbiyâ 21/35; el-Ankebût 29/57) insanların ölüm gerçeği karşısında düzgün bir hayat yaşamalarının, ayrıca ölümü normal karşılamanın gerekliliğine işaret etmektedir (Çağırıcı, 2011: 202). “Hadis kaynaklarında taziyede bulunmanın Hz. Peygamber'in tavsiyesi olduğuna rivayetlere rastlanılmaktadır. Bu bağlamda bir Hadis'de; ‘Bir musibete uğrayan kardeşini taziye eden kimseye Allah kıyamette ikram elbisesini giydirebilir.’ buyurulmuştur” (Akt, Albayrak ve Arıcı, 2007: 35). Taziye kelimesi burada sadece ölüm üzerine kullanılan bir kelime olsa da karşılık geldiği diğer bir anlam ise herhangi kötü bir durum ile karşılaşan kişileri ziyaret etme anlamını da taşımaktadır. İslam ansiklopedisinde "ta'ziye" terimi için; “başa gelene sabretmek” anlamındaki azâ kökünden türeyen ta'ziye “bir kimseyi sabır ve tahammüle teşvik etmek, acılarını paylaşmak” demektir. Terim olarak özellikle İran Şîası arasında Hz. Hüseyin'le beraberindekilerin Kerbelâ'da şehid edilmesi münasebetiyle muharrem ayının ilk on günü içinde icra edilen matem merasimlerini ifade eder” (Öz, 2011: 203). Ayrıca bu hadisler ile taziyelerin insanların davranışlarını şekillendirdiğini söylemek mümkündür. “Hz. Peygamber amcasının oğlu Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö.m.629), Mute Savaşı'nda şehid olduğunda (...)’Ca'fer ailesi için yemek yapın! Çünkü onlara, kendilerini meşgul eden (haber) geldi’ buyurarak yakını vefat edenlerin evine yemek götürmeyi tavsiye etmiştir. Bu sünnetin uygulaması olarak Anadolu'da cenaze evine birkaç gün yemek götürme geleneği

hâlâ devam etmektedir” (Kavak, 2015: 107). Taziye kelimesi İslam coğrafyasında ortak bir anlam ifade etmektedir. Genel olarak taziye ritüelleri ve adabı hadislerle desteklenmektedir.

Taziye geleneği denildiğinde ise salt bir kişinin veya zor bir durum ve anlık oları değil, geçmişten günümüze gelinceye kadar insanların ortaya koyduğu ve genel olarak dini boyutu ile örf ve adete sirayet eden kendi başına bir kültür, değişim ve dönüşümlerden nasibini alsada hemen hemen bütün topluluk ve inançlarda benzer veya farklı ritüeller barındıran bir olgu olmuştur. Bu ritüeller farklı kültürel değerlerin bir yansıması olmaktadır. Bauman (2012) cenaze törenlerini ve ölünün törenle anılmasını evrensel, tarih ve kültürler üstü boyutta olması, karşılaştırmalı etnografinin en eski ve en çarpıcı buluşları arasına yerleştirmektedir. “Geniş çapta etnografik ve tarihsel kanıttan yola çıkan Effie Bendann’ın klasik kültürler-arası araştırması şaşırtıcı bir ölüm yelpazesi sunar; cenaze törenleri, yas ayinleri, cenaze yemekleri, ayrıca ölünün ölümden sonra varoluşuna ilişkin açık ya da örtük inançları davranış yoluyla dışavurma biçimleri. Birçok toplumda ya mezarın içinde depolanması biçiminde ya da cenaze töreninin ardından aylar ya da yıllar boyunca, düzenli aralıklarla ölüye yemek sunulur.” (Bauman, 2012: 70). Ölünün ardından ölü verilen adak, yemek, ıskat ölü hayatta iken yerine getiremediği ibadetlerine karşılık veya yakınlarının kendilerine görev olarak (inanç gereği) attığı davranış kalıpları örnektir. Dinsel anlamda ölünün ölümden sonra rahat etmesine yönelik iken geride kalanlar kendi huzurları için de bu eylemlerde bulunmaktadır. Dinsel yönü bir yana toplumsal yönü olan bu davranış kalıpları (adak, yemek, yas) toplumun da bir beklentisi olmaktadır. Sürekli her cenaze için tekrarlanan ritüellerdir ve yerleşmiştir. Ölünün yedinci, kırkıncı, elli ikinci günü gibi söylemler, dinî bir referansı olmamasına rağmen yerine getirilmesi toplumsal bir zorunluluk/gereklilik olarak yerleşmiş ritüeller olmaktadır.

Taziye kavramı üzerine yapılan bazı araştırmalar; Metin And “*Ritüelden Drama Kerbela- Muharrem- Ta'ziye*”, Mayel Baktash’ın “*Ta'ziyeh and its Philosophy*”, Peter J. Chelkowski “*Ta'ziyeh Ritual and Drama in Iran*”, Jamshid Malekpour, “*The Islamic Drama: Ta'ziyah*” vb. hem tarihsel hemde antropolojik olarak irdelenen "Ta'ziye" kavramının arka planında İslamiyet öncesi ve sonrası; toplum, topluluk ve inanç sistemlerinde yer aldığını bu çalışmalarda görebilmekteyiz. Bu çalışmalarda ise genelde tiyatro, drama ve sahne yönleri ele alınsada toplumsal, tarihsel, felsefî ve antropolojik olarak taziyenin kökeni ve çıkış sebepleri incelenmektedir. Celal Mordeniz (2005) çalışmasında; taziyeyi Antik Yunan'da dramatik bir form olan tragedya ile kıyaslamasını yapmakta ve tarihsel olarak, İslam öncesi- sonrası: mitler ve ritüellerle nasıl ortaya çıktığını, taht kavgaları sonrası yaşanan kayıpların bir sonucu olarak

genelde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Farklı toplum, cemaat, topluluk ve mezheplerde olan bu ritüel, adet veya gelenekleşmiş olan taziye: “İslam dinindeki Şii (Şia) mezhebi ve geleneğine, bu geleneğin üyelerine ait bir acı ve yas ritüelidir. Mezhebe bağlılık doğumla gerçekleşir, sonradan topluluğun üyesi olmak mümkün değildir. Ta’ziyah, *aza* (yas) kökünden gelir ve Orta Doğu dillerinde (Arapça, Farsça, Urduca) teselli, başsağlığı anlamındadır. Pers kültüründe Ta’zieh, İran Şii inancında Ta’ziye, Hindistan’da Ta’ziya, Anadolu’da Ta’ziye, ritüelin çeşitli söyleniş biçimleridir” (Ezici, 2017: 114).

Taziyelerin önemi ve geleneksel toplumlardaki yeri önemli bir noktadır. Toplumsal yapının bir göstergesi olmaktadır. Taziye toplumsallaşmanın önemli bir aktörü olmaktadır. Aşağıdaki pasaj bu durumu destekler nitelik taşımaktadır:

Toplumsal bütünleşmenin ve dayanışmanın önemli unsurlarından olan taziye tören ve uygulamaları, bir toplumda toplumsal yapının aynası gibidir. Bu tür tören ve uygulamalara bakarak toplumun yapısı hakkında bazı bilgilere ulaşılabilir. Geleneksel toplumsal yapının etkin olduğu toplumlarda bu törenler, bütün toplum bireyleri için gündelik yaşamın önemli bir parçası olurken, geleneksel yapının çözüldüğü, toplumsal yaşamın oldukça hızlı aktığı modern toplumlarda ise ya etkililiğini kaybetmekte ya da toplumsal alanını daraltmaktadır. Dolayısıyla, bu törenlere bakarak, toplum yapısının geleneksel yapıda mı olduğu ya da bu geleneksel yapıdan ne kadar uzaklaştığı anlaşılabilir (Abuzar, 2010: 268).

Taziyelerin toplumsal dayanışma örneği ve toplumun kültürel kodu olduğu görülmektedir. Taziyenin ne anlama geldiğini anlamak ve toplumun buna gösterdiği refleks ve ilgi, ancak içine girildiği zaman anlam kazanmaktadır. Taziyeler, toplumsal yapının sunulduğu bir alan olmaktadır.

Ölüm sonrasında ortaya çıkan ritüellerin yerine getirilmesini kolaylaştıran ve psikolojik destek de içeren, yakın akraba ve komşulara dayanan destek ve dayanışma halkası ikinci aşamada demografik, sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan kompozisyonu zengin ve geniş bir sosyal örüntüyle devam etmektedir. Taziyenin ilk evresi ev, cami ve mezarlık üzere parçalı mekânsal bir zemin üzerinde cereyan ederken; taziyenin ikinci kısmı taziye sona erinceye kadar evde (ölenin ya da yakınlarının evinde) sür(dürül)mektedir (Parin ve Diğerleri, 2010: 218). Modern kent ortamında taziye geleneğine eklenen taziye evleri de artık yeni bir alan (mekan) oluşturmaktadır. Taziye evlerinde gelen misafirler, taziye sona erdikten sonra mevtanın evinde devam ettirilmekte ve birinci dereceden akrabalar

bulunmaktadır. Mezarlık dönüşü baş sağlığı ziyaretleri başlamaktadır. Başsağlığı ziyaretlerine taziyelere kentlerde ilgi olmaktadır. Artan demografik nüfus ve insan ilişkileri etkili olmuştur. Başsağlığı ziyaretine gelen kişiler cenaze evine genelde eli boş gelmezler. Yanlarında çay, şeker, yağ gibi gıda maddelerini getirirler ya da yemek yaparak cenaze sahiplerine getirirler. Maddi ve ekonomik destekler dayanışmanın açık bir örneğini göstermektedir. “Ölüm olayının gerçekleşmesiyle beraber teçhiz ve tekfin işlemlerinde yardımcı olmak üzere bir araya gelen dost, akraba ve komşular defin işleminden sonra da bu desteklerini sürdürüp ölü sahibine taziyelerini ileterek acısını paylaşıp hafifletmeye çalışırlar” (Demir, 2012: 42). Başsağlığı dileme sözü, hem acıyı hem de yası azaltmaya yönelik bir adettir. Ölünün yakınları ve dostları ölümle ilgili öteki adetleri yerine getiremeseler bile, kederli ailenin yasını paylaşmak ve ruhsal yaşamını düzene sokmasına yardımcı olmak amacıyla başsağlığı dilemekte, ölü sahibini bu acılı zamanında yalnız bırakmayarak desteklerini göstermektedirler (Akt. Bostantzi, 2008: 71). Ölünün defnedilmesinden sonra cenaze sahibinin evinde oturulur. Ve teselli sözleri söylenmektedir. Mevtanın yakınlarına: Başınız sağolsun, güzel günler görün, ölüm allahın emridir. Ölüm hepimiz için vardır. Ademin soyu ölümsüz değildir. Peygamberler ve krallar doğmuştur ve ölmüştür. Acı çekmeyin. Feryat ve ağlamalarla ölü geri gelmez.’ gibi teselli ve güzel sözler söyleyerek cenaze sahibine destek olmaktadır (Bayezîdî, 2012: 113).

Taziye, cenaze sahibini teselli etme, acısını paylaşma, hafifletme, ona destek olma anlamlarına gelen ve sosyolojik yönü olan bir olgudur. Özellikle, yerel örf ve adetlerin, kültürel değerlerin etkin olduğu cemaatçi toplumlarda bu törenler daha işlevseldir. Bu toplumlarda taziye ve benzeri törenlerde birlik-beraberlik, paylaşma, acıya ortak olma gibi toplumsal ilişkiler daha güçlü bir şekilde yaşanır (Abuzar, 2010: 268).

Baş sağlığı merasimi toplumumuzda önemli bir yere sahiptir. Bu merasim ile insanlar bir araya gelirler ve cenaze yakınlarını acılarına ortak olurlar. Cenazenin defin işleminin ardından cenaze evine başsağlığı ziyaretleri başlar. Cenazenin defninden sonra cenaze evine dönünce cenazeye katılanlara yemek verilmesi Türk toplumunda bir gelenek halini almıştır. "Başsağlığı" ve "taziye" aynı anlama gelen iki kavramdır. Taziyeler tüm cemaat, topluluk, toplum, ve halklarda kalıplaşmış ama ağır da olsa zamanla değişen ritüelleri vardır. Taziye ziyaretlerinde insanların göstermiş olduğu katılım ve ilgi ilerleyen başlıklarda değinilmektedir. Maddiyat ve maneviyat açısından ve yardımlaşma/dayanışma konusunda topluluk ve bireylerin verdiği önem ele alınmaya değerdir.

Taziye olgusu, bütün inanç sistemlerinde mevcuttur. Ve bu inançlara mensup kişiler tarafından ölen kişiye son görev olarak yapılan ritüellerdir. “İslam kültüründe, ölen kişiye değer atfedilerek kendisi için bazı dini ve örfi merasimler düzenlenir. Cenazenin yıkanması, beyaz ve dikişsiz kefene büründürülmesi, cenaze namazının kılınması ve cenazenin defnedilmesi gibi maddi ve manevi görevler yerine getirilir” (Ertan, 2012: 950). Sadece ölen kişiye atfedilen değer değildir. Mensup olduğu dinin, cemaatin, ailenin ve statüsünün de gereğidir. Taziye olgusunu herhangi bir grup, topluluk veya inanç sistemi içerisinde ele alındığında o zaman ifade ettiği anlam kendini gösterir.

Şu ana kadar incelediğimiz "taziye" kavramı; birbirinin tekrarı, aynısı olarak fazla ele alındığı intibahı oluşabilir. Ancak her çalışma farklı bölge, yöre, toplum ve inanç sistemlerinden bilgiler, referanslar aktarmaya çalışmıştır. Bu da bizi; her ne kadar bölge, yöre ve inanç sistemleri değişse de özünde "taziye" olgusunun ne anlama oturduğunu göstermektedir. Farklı din ve mezheplerde ortak bir olgudur "Taziye". Tarihsel süreç kısmında "Taziye" olgusu yeniden ele alınacaktır.

1.2. Tarihsel Süreçte Taziye Geleneği

"Taziye" olgusunun ne olduğu, ne anlam ifade ettiği ve bu olgunun kelime anlamının yanında, cemaat ve toplulukların buna karşı verdiği reaksiyon ortadadır. Taziye kavramının din ile ilişkisi ve akla gelen manası, ölüm için vazgeçilmez oluşu; psikoloji, felsefe, antropoloji, sosyoloji vb. alanlar için sürekli bir araştırma konusu olmaktadır. Hem semavi hem de beşeri dinlerden de ayrı düşünülemez. Dünyada yaşanan ve yaşanmakta olan göçler, devrimler, değişimler -buna savaşlar da dahil- toplumsal yapıları da haliyle etkilemektedir. Bu gibi dinamik olaylar gelenekselin terkinin, gelenekselden uzaklaşmayı, yeni bir modu gerektirmektedir. Günümüz toplumlarını ve cemaatlerinin yanında olgu ve kavramlar; modern ve gelenek dikotomisinde ele almak ve bu dikotomiye bağlamak anlaşılır durumlardır. Çünkü perspektifler bunu zorunlu hale getirmiştir. Misal, yaşadığımız çağ dendiğinde modernliğin çizdiği alanda bir yorum yapılır: Teknoloji, uzay ve bilim çağı. Eskiye ve maziye yad ettiğimizde o zamanın anlam ve manalarına göre bakış açıları yorumlamaya dahil olmaktadır. Taziye geleneğini, geleneksel ve modern anlayışla tarihsel bir süreç içerisinde ele almak önem arz etmektedir.

Taziye uygulamalarına, coğrafi yakınlık ve tarihsel süreçte incelendiğinde benzerlikler vardır. Taziye kelime olarak, İranî bir tarzla (Şiilik) bütünleştiğini ve taziye çalışmalarına

bakıldığında gene İranî olduğu aşikardır. Özellikle Akın Kiren'in (2017), İran'da iktidarı eline alan şahları referans olarak; Kerbela olayını ve Muharrem ayındaki aşura anmalarını, hem devletin milli şuurunu yükseltme hem de kendi iktidarlarının meşruluğunu taziye etkinlikleri ile sağlamaya çalışmışlardır. Taziye anmaları için görkemli ve büyük maliyetlerle yapılar inşa etmeleri ve bunu yaparlarken devlet-elit zenginlerin de kaynak sağladığını ve itibarlarının arttığının da göstergesi olduğunu ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır (Bknz: Şekil 1). Bunların yanı sıra ulus-devlet ve milliyetçilik hareketlerindeki etkisini 19. yüzyıl öncesi-sonrası savaşlarda birliği sağlamada taziye anlayışının etkisini görebilmekteyiz. Şiilik-Sunnilik çatışmalarında da İrani bir tür koruma refleksi üretmiştir. Aşağıdaki pasaj taziyenin önemi açısından önemlidir:

Taziye senaryolarının temelinde, Yezid ile sembolize edilen baskı ve tiranlığın dışında, Hz. Hüseyin ile somutlaştırılan başkaldırı ve ıstırap bulunmaktadır. Kahraman ve kötü karakterleriyle *taziye*nin olay örgüsü, izleyicilerin zihninde sık sık gerçek zamana dair yorumlara yol açmıştır. Tabii ki kahramanlar rakiplerine karşı mücadele eden dönemin İranlı Şiileri olarak kimlik bulmuşlardır. XIX. yüzyıl özelinde, Yezid ve ordusu bazen Osmanlıları temsil etmiş, bazense günün şartlarına göre İngilizler veya Ruslara bu vasıf yüklenmiştir. Bu arada, Hz. Hüseyin ve taraftarları gibi görülen doğal olarak Kaçar ordusu olmuştur. Böylelikle, *taziye*, toplumu dış güçlere karşı birleştiren bir işlev görerek, halka; Şah'a ve yönetime karşı görevlerini hatırlatmıştır. (Kiren, 2017: 63)

İran'da yaygın ve bir o kadar da etkili olan taziye geleneği bazı Şiî ulemalar; *taziye*yeyi, Kur'an'da, hadis ve sünnette veya imamların öğretilerinde yer almayan popüler bir uygulama olarak görmüştür. Bu nedenle, çoğu zaman iktidarlar gibi taziyeler ulema tarafından doğrudan desteklememiştir. Ulemanın üst mertebelerinde bulunan birinin gösterilere destek olması gibi bir durumla nadiren karşılaşmıştır. Ancak taziye merasim şekilleri açıkça yasaklamamış veya doğrudan karşı çıkmamışlardır (Kiren, 2017: 61-62). İran'da iktidarların meşruiyetleri için kullanımı taziye farklı bir devlet-iktidar aracı haline getirmiştir.

Taziye'yeyi, mitler üzerinden ele alan Mordeniz (2005), İslamiyet öncesi İran kaynaklarında: Pers kralı Viştasp'ın kardeşi, Yatgar-i Zariran ve İran şahı Keykavus'un oğlu Siyavüş; başlarında geçen olayların Kerbela'da Hz. Hüseyin'in başına gelen benzerlikleri ile vermektedir. İran dışı kaynaklarda da taziyenin izlerine rastlandığını ifade eden Mordeniz (2005); "Ta'ziye ve diğer Muharrem pratiklerinin İsa'nın, Dionisos'un, Osiris'in ve diğer birçok Hint-avrupa ve semitik figürün ölümleri için düzenlenen ritüellere benzerliklerini hemen hemen tüm ta'ziye araştırmacıları çeşitli düzeylerde teslim ederler". (Frazer'den akt.

Mordeniz, 2005:29). “Gerçekten de Yunanistan’dan Hitit’e, Mezopotamya’ya ve Eski Mısır’a kadar olan geniş bir coğrafya içindeki bu ölüm ve yeniden doğum mitlerinin çok fazla ortak noktası vardır. Hepsisi de Akdeniz havzasında olan Mısır Tanrısı Osiris, Babil Tanrısı Tammuz, Frigya Tanrısı Attis ve Yunan tanrıları Adonis ve Dionisos, tahıl-bitki tanrılarıdır ve ölüp yeniden dirilmeleri ile bilinirler.” (2005: 29).

Hem Zarir ve Siyâvûş gibi İran mitleri hem de Akdeniz havzasında çeşitli adlarla kendini gösteren tahıl/bitki tanrılarının mit ve ritüelleri ile ta'ziye arasında açık ve net bir bağ olduğunu söylemek doğru olmaz. Bu yönde bir kanıtı hemen hiçbir araştırmacı da sunmamaktadır. Ancak yine de bu mit ve ritüellerle ta'ziye arasında bir çeşit akrabalık ilişkisi olduğu söylenebilir. Doğrudan bir ilişkinin varlığından ziyade dolaylı bir ilişkinin varlığı daha mantıklı görünmektedir. (Mordeniz, 2005: 33).

Mitler ve efsaneler dahilinde toplumların ve dini inançların şekillendirdiği ritüeller, davranış örüntüleri vb. refleksler; tarihsel süreç olarak bakıldığında benzerlikler olduğu aşikardır. Mitsel bir anlatı; Hindistan, Anadolu, Yunan coğrafyasında, Akdeniz havzasında veya Asya coğrafyasında benzerlikler içerebilmektedir ve bu doğal bir durumdur. Acıklı, hüznü ve toplumları derinden etkileyen olaylar yaşandığında toplumun hafızasına yazımı farklı ve kalıcı olmaktadır: Kerbela Olayı bunun ilginç örneklerinden biridir.

Köken olarak taziye kavramına denk gelen mit ve anlatılar olsa da; İrani olarak veya İslami- Şia geleneği ile anılan, hakkında çokça kaynak olan sosyolojik, dinsel hem tarihsel hem de antropolojik olarak incelendiğinde Muharrem (Aşura) ayına denk gelen taziye merasimlerin başlangıcı Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesidir. “İlk Muharrem yas seremonisi tarihi miladi 963’tür. Arap işgalinden beri ilk kez İran topraklarının büyük bir kısmını idaresi altında toplayıp Bağdat’ı ve Abbasi Halifelerini de kontrolü altına alan Büveyh hanedanının ilk hükümdarı Mü’izzü’d Devlah Ahmed ibn Büveyh Bağdat’ta şöyle bir genelge yayınlar: Muharrem’in ilk on günü Bağdat’ın bütün dükkânları kapalı olacak. Herkes Şehitlerin Efendisi (Seyyid-üs Şüheda) Hüseyin’in yası için bu günlerde siyah giyinecek.” Bu genelge ilk resmi ve kitlese Muharrem yas merasiminin ilanıdır. (Mordeniz, 2005: 34). Devletin başındaki şah ve padişahlar değişmekte, yasaklanan ya da etkisi artan bu taziye anmaları/merasimleri, konumuz dışı olsa da Mordeniz’in de (2005) aktardığı gibi Sünni-Şii çekişme/çatışmalarının zeminini oluşturmaktadır. Kiren’in de (2017) bahsettiği iktidar mücadelesindeki şahlar, bu anmaları/ merasimleri kullanmışlardır. Dışardan da olabilecek saldırılarda etkili olmuş ve kullanılmıştır.

Taziyenin İran için önemli bir olgu oluşu ve trajik hem de dramatik yönde ele alan Mordeniz (2005), ilk olarak bu taziyelerin kırsal alanda ve evlerin avlu içlerinde sergilendiğini; iktidarda hüküm sürenlerin Taziyeler için opera gibi büyük mekanlar inşa ettiğini ve Avrupalı bir tarzda olduğunu soylemektedir. “Bugünkü şekliyle ta’ziyeyi, ilk kez, Adrian Dupré adlı bir Fransız diplomat 1807–1809 da kaydetmiştir. Dupré’nin tarifi ta’ziyenin bugünkü formuyla hemen hemen aynıdır. Ta’ziyenin ortaya ilk çıktığı tarih olarak 1780 telafuz edilir. Daha eski bir tarihi hiç kimse kaydetmemiştir. Demek ki ta’ziyenin bir dramatik performans olarak belirmesi 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başında 30 yıllık bir zaman zarfında gerçekleşmiştir. Daha önce tartışıldığı gibi, ta’ziyenin çok eskilere giden kökenleri olmasına rağmen yine de ta’ziyenin bu 30 yıllık zaman diliminde belirmiş olmasını dışsal sebeplere bağlayanlar vardır.” (Mordeniz, 2005: 40). Günümüzde İran’da büyük binalar yerine sokak ve caddelerde taziye (Kerbela) olayları sergilenmektedir (Bknz: Şekil 2).

Geleneksel anlayışın da belirgin olarak görüldüğü, hem dini hem de toplumsal bir hafızanın da olduğu İran Taziye anlayışı; “modern anlayış”la buluştuğu nokta olarak da incenebilir ve incelenmesi, yorumlanması anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü modernlik arayışına girildiği zaman tarihsel ve antropolojik incelemeler ve okumalarda ortaya çıkan emareler, bulgular; medeniyetler ve toplumların birbirini etkilediği alanlar az değildir. Bu edebiyat, sanat gibi alanlarda da görülür. Mitsel olarak aktardığımız olayların birbirine benzemesi gibi. “1860’larda Nasreddin Şah (1848-96), Takiye-yi Devlet adıyla çok büyük bir bina yaptırır. Bu yapı Avrupa’daki büyük opera binaları model alınarak yapılır; kapasitesi 20.000 kişiye yakındır. Ta’ziyenin altın çağını yaşadığı Nasreddin Şah döneminde hemen her yerleşim yerinde ta’ziyeler için takiyeler yaptırılmıştır. Ancak ta’ziyeler, mümkün olan her durumda açık havada sergilenmeye devam etmiştir.” (Mordeniz, 2005: 49-50).

Taziye olgusuna yönelik şüana kadar aktarılan bahsettiğimiz şeyler, kendi konumuz açısından önem arz etmektedir. Neredeyse bütün semavi ve beşeri dinlerde, atalar kültüründe olan bu gelenek; belirli düzeyde krumsallıkla ilintisini kurabilir. Özellikle dini kurumun içerisinde değerlendirdiğimizde daha fazla göze çarpmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde geleneksellik kazanması ve popülerlik kazanması açısından İrani-Şia etkisi ile de olsa araştırmalar bu coğrafyada ağırlık kazanmıştır. Toplumların geçmişiyle, yaşantısıyla ve toplumsal belleği ile örf, adet, ritüelleri sayesinde kalıplaşmış ve geleneksellik kazanmış ve kazanmaktadır. İran’da bu geleneğin bu kadar köklü olmasının altında yatan olay ve olguları nedenleri ile ortadadır. Anadolu coğrafyasında olan ve etkili şekilde de karşılaşılan taziye

geleneği uygulamaları İran'da olduğu gibi bir devlet-toplum geleneği olarak değil; toplumun, insanların kendi ölümlerine karşı gösterdiği sade ve insani-doğal bir ritüeller toplamıdır.

Son yıllarda ülkemizde özellikle Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgesinde değişen bir taziye geleneğinin tezahür ettiği, çalışmamızda ele alınmaktadır. İrani bir anlayıştan farklı olsa da hem şehirleşme hem de kır-kent dikomitisinde ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerle yerleşen bir “taziye evi” oluşumu yapılaşması görülmektedir. Geleneksellik ve modernlik olguları ile değerlendirilmeye mazhar olan bir konudur.

1.2.1. Taziyeye Geleneksel Açıdan Bakış

Geleneksel anlayışın vukuu bulunduğu toplum, cemaat veya genel bir hatla insan birliktelikleri/toplulukları; saf yaşam alanları, tarımsal üretimin, hayvancılık faaliyetlerinin yaygın olduğu, cemaatsel/yüzyüze ilişkilerin görüldüğü, kırsal yaşamın hakim olduğu bir coğrafya aklımıza gelir. Bunun dışında söylem ve eylemlerinde etkili olan dini inanç, mitsel anlatılar, ritüeller v.s yön vermede etkilidir. Çağa uygun olmayan, çağın akıl, mantık ve gerçekliğiyle uyuşmayan; egzotik, romantik ve natural denebilecek çoğu şey geleneksele - tarihsel olana ya da atalara ait zamanın ruhunu yansıtana- atfedilmektedir. Geleneksel anlayış hemen hemen her disiplinde başvurulan bir olgudur: Geleneksel metinler, geleneksel din yorumu, geleneksel felsefe, sanat, edebiyat, devlet, şehir, toplum ... gibi.

Geleneksel değerlerin ortaya çıkışı ve üretimi üzerine Malinowski (1990), İlkel insanın bilgi payı, toplumsal yapısı, adetleri ve inancı, büyük babalarının deneyiminin paha biçilmez sonucudur. Geleneksel olan pahalıya mal olmuştur ve her ne pahasına olursa olsun geleneğin korunması gerekir. Bu yüzden de geleneğe bağlılık ilkelin bütün özellikleri içinde en önemli olanıdır, geleneğini kutsayan bir toplum paha biçilmez bir güç ve süreklilik kazanır. Bu nedenle, gelenek tarafından kutsal bir haleyle kuşatılmış ve doğaüstü bir damgayla damgalanmış olan inanç ve alışkanlıklar, onu yaratan uygarlık tipi için ‘doğalın çok üstünde’ bir değer taşır (Malinowski, 1990: 29-30).

Sosyoloji sözlüğünde geleneksel terimi; “Belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka semboilk davranış biçimleri ile ilişkili toplumsal pratik kümesi anlamına gelir” (Marshall, 2009: 258-259). Geleneksel yaşam anlayışı; kırsal yaşama, sanayileşmemiş topluma, cemaat ve aidiyet ilişkileri yoğun şekilde devam ettiren insan gurplarının olduğu coğrafi yerlere, mekanlara denk gelir diyebiliriz. Geleneksel

normların yaşamı şekillendirdiği topluluklarda; “Neyin ne zaman, nasıl yapılacağı, orada bulunan gurup tarafından belirlenmekte, hatta geleneklerine bağlı kesim, rutin uygulamaları yerine getirmeyen ölü sahiplerini knamakta ve geleneksel olanı yapmak için onları baskı altında tutmaktadır” (Örnek’ten Akt. Kara, 2009: 127). Kara geleneği üç bağlamda ele almaktadır;

İlki, geçmiş yaşam biçimlerinin içinde yaşanan ana taşıdıkları maddi ve manevi değerler bütünüdür. Bu sosyolojik anlamda en fazla rağbet gören izahtır. Beşeri düzlemde toplumu tüm dinamikleri ile inşaa eden güçtür. İkincisi, geleneğin özünü teşkil ettiği ifade edilen kutsalla olan münasebetten dolayı geleneğin zengin ve kutsi değerler ihtiva eden köklü yanıdır ki, bu anlamda gelenek ilkinden farklı olarak hem fenomenolojik hem de ilahi bir yön taşır. Bu sosyolojik ve beşeri anlamından çok daha farklıdır. Üçüncüsü ise, geleneğin postmodernist yaklaşımlarla ele alınmasından kaynaklanan aletsel, işlevsel yani kullanıma açık madde yönüdür. Bu anlamıyla gelenek bir anlamlar rezervidir. Kendisinden her bakımdan istifadeye açık bir hinterlandtır. Bahsettiğimiz yönü geleneğin dışsal-formel yönüdür ki sanat ve edebiyata tesir eden cephesi de budur (Kara, 2009: 240-241).

Ölüm, ölümlle ilintili olarak taziye, taziye ile ilintili olarak taziye adetleri ve uygulamaları; toplumsal yönü olarak ölüm sosyolojisi, dinsel olarak din sosyolojisi alanlarında; geleneksel ve modern anlayışa göre ele alındığında “geleneksel toplum” içerisinde bu adetler, ritüeller ve uygulamalar daha fazla vukuu bulmaktadır. “Geleneksel toplum genellikle endüstriyel, kentleşmiş ve kapitalist ‘modern’ topluma karşı kullanılır. Yanlış bir yaklaşımla, modern-olmayan döneme ait çok çeşitli toplumları bir arada harmanlayan geleneksel toplum, yargılayıcı bir terimdir ve bu doğrultuda, bazen sıkı sıkı kaynaşmış aile değerleri ve cemaatin efsanevi altın çağı ile birlikte anılmasına rağmen, adlandırdığı toplumlara genellikle olumsuz özellikler, geri, ilkel, bilimsel olmayan ve duygusal bir toplum özellikleri atfetmektedir” (Marshall, 2009: 259). Marshall, ‘Geleneksel toplum’a dair yorumları ve açıklamaları eleştirel bir bakış ile aktarmıştır. Örf, adet, değerler, dini yaşam vb. olgular geleneksel toplumlarda daha yoğun şekilde görüldüğü aşikar. Bunları dile getirmek toplumların geri kalmışlıkla lanse etmek değil, aksine değerleri yaşatmaları ve aktarmaları açısından önem arz eden bir durum olmaktadır. “Bir toplumun kültürünü, düşünüş şeklini, toplumsal yapının temellerini ve toplumun geçirdiği değişimleri anlamak için ölüm ve onun etrafında geliştirilen ritüeller önemli unsurlardır. Bu uygulamalara bakılarak toplumun kültürel birikimlerinin kaynakları en

iyi şekilde anlaşılabilir” (Demir, 2012: 8). Sağlam bir okuma ve yorum için modern ve geleneksel anlayıştaki toplumlara bakmak gerekmektedir.

Ölüm ve ölümün içerisinde olan taziye geleneğini, örf, adet, ritüeller ve kültürel kodları açısından görebileceğimiz yer; geleneksel toplumlardır. “Geleneksel toplumlar küçük ölçekli olup, genelde köy ve kasabalarda rastlanır. Homojen bir yapısı olan bu tür toplumlarda farklılıklara çok fazla rastlanılmaz. Kutsallık ve ahlaki ilkeler çok fazla önemsenir. Din insanların dünya görüşüne yön verir. Statüler atıf yolludur, doğuştan elde edilmiştir. Geleneksel toplumda hakim özellik “cemaat” toplumu niteliğindedir. Cemaat toplumunda küçük veya büyük herhangi bir grubun üyelerinin, ayrı ayrı menfaatleri değil de, ortak hayatın temel şartlarını paylaşacak biçimde, şahsiyetlerinin bütünüyle katılarak bir arada yaşadıkları grup özelliği vardır” (Abuzar, 2010: 263).

Ölüm sonrası örf ve adet uygulamalarından olan taziye geleneği, her toplumda olduğu gibi Doğu toplumlarının da ölüm olayına bakışları farklılıklar içermektedir. Doğu toplumlarında ölüm olgusunu incelerken bu olguyu dinsel bağlamdan bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Çünkü Doğu kültüründe ölüm ve din kavramları birbiri ile anılan kavramlar şeklindedir. Özellikle hala geleneksel dokusunu koruyan Doğu toplumlarında veya topluluklarında bu durum bu şekilde devam etmektedir.” söylemiyle görünürlüğü ve etkisini daha fazla görmekteyiz. Türkiye’de dini anlayışın etkisini ve inanç açısından bakıldığında; Türkiye’de ölüm, dini ritüelin bir parçasını oluşturmaktadır. Dinden bağımsız bir ölüm al bulunmadığını rahatça söyleyebiliriz. Çünkü bir Doğu toplumu olan Türkiye’de egemen olan dini inanış İslam’dır. Bu açıdan İslam dininin hayat ve ölümü birbirinin zıddı olarak değerlendirmedini, hayatın bir uzantısı olarak ölüme olayına yaklaştığını belirtilebilir. Ölüm, Doğu toplumlarında hayatın içinde bir yerde yer alan bir unsurdur. Çünkü zamansızdır ve bilinemez. Bu açıdan ölümü sosyal hayatın dışına iterek, onu bastırarak unutma durumlarının yaşandığını söylemek mümkün değildir (Çiftçikal, 2010: 38).

Türkiye’de bölgeler ve yöreler bağlamında taziye geleneğinde farklılıklar görülmektedir. Doğudan batıya doğru gidildikçe farklılaşan adetler, kültürel değerler gibi dini uygulamaları kır-kent içerisinde ve daha genel bir çerçevede ele alındığında: Modernlik ve gelenek olacaktır. Geleneksel toplumun yaşam alanında; doğum, evlilik ve ölüm gibi önemli olgulara atfedilen değerler devam etmektedir. Göka kitabında (2009), geleneksel toplumların modern toplumlara göre ölümlerle daha barışık olduğuna kanıt olarak mezarlıkları gösterir. Mezarlık-lar, geleneksel toplumlarda yaşam alanlarının içerisine yapılmış; aile efradı, kendi

bahçelerine defnedilmişlerdir. Türk-İslam kültüründe de böyledir. Doğu toplumlarında ölüm geleneksel aile tiplerinde aile içinde yaşanan sosyal hayatın uzantısı olan bir olaydır. Bu açıdan bireyler kültürel bir değer taşıyan ölüme ve ölüm sonrası ritüellerine karşı daha duyarlıdır. Ölüm fikrinin geleneksel aile tipinde canlı tutulması, insanın hayatta olduğu sürece ölümün de var olan bir gerçeklik olarak bulunduğu fikrine daha yakın durup, bu konuda daha duyarlı olmalarına katkı sağlamaktadır (Çiftçikal, 2010:39). “Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, törenler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturur” (Artun, 1998: 1). Ölüm sonrası uygulama ve törenler için “Bu bağlamda, bir toplumun evlilik ve ölüm törenleri, onun toplumsal yapısının anlaşılmasında önemli ipuçlarını barındırır. Bu törenler, toplumsal ilişkilerin canlı bir şekilde yaşandığı ve toplum bireylerinin bütünü kuşatıldığı sembolik değerlerle doludur. Bu sembollerden hareketle, toplumsal yapısının oluşumu, işleyişi ve niteliği hakkında anlamlar çıkartılabilir.” (Abuzar, 2010: 260). Ölüm sonrasında gençler mezar kazmaya gitmektedir ve imam, sıcak su ile ölüyü yıkadıktan sonra kefenleyip gömmektedirler. ‘Eğer ölen kişi erkek zengin ve varlıklı, tanınmış biriye tabutla birlikte defnedilir. Eğer fakir biri ise tabutun anlamı yok’ ve kefenle defnedilmektedir. Ve imam üzerine dua okumaktadır (Bayezîdî, 2012: 113). Ölen kişinin tabutla defnedilmesi onun statüsüne bağlıdır. Sınıfsal bir farklılıktır. Cenaze törenlerinde sınıf farklılıkları bedenler gömüldükten ya da atıldıktan uzun süre sonra da sürer. Alt tabakadan biri ölür ölmez gömülürken, üst düzey biri öldüğünde hemen gömülmez ve yas süreci uzun sürer. (Bendann’dan Akt. Bauman, 2012: 72). Toplumlara anlama ve sağlıklı yorumlama için ölüm sonrası ritüeller önemlidir.

Ölüm olayı meydana geldiği andan itibaren, geleneksel toplumlarda mevtanın (ölünün) evine gidilmektedir. Akraba, komşu ve yakın çevredeki kişilerin yardımı ile ölünün evden çıktığı an ile defin işlemlerine kadar olan süreçte dini ritüeller, kolektif bir dayanışma/yardımlaşma örneği ile zor durumda olan aileye destek olunmaktadır. Bu esnada A’dan Z’ye olan davranışsal eylemler, uygulanan norm ve kurallar toplumun belleğine kodlanmış bir şekilde kendiliğinden yerine getirilmektedir. “Taziye” denildiğinde sade bir anlam çağrışmaktadır. Ama ölüm, kötü bir durumu anımsatmaktadır. Taziye olgusu daha kapsamlı bir mana içermekte ve ölüm sonrası yapılan uygulama ve pratiklerle insanın, toplumun, cemaatin ve en önemlisi dinin gerekliliklerinin yerine getirilmesi ve süreklilik ve devamlılık kazanmakla taziye, gelenekselleşmiştir. Bütün unsurları ile beraber toplum için kurumsallık kazanmaktadır.

Tarihsel perspektifle aktarmaya çalıştığımız taziye geleneği, coğrafi mekan ve yakınlık olarak İrani etkisini de göz önüne aldığımızda (Taziyenin devlet geleneği haline gelmesi açısından), doğu toplumlarında – açıklamasını yapmaya çalıştığımız “geleneksel doğu toplumu” dışında, komşuluk ve sınırları birbirine yakın olan toplumlar anlaşılmalıdır.- daha fazla rağbet gören bir uygulamadır. Kelimenin saf anlamı açısından Arabik olması, uygulamalar ve etkisi açısından İrani olması, İslami coğrafyada olgusal ve dini pratikler, ritüeller içermesi gibi yönleri ile incelendiğinde hem toplumsal yönü hemde toplumun kültürel kodlarını ortaya koyması açısından elzem bir gelenektir.

İran, Türkiye, Irak gibi coğrafi yakınlık ve sınırların bitişik olması, birbirlerinden etkilenmesi ve benzerlik göstermeleri normal bir durumdur. Komşu ve ortak coğrafi alanda olmaları bunun yanında İslami gelenekteki topluluk ve kültürlerin etkileşimi kadar doğal bir şey yoktur. Aynı ülkenin sınırları içerisinde yer alan birbirine uzak iki köy ve iki ülkenin sınırlarının birleştiği komşu iki köyü düşünelim. Farklı ülkeler olmasına rağmen birbirine yakın komşu sınır köylerin kültürel değerleri birbirine daha çok benzemekte olduğunu görebiliriz. Dinsel değerler özelinde ölüm sonrası ritüeller, Türkiye'nin doğu illerinde kamusal alanda görünürlüğü ve canlılığı, insanların buna karşı sergiledikleri davranış örüntüleri yaygın şekilde yaşatılmaktadır.

Kültürler arası geçişler mevcuttur. Bu mevcudiyetlerin olduğu olgular ise ölüm, evlilik, taziye gibi olgularda kendini gösterir. Bu bir köyden başka köye, bir köyden şehre geçişte, şehirden başka şehre, devlet sınırları içerisinde başka bir devlet ve ya topluma geçişte de yakınlık ve ortak coğrafik bölgelerde yani birbirine yakın sınır köyler ve şehirlerde dahi yapılan alış-veriş içerisinde kültürel etkilenme söz konusudur. Örnek olarak Batman, Diyarbakır ve Mardin gibi birbirine yakın şehirlerde farklı etnik ve dini toplulukların bazı gelenek ve göreneklerine baktığımızda birbirine benzer ritüellerin olduğunu görmekteyiz. “Dini inanış tahayyülleri farklı olsa da dinlerde ölüm karşısında takınılan tavır ve yapılan uygulamalar benzerlikler içerebilmektedir. Dini inanç ve motifler, ölüm ve sonrası süreçlerin her aşamasını belirlerler. Öyle ki yaşamı boyunca dini yaşantıyla uzaktan yakından ilgisi olmayanlar bile, bir yakınlarını kaybettiklerinde, bir cenazeye gittiklerinde kendilerini dinin içinde buluverir, ilgilerini dini uygulama ve söylemlere yoğunlaştırırlar.” (Göka'dan aktaran; Dikmen, 2015: 459). İçinde yaşanan toplum bireye nasıl bir davranış örüntüsünü takınacağına dair bir komut adeta vermiştir. “Bu bağlamda, bir toplumun evlilik ve ölüm törenleri, onun toplumsal yapısının anlaşılmasında önemli ipuçlarını barındırır. Bu törenler, toplumsal ilişkilerin canlı bir şekilde yaşandığı ve toplum bireylerinin bütünü kuşatıldığı

sembolik değerlerle doludur. Bu sembollerden hareketle, toplumsal yapısının oluşumu, işleyişi ve niteliği hakkında anlamlar çıkartılabilir.” (Abuzar, 2010: 260). Toplumsal hayatta çok değişik biçimlerde toplumun özelliklerini yansıtan toplumsal numuneler olan örf ve âdetler; kurumlaşmış davranış ve düşünüş biçimi ürünleri olarak dikkat çekmektedirler. Evlenme, doğum, ölüm, kız kaçırma, askere uğurlama vs gibi çeşitli örf ve âdetler bunlara örnek olarak verilebilir (Talas, 2009:58).

Taziye geleneği ve uygulamalarında tarihsel olarak, gelenek içinde muhafaza edilmektedir. Ve taziye pratikleri durağan olmaktadır. Modernleşme pratiğinde ortaya çıkan kentleşme/şehirleşme gibi etkileri ile düşündüğümüzde, geleneksel taziye uygulamalarında değişimler olmaktadır. Toplumsal göç ve insan sirkülasyonu olmayan yerde gelenek ve görenekler stabildir. Taki toplumsal hareketlilik, göç gibi olaylar meydana geldiğinde değerler, adetler, değişmeye yönelik ivme kazanmaktadır. Taziye geleneğinde, geleneksel toplum içerisinde yüklenen anlam ve manalar ritüellerinde durağanlık mevcuttur. Kırsal yaşam alanında olduğu sürece taziyeler aynı şekilde ağırlanmaktadır. Geleneksel toplumda taziyenin değişmeyen kalıp yargısı mevtanın (ölen kişi) evi taziye mekanıdır. Zamansal olarak ölüm sonrası taziye uygulamaları ve sınırları bellidir. İran’da taziyelerin farklılık gösterdiğini; iktidarların el değiştirmesiyle birlikte taziye farklılık göstermiştir. Ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde son 8 ile 10 arasında taziye anlayışının aynı olduğu fakat mekansal olarak değişim ve dönüşüme uğradığı görülmektedir. İnsanların eskiye nazaran katılımın daha da arttığı ve modern anlamda bir evrilme söz konusu olmaktadır.

1.2.2. Taziye Geleneğinde Modern Yaklaşım

Modernlik yeni bir yaşam alanı sunmaktadır. Modernlik, geleneksel yaşam formlarını ve alanlarını derinden etkilemiş ve değiştirip dönüştürmektedir. Modernizm, geleneği olumlu/olumsuz eleştirmekte ve rasyonel bir şekilde ele almaktadır. Toplumların yaşam koşullarına ve tarzına dair söylemler; gelenek ve modern ikileindedir. Modernliğin ortaya çıkmasında şüphesiz; Rönesans, reform, coğrafi keşifler, aydınlanma, sanayileşme gibi olaylar etkili olmuştur. Toplumların yaşadığı büyük değişim, dönüşüm ve ilerleme; modern bir anlayış ile evirilmektedir. Modernlik tek bir olay ve tek olgu üzerinden okunmamaktadır. Batılının yaşam tarzı ve tekniğinin yayılması ile modernleşmenin yayılım alanı genişlemiştir. “Modernlik teorisinin izini süren sosyal teorisyen çok geçmeden paradoksal bir durumla karşılaşır. Sosyal teori ve siyaset teorisi, ‘modern’ toplumda neyin ‘yeni’ olduğunu kavramaya yönelik girişimlerle doludur. Çoğu bizatihi içinde bulunduğu ‘modern’ toplumdan

yola çıkan, modernleşmeye ve modernleşme sürecine dair teorilerden de geçilmez ortalık. Özellikle de sosyoloji büyük ölçüde siyasi, ekonomi ve toplumsal düzen ya da altsistemlerin dönüşümünden bahseden modernleşme teorileriyle doludur artık” (Frisby, 2012: 24).

Modernizm genelde 19. yüzyıl sonu ile 2. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar olan dönemde, bilhassa sanat ve edebiyatta meydana gelen büyük çaplı değişimleri tanımlamakta kullanılan bir terim sayılmaktadır. Modernizm açıkça sınırı belirlenmiş bir bitiş tarihi yoktur. İkinci dünya savaşından beri gerçekleşen değişimleri tanımlamak için postmodern terimi kullanılıyorsa da, bazı düşünürler modernizmin hala sürdüğünü iddia etmekte bazı yazarlar da modernizmin ölümünün söz konusu tarihten çok daha önce gerçekleştiğini belirtmektedirler. Modernizmin ne zaman başladığı ve özelliklerinin tam olarak neler olduğu konusunda çok az görüş birliği bulunmasına karşın biçimsel olarak modernizmi genellikle derinleşme, üslupçuluk, içe dönme, teknik gösteriş, içsel olarak kendinden kuşku duymaya yönelik bir hareket ve viktorya dönemi gerçekliğine karşı bir tepki şeklinde tarif edilmiştir (Marshall, 2009: 508).

Modernizasyon, batı dünyasında oluşan Teknolojik Medeniyetle beraber gelişen bir olaydır. Geleneksel toplumun kurumlarını yıkarak, yerine yeni kurumlar oluşturmuş ve bunlar vasıtasıyla topluma egemen olmuştur. Kendine özgü, geleneksel toplumun bilinç yapılarından ve kavramlarından farklı bilinç yapıları ve kavramlar geliştiren modernizasyon olayı, geleneksel toplum yapısını tümüyle altüst etmiştir. Bu olay, tabiatla, çevresiyle ve kendisi ile uyum içinde olan insanı, giderek yalnızlaşan ve kendisine, çevresine yabancılaşan bir varlık haline getirmiştir. Geleneksel toplum yapısında kendisini ‘evinde’ hisseden insan modern toplumda tam anlamıyla yalnızlaşmış ‘evsiz, yurtsuz’ kalmıştır (L. Berger, Berger ve Kellner, 1985: 7). Yalnızlık ve bireysellik durumunun artması insanın geleneksel aidiyet ve değerlerinden de giderek uzaklaşmasına neden olmaktadır. Geleneksel toplum yapısından modern topluma geçiş sürecinde yaşanan değişimler toplumun bütün kesiminde bir takım değişimlere neden olmaktadır. Modernizasyon sadece toplumsal yapılarda fark edilen şekilde bir değişime neden olmamış, bununla beraber insanların zihinsel yapılarında, düşünme biçimlerinde ve hayat anlayışlarında değişimlerin yaşanmasının yolunu açmıştır. Modernleşme ile birlikte insanlar daha çok içe kapanmaya başlamıştır. Çünkü modernleşme beraberinde yalnızlaşmayı, kendine dönüklüğü getirmiştir. “Modernliği bireycilikle, Louis Dumont'un ‘holist’ olarak nitelediği sistemlerin yok olmasıyla özdeşleştiren çıkmazdır. Altsistemlerin fonksiyonel farklılaşması, özellikle de siyasetle dinin ya da ekonomiyle siyasetin birbirinden ayrılması, bilim, sanat, özel yaşam dünyalarının oluşması, tabii ki

modernleşmenin koşullarıdır, çünkü bu koşullar bir düzenin sürekliliğini sağlayan ve değişime muhalefet eden toplumsal ve kültürel denetimleri parçalar” (Touraine, 2002: 226-227). Geleneksele dair söylemler; cemaat, dayanışma, yardımlaşma, dinsel anlayış vb. olgular, modern zamanda anlam yitimine maruz kalmaktadır. “Modernliği geçmişteki her şeyden farklı kılan ve ona ayırt edici özelliğini kazandıran tek şey vardır: Herşeyin dur durak bilmez bir seyir halinde ebedi oluş ve yok oluşunun bilgisi; her şeyin birbirine bağlı olduğunun, varolanın bitimsiz zinciri içinde her şeyin bir diğerine bağımlı olduğunun kavranışıdır” (Bahr'dan akt. Frisby, 2012: 23).

Modernlik aynı zamanda insanî ilişkilerin değişimini getirmektedir. Yeni bir yaşam dizayni söz konusu olmaktadır. Yüzeysel ve sıradan ilişkiler ağını kurmaktadır. Modernliğin evrensellik yönündeki çabası, yeni bölünmelere, ayrılmalara ve farklılıklara neden olmaktadır. Bu eski farklılıkları ciddiyetle kökünden söküp atar. Modernite silip atamayacağı bir çelişkiyle damgalanmıştır: Birleşmeyi düşlerken böler, evrenselliğe ulaşmaya çabalarken tikelliği öne çıkartmıştır (Bauman, 2012: 140). Batı dünyasında güçlü modernlik bakışı, en derin etkileri yaratmış olan yaklaşım, özellikle, akılcılığın geleneksel olarak adlandırılan toplumsal bağlar, duygular, görenek ve inançların yıkımını gerektirdiğini/dayattığını ve modernleşme amilinin belli bir kategori ya da toplumsal sınıf değil, aklın kendisi ve o aklın zaferini hazırlayan tarihsel gereklilik olduğunu vurgulamıştır. Böylece, modernliğin vazgeçilmez bileşeni olan akılcılaştırma, üstüne üstlük kendiliğinden ve gerekli bir modernleşme mekanizmasına dönüşmüştür (Touraine, 2002: 25).

Modern çarkın dişlerine takılan birey, büyük sanayi kentlerine göçe başlaması ve çiftçi-köylü imajından kentli memur imajına bürünmesi geleneksel hayattan modern hayata da geçiş sürecini başlatmıştır. Birey artık kentsel kurgu içerisinde “çalar saat” ile güne başlangıcını ayarlamaktadır. Belirli bir zamana sıkışması, hızlanan ve programlı bir çalışana dönüşmektedir. Kırsal yaşam anlayışından kentsel yaşam anlayışına topyekün geçiş süreci yaşanmıştır. “Modernlik, salt değişim ya da olaylar silsilesi de değildir; *akıla*, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaştırılmasıdır. İşte bu nedenle modernlik toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinin giderek artan farklılaşmasını içerir” (Touraine, 2002: 23). Aynı çalışmasında Touraine (2002: 230): “Modernliği iki çehresinin olduğunu belirtir ve bu iki çehrenin birbiri ile karşılıklı olarak ele alır; akılcılaştırma ve özneleştirme. Bu iki kavram ile modernlik anlam kazanır.” der. “Modern toplum, dünyanın kutsal düzeninin ortadan kalkmasıyla birlikte doğar; bu düzenin yerine ortaya çıkan ise, araçsal akılcı eylemle kişisel öznenin hem ayrılığı, hem de birbirine bağımlılığıdır” (Touraine, 2002: 241).

Kutsallığa atıflar da azalmakta, dünyevileşme veya sekülerlik ön plana çıkmaktadır. Dinsel inanç sistemlerinin norm ve kuralları yerine modern yasalar geçmektedir. “Sözünü ettiğimiz formlar karşısındaki muhalefetin nedeni, bu hayatı kurumsallaşmış örüntüler içine sokarak kendine özgü bireyselliğini boyunduruk altına almalarıdır. Burada da, diğer pek çok alanda olduğu gibi, hayat ile form arasındaki mücadele söz konusudur - daha az soyut, daha az metafizik biçimde, bireysellik ile standartlaşma arasında süren bir mücadeledir bu” (Simmel, 2015:75).

Modernlik, çıkış yeri olarak Avrupa kıtasında başlamış ve Batı’dan diğer toplumlara sirayet etmeye başlamıştır. Temelinde “aydınlanma” fikri olmakla beraber; Batı’nın diğer kıtalara yayılması ve sürekli bir keşifler macerasında olması, diğer kıtalarla bağlantılarının olması modernlik fikrinin yayılmasında etken olmuştur. Bu durumu Touraine şöyle açıklamaktadır; “Modernlik uzun zaman, yığılıyla tanımlandı; fikirlerin ve toplumsal örgütlenme biçimlerinin sürekli sorgulanması ve güzel sanatlardaki avangard çalışma olarak görüldü. Ancak modernleşme hareketi yükseldikçe, modernlik kendisine uyum sağlayamayan, modernliği kullanmaktan çok, ona katlanan kültür ve toplumların üzerine çullandı” (Touraine, 2002: 350). Modernliğin yayılması ile Batılının yaşam ve zihniyet anlayışı da diğer geleneksel toplumlara yayılmaktadır. Modern batı kültüründe ölüme yüklenen anlam değişmiştir. Doğu toplumlarında ölüm yaşamın bir parçasıdır. Yaşam olduğu kadar hayatta ölüm de vardır anlayışı çerçevesinde ölüme yaklaşıırken modernleşmenin getirdiği değişimle beraber ölüm algısı modernleşmenin etkisindedir.

Modernleşme olgusu toplumsal değişim süreçlerini anlamlandırmaktadır. Modernleşme etkilerinin görülmediği sosyolojik olgu yoktur. Eğitimde, siyasette, şehirleşmede, mimaride, sanatta v.b alanlarda etkisini göstermiş ve göstermektedir. Modern kelimesini kullandığımızda topyekün bir zihinsel anlayışı ve geniş bir literatür aklımıza gelmektedir. İnsanı A’dan Z’ye bir değişim ve dönüşüme tabi tutması ile onunla daha karşılaşmamış olan bireyleri, toplulukları ve toplumları da kendi yaşam alanına çekmekte ve kendi zihniyetini empoze etmeye dönük bir hareket alanı oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Modernliğin sunduğu ve albenisi olan, cazibesinin olduğu da aşikar ve yadsınamaz bir yönü olduğunu belirtmek yanlış olmaz. “Modernliğin en önemli anlatılarından biri, insanı tanrıların büyüdü dünyasından, şeylerin büyüdü bozulmuş ama bilinebilen dünyasına götüren dünyevileştirmeye işaret eder” (Touraine, 2002: 259).

Modernite, geleneksel bilginin meşruluğunun bilim tarafından ortadan kaldırılmasıyla başlar. Postmodernitenin başlangıcını imgeleyen de, bilimin meşruluğunun ortadan kaldırılmasıdır; Lyolard'a göre, bilimin dil oyununun yalnızca bu oyunun içinde meşrulaştırabileceği yaygın olarak kabul görmüştür ki bu bizzat Postmodernitenin kurucu bir özelliğidir. Bu, dilbilimsel dönüşün toplum ve kültür kuramındaki devam eden etkilerini anlatmanın bir başka yoludur (Heywood'tan akt. Jenks 2007: 178). Touraine, modern ve geleneksel üzerine ise; "Modernlik karşı-gelenektir, sözleşmelerin, görenek ve inançların devrilmesi, tikelliklerden çıkılarak evrenselliğe girme ya da doğal durumdan sıyrılıp akıl çağına adım atmadır" (Touraine, 2002: 228), der. Jenks'in kısaca modernlik yorumu Frisby'nin aşağıda belirttiği, topluma yönelik farklı yorumlarla daha iyi oturmaktadır:

Bu bağlamda modernliği konu alan bir sosyal teorinin karşısına çıkan mesele, modernliğin ya modernleşme veya modernizm başlığı altına alınması, ya da bir araştırma nesnesi olarak topyekün ortadan kaldırılmasıdır. Parçalandığı için artık pek güven vermeyen modernlik kavramı, önceki kavramlaştırmalardan yola çıkarak yeniden inşa edilmelidir. Bu işe, on dokuzuncu yüzyıl sonları ile yirminci yüzyıl başlarında, kendini bağımsız bir disiplin olarak kurmaya çalışırken, araştırma nesnesi olarak çoğu kez tam da kendisini üreten şeyi, modernliği ele alan bir akademik disiplinle, yani sosyolojiyle başlanabilir. Hiç şüphe yok ki bu dönemde sosyoloji, modern toplumda yeni olan, modern olan şeyi bulup çıkarma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Çoğu kez de bu sorunu, yeni olan ile karşıtını yan yana koyarak çözmüştür. Dönemin sosyolojisini bu gözle okumak, bizi şu karşıtlıklara götürür: Tonnie's'in *Gemeinschaft* (cemaat), *Gesellschaft* (toplum) karşıtlığı; Durkheim'in mekanik dayanışmaya dayalı toplumlar ile organik dayanışmaya dayalı toplumlar karşıtlığı; Simmel'in paraya dayalı olmayan ekonomiye sahip toplumlar ile gelişmiş (kapitalist) para ekonomisine dayalı toplumlar arasında kurduğu, pek zikredilmeyen karşıtlık; Weber'in önceki tüm "geleneksel" toplumlar ile modern Batı rasyonalizmine (modern Batı kapitalizmine) dayalı toplumlar karşıtlığı (Frisby, 2012: 25):

Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi bütün geleneksel toplumsal düzen türlerinden eşi görülmedik bir biçimde söküp çıkarmıştır. Modernliğin getirdiği dönüşümler hem yaygınlıkları hem de yoğunlukları açısından önceki dönemlere özgü değişim biçimlerinin çoğundan daha etkilidirler. Yaygınlık düzleminden bakıldığında bu dönüşümler, küresel düzeyde toplumsal bağlantı biçimleri kurulmasında etkili olmuşlardır; yoğunluk açısından ise günlük yaşamımızın en özel ve kişisel özelliklerini değiştirme aşamasına gelmişlerdir (Giddens, 1994: 11). Toplumsal yapıyı ve buna paralel olarak modernlik, bireyin bütün yaşam alanına müdahale etmektedir. Geleneksel değerler ve kültürü de etkilemektedir.

Modernleşmeyle beraber ortaya çıkan ölüm çeşitliliği ölüme bakış açısını etkilemiş, ölüm gündelik hayatın bir parçası, sıradan bir olay halini almıştır. Sokakta her an karşılaşılabilecek bir durum olmuş ve insanlar bu anlık durum karşısında tepkisiz hale gelmişlerdir. Söz konusu olan olay kendi yakınları olmadığı takdirde yaşanan bir trafik kazası sonucu meydana gelen ölüm olayını meraklı gözlerle izleyip, daha sonra yaşamlarına kaldıkları yerden devam eden, hatta kimi zaman olan kazaya ve ölüm olayına duyarsız kalıp bir insan cesedinin yanından umursamaz şekilde geçen insanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır (Çiftçikal, 2010: 43). “Modern toplumlarda bireyselleşme ve farklılaşma üzerinden yürütülen tartışmalar ölüm ve ölüm olayına verilen tepkilerin değişmesine neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda özellikle din ve inançların ölüm sonrası hayat için sunduğu seçenekler, modern dönemin getirdiği sekülerlik ve pozitivist algılamaya biçimlerinin dışladığı bir alana atılmıştır. Artık aslolan, ölüm geciktirilmesi ve üstesinden gelinmesi gerekliliğidir” (Sağır, 2012: 905). Geleneksel toplum anlayışında bireyin ölüme yaklaşımı; ‘kaderci’dir. Ölüm kaçınılmayan bir durum hatta ‘ölümün rahat ve huzurlu’ olanı makul görülmektedir. Ve ölüm, inancın gereği ‘Allah’ın (Takdiri İlahî) emridir. Modernleşme ile ‘ölümün sıradanlığı’ söz konudur. Günümüzde bir birey öldüğünde ölüm nedeni araştırılmaktadır ve kadavra ile ölümün gerekçesi açıklanmaktadır. Sebepsiz ölüm yoktur artık. İnsanların artık ölümlü oldukları için öldüklerini duymuyoruz. Ölümün nedenleri; kanın pıhtılaşması, kan kaybı, böbrek yetmezliği, kalp krizi gibi nedenler olmaktadır. Sağlıklı beslenerek ölümün bazı nedenleri en aza indirilebilir. Ama bu bile ölümlü olduğumuz gerçeğini ortadan kaldırmaz (Bauman, 2012: 171). “Günümüzde, modern hayatın kurguladığı/kurgulandığı kentlerde ve metropollerde cenaze törenlerinin ve ölümle ilgili inanç, değer ve algılamalar artık değişmiştir. Ölüme ait kültürel törenler, merasimler, ritüeller yerini basit, sade ve tekdüze bir kültürel alana bırakmıştır” (Sağır, 2012: 906).

Modernlik tarihi sadece bir ilerlemenin, iyileşme ve özgürleşmenin tarihi değildir, içinde kopuşların, kayıpların, eksilme ve bastırmanın yer aldığı bir durumu da içermektedir. Diğer taraftan *ölümün inkârı tezi* yaklaşımında modern toplumlarda yalnızca ölümün kendisi değil, ölümün işaretleri ve onunla ilişkili olan her şey sosyal yaşamdan uzak tutulmaktadır. Bu noktada modern toplumdaki ölümlerin gömüldükleri mekânlar -mezarlıklar- ölümün sosyal mekânsal organizasyonunu işaret etmektedir. Ölümün mekânsal organizasyonu bireylerin ölüme ilişkin tutumlarından, düşüncelerinden ve yönelimlerinden etkilenmektedir (Burcu ve Akalın, 2009: 48).

Modern öncesi ölüm, içinde ve özünde teslimiyet taşır. Ölüme teslimiyetin anlamı; bu dünyanın geçiciliğini bilme, öte tarafta varılacak hayatın ölümsüzlüğüne güvendir. Değişim, gelenekselin ölümü yatakta bekleyen duruşundan, modern toplumda yerini yavaşça yalnız başına ya da hastane ölümüne geçişle yaşanır (Ataman ve Durmuşoğlu, 2018: 131). Modernleşme ile değişen ölüm anlayışını Bauman (2012); ‘modernite ölümün yapsını sökerek ölümü hoş olmayan, iyileştirilebilir hastalığa ve bu hastalıkla savaş karmaşası içinde ölümün kendisini (öz nedenini) unutturmaktadır. Hastalıklar, ölüme nedendir ama salt hastalık ölüme etki eder demek; ölümü bireyin ihmeline ve bilimsel tıp alanına hapseder.

Modernlik, geleneksel toplumlar ve kültürü, modern toplumlar ve kültürün karşıtı olarak sunarak ve her tür toplumsal ya da kültürel olguyu gelenek-modernlik çizgisi üzerindeki yeriyle açıklayarak kültürle ilerlemeyi birbirine bağlamışsa, post-modernlik işte bu bağlanan şeyleri birbirinden ayırır (Touraine, 2002: 208). Bu durumun göstergesi olarak; taziye evlerini öne çıkarmak mümkündür. Çünkü taziye kültürü, toplumun dini ve geleneksel bir oldusudur. Taziye geleneğinin devam etmesi ve belli bir kurallar çerçevesinde yapılaşması/kurumsallaşması, modernlik içerisinde geleneksel yapının yeni göstergesi olmaktadır. Şehir-kent kültüründe ‘taziye’ modern akılla dizaynı söz konusudur. ‘Modern taziye geleneği’ denilen olgunun vuku bulması, beraberinde özsel/köken olarak taziye geleneğinin kaideleri ve modern dönemde bu adetlerin dönüşümü ve dezenformasyonuna ya da bozulmasına neden olmaktadır. Modernleşme, taziye geleneğinin formları üzerindeki tartışmaların önünü açmaktadır. Geleneksel yapının devam ettiği toplumlarda örf ve adetlerin düzenlenmesi, dönüştürülmesine karşı direnç göstermektedir. Modern dönemde geleneğin ya da yerel kültürlerin, adetlerin ortaya çıkması post-modern bir durumdur. Evrensel ve küresel bir yaşam standartı sunan modern anlayış, post-modern ile küreselleşmeye alternatif olarak ‘yerelleşme’yi savunmaktadır.

Modern ve geleneksel toplumda bireyin tasviri üzerine; “İki insan karşılaştığında belirli bir uzaklıktan birbirlerini süzerler anlaşır birbirlerinin yanından geçerlerken gözlerini başka yönler bakarlar. Ervin Goffman’ın birçok durumda birbirimize karşı benimsemek zorunda olduğumuz ‘uygar kayıtsızlık’ dediği şeyi sergilerlemektedirler. Uygur kayıtsızlık başkalarını dikkate almamak ile aynı şey değildir her birey öteki insanın farkında olduğunu gösterir ancak çok davetsiz görülebilecek herhangi bir sestən kaçınılmaktadır. Uygur kayıtsızlık, dün gerçekleştirilen ancak günlük yaşamlarımızın da temel parçası olmaktadır” (Giddens, 2006: 81). Modern toplumlarda bu davranışın sergilenmesi gayet normaldir. Çünkü bireyselleşen bir hayat vardır. Kent nüfusları giderek artmaktadır. İnsanlar kentlerde hızlı ve

monoton bir şekilde yaşamaktadır. Kalabalık ve birbirine kayıtsız kitleler vardır. Modernleşme, yalnızlaşan birey yaratmıştır. Modern kent kültüründe kurallara göre yaşanıldığında komşu veya iş arkadaşının kim olduğunun önemi yoktur. Geleneği devam ettiren, dinin etkin ve yaşam şeklinin devam ettiği/görüldüğü toplumlarda; ‘Selamlaşma’ kültürü vardır ve dinî bir vecihtir. Geleneksel ve modernliğin ince farklardan biridir ‘Selamlaşma’ kültürü. Geleneksel ve dinsel değerlerin etkin ve görece bir şekilde devam ettiğinin göstergesidir. Geleneksel yapıda, dinden bağımsız olarak ele alınmayacak bir ‘Selamlaşma Kültürü’ de müslüman toplumunda mevcuttur. ‘Selamlaşma’ kavramı dinin gereği olması, selam vermek sünnet iken almanın farz olması, bireyler arasında bir iletişimin olmasını biraz da olsa mecburiyet haline gelir. ‘Selamlaşma’ bir nevi ‘uygar kayıtsızlık’ ile karşıttır. Geleneksel ile modern ayrımında önemli bir noktadır. Her bir kavram bir zihinsel anlayışı karşılamaktadır.

Toplumbilimciler toplum, topluluk, cemaat, modern birey, devlet, sanayileşme gibi kavramları; anlama, açıklama ve yorumlamaya dair fikirlerini izah ederken; nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğine dair, ya kendi toplumları ya da başka toplum ve grupları kıyaslarlar. Aynı toplum ve topluluklar olsa dahi bakış açıları ya farklı olmakta veya farklı bir disiplin içerisinde ele almaktadırlar. Günümüzde geçerliliği artan disiplinlerarası çalışmalar mevcuttur. Hele hele modernlik veya geleneksellik üzerine çalışmalar, toplumlara dair çalışmalar aynı amaçla yapılmaktadır: bilim adına. Bilimin büyük bir derya olması ve bunun etrafında oturan bilim insanları; araştırma sonuçlarını ya da buldukları farklı görüşleri, taş misali, bu deryaya atmaktadırlar. Her atılan taş kendi ölçeğinde küçük veya büyük bir dalga etkisi yaratır. Taşı deryaya ulaşanı da mevcut, ulaşmayı da. Bilim deryasına ilk taşı atanı bulmak zor olabilir ama etkisi en çok olanları bulmak zor değildir. Dip dalga etkisini yaratanlar da vardır. Dalgaların birbirine çarpması, etkilemesi yeni dalgaları da oluşturacaktır. Bilim durulmayacak bir deryadır. Modern zaman ve kavramı üzerine çokça ve farklı fikirler vardır. Geniş bir literatüre sahip modernizm üzerine toplumbilimcilerin söylemi bitmez, dinamik ve kaygan olan ve direnç gösteren toplumsal değerler düşünüldüğünde topluma dair çalışmalar sürecektir. Bireyin doğumu, evliliği ve ölümü bütün topluluklar ve özelinde bireyler için önemini korumaktadır. Geleneksel toplumlarda bu daha farklı bir önemdedir. Nüfus üzerinden örneklendirirsek eğer: kırsal yaşam alanında çok nüfuslu ve kalabalık bir aile, klan, aşiret için önemli bir güç gösterisi olmasının yanında, emek gücünün de karşılanması ve kutsallık da atfedilen bir durumdur. Doğum olayı elzem olmaktadır. Evlilik de kırsal alanda bireye toplumsal rol atfetmesi açısından, dini bir yönü de vurgulanmaktadır.

Ölüm olayı ise yukarıda önemle üzerinde durduğumuz bir konu olması önemini göstermektedir. Aktarılanlara ek olarak; insanın son evresi olan ölüm olayı, topluluk, cemaatleri ve insanları bir araya getirme açısından ölene hem dini hem de toplumsal olarak yapılan son görevdir. Ölüm, kutsallığın en fazla görünür olduğu bir durumdur. Doğum biraz daha özel (aile içi) bir durumdur. Ama bireyin büyümesi, okul, çalışma hayatı çevresi ile beraber toplumsallaşması, yeni bir iletişim ağı kurması anlamına gelmekte ve evlendiğinde ise (bu iç evlilik ve dıştan evlilik olabilir) yeni bir statü kazanmakta ve kan hısımlığı da artmakta bu da yeni bir iletişim, akrabalık ilişkileri doğurmaktadır. Bireyin ölümü ve sonrası etkisi, yaşam süresine, yaptıklarına ve statüsüne göre artmaktadır. Bebek, çocuk, genç, evli, baba, ... olması ölüm sonrası süreci etkilemektedir. Bu üç önemli evre geleneksel anlamda duyurulan ve kamusal bir önem verilmektedir.

Modern hayatta da önem arz etmektedir. Fakat bu olaylar özel yaşamda ve aile içinde olan, bireyselliğin arttığı ortamda gerçekleşmektedir. Yani modern toplumda kariyer, evliliğin önüne geçebilmektedir. Evli kişiler çocuk konusunda hesap yapabilir bir noktada karar verip önüne geçebilmektedir. Doğumun ve nüfusun kontrol edilebilir yönü “çağdaş” ve “kariyer” bazlı olabilmektedir. Geleneksel toplumda çocuk sahibi olmamak “ayıplanabilir” bir durum iken, modern toplumda “övünülür” bir duruma gelebilmektedir. Evlenmek için “kadın-erkek” kararı yeterli iken ve “anlaşmalı-sözleşmeli” olurken yani “evlenmeden boşanmaya müsait” bir duruma gelebilmektedir. Aile evliliğinden, iki bireyin evliliği olan modern bir evlilik ön plana çıkmaktadır. Ölüm ve ölüme dair modern toplumun uygulamaları da değişmektedir.

Modernleşme ile beraber ölü üzerinden kâr amacı elde eden kurum ve kuruluşlar da ortaya çıkmaktadır. Ölüm sonrası işlemleri yerine getiren bu özel- kamu kuruluşları olabilmektedir. Cenaze işleri adı altında yapılan, ölüm sonrası işlemleri yerine getiren kuruluşlar şehir yapılanması içerisinde insanların ölüm ve ölüye dair yükümlülüklerini belirli bir para karşılığında üstlenmektedirler. Geleneksel toplumda tüm cenaze işlemleri ölen kişinin ailesi ve yakınları tarafından gerçekleştirilirken, modern kapitalist sistemde ortaya çıkan özel kurum ve kuruluşlar bu işlemleri aile bireylerinin üzerinden alarak yerine getirmektedirler (Çiftçikal, 2010: 43). Türkiye’de genel olarak kamu kuruluşları (belediyeler), ölüm sonrası işlemleri yerine getirmektedir. Modern toplumda ölüm sonrası ritüellerin değiştiği mevzu bahisdir. Değişmesinin yanısıra insanların ilgisi, katılımı eskiye göre azalmaktadır. Geleneksel yapıda ölüm ve taziye ritüelleri çerçevesinde; dayanışma, yardımlaşma, acıyı birlikte paylaşma, acıya ortak olma, gibi incelikler gösterilmekteydi. Modern anlayışla kayıtsızlık ve bihaber olunan bir konuma gelmekte ve herkesin ölümü kendine, çevredekilere

olmaktadır. Yalnızlaşan bireyin ölümü olağan karşılanmaktadır. Geleneksel toplumda kalıplaşan ölüm ve sonrası uygulamaları, modern zihniyetle olağan karşılanmakta ve anlamından koparılmıştır. “... modernitenin ayırt edici özelliğini, insanların ölümle doğrudan ilişki kurmasını engellemesi olarak görmektedir. Giddens’a göre, ölüm bireyselleşme süreciyle de iç içedir. Ölüm kolektif olmaktan çok bireysel olarak algılanmaktadır. Ölüm özelleşmiş bir hal almıştır. Ölüm bu bağlamda kurumsal olarak idare edilmekte, organize edilmekte ve mekânsal olarak alıkonulmaktadır. Bu noktada Giddens ölümü, halk tarafından yok edilen ve özel olarak mevcut oluşu ile tanımlanan bir durum olarak görmektedir” (Giddens’tan Akt. Burcu ve Akalın, 2009: 47).

Modernizm, değerlerin, örf ve adetlerin yoğun bir şekilde yaşandığı ve toplumsal olanın anlam bulduğu; evlilik, doğum ve ölüm gibi çoğu olgunun içini boşaltmakta ve anlam yitimine uğratmaktadır. “Günümüzde modern toplumun en belirgin dönüşüm alanlarından birisi kuşkusuz ölümdür. Ölümün bu denli odak olmasının, toplumsal üretimlerin kaynağının en merkezinde yer alan bir gerçeklik olmasıyla doğrudan ilişkisi olduğunu varsaymak gerekir. Ancak toplumsal pratiklerle bu kadar iç içe olan ölüm bugün, insanların “*törenlerin içeriklerini boşaltıkları*” bir sürecin de merkezindedir (Sağır, 2013: 218-219). Ölenin yakınına artık akraba ve komşudan çok ölümü üstlenen belediye ve özel kuruluşlar geçmektedir. Taziyenin çağrıştırdığı anlam modern hayatta önemini kaybetmiştir. “Törenler tekilleşmiştir ve artık az insanla yapılan mezarlık törenlerine evrilmiştir. Böylece cenaze törenlerinin sonunda ailenin taziye kabul için sıraya girmesi işlemi ortadan kaldırılmıştır. Matemin dışa dönük gösterimleri kötü görülmüş ve uygulamadan silinmiştir” (Sağır, 2013: 219). Doğu ve Güneydoğu gibi geleneksel yapının hakim olduğu yerlerde taziye geleneğine verilen önemin azaldığı görüşünü kabul etmek mümkün değildir. Modern-gelenek ikileminde değişim ve dönüşümlere kapı aralanmaktadır.

Modernizm ile beraber ölüm sonrası ritüellerde değişme söz konusu olmaktadır. Taziye uygulamaları ve pratiği ülkemizdeki şekli ile farklılık gösterse de İran’daki taziyeler için 19. yy bitimine doğru modern anlamda diyebileceğimiz Avrupalı tarzda binalar inşa edildiğini Mordeniz; “1860’larda İran’da, Taziye-yi Devlet adıyla çok büyük bir bina yapılmıştır. Bu yapı Avrupa’daki büyük opera binaları model alınarak yapılır; kapasitesi 20.000 kişiye yakındır” (Mordeniz, 2005: 50-51). Kırsal yaşam alanlarında sade bir şekilde uygulanan taziye pratikleri; kentleşme pratiği ile değişmeye uğramıştır. Kentleşme pratiğini de modern anlamda insanların; eğitim, bürokrasi, kurumsallaşma, sağlık, sanayileşme gibi kavramlar ile okumak daha doğru olacaktır. “Modernleşme ile beraber geleneksel geniş

ailenin yerini çekirdek aile almış, birey yaşadığı hayata ve insanlara yabancılaşmaya başlamıştır. Bütün bu gelişme/değişmelerle beraber taziye ritüelleri de değişimler göstermiştir” (Demir, 2012: 43-44). Ülkemizde de artan kentsel yaşam alanı ve çevrenin (kırsalın) merkeze (kente) kayması ile değişimler armaktadır. Taziye uygulamalarına yönelik yeni bir oluşum olan “taziye evleri” pratiği baş göstermiştir. Modern bir tarzda dönüşümler görülmektedir.

Kırsal alandan kentsel alana doğru başlayan toplumsal göç ve hareketlilik, şehirlerin hazır olmadığı bu durumun yanısıra halkın da kentleşme pratiğine uyma sürecinde aksaklık ve gece-kondulaşmalara neden olmuştur. Yaşanan hareketlilik ve göçler toplu bir şekilde olmaktadır. İkinci bölümde nedenleri ve zorunlu göçlere değinilmektedir. Kırdan kente olan göçlerle kırsal yaşam alanı kentsel yaşam alanına taşınmıştır. Şehirlerin orantısız büyümesi ve artan nüfusla birlikte geleneklerini kent ortamında yaşatmaya devam eden cemaat; taziyeler için modern anlamda yapılar/binalar inşa ederek, taziye geleneğinde yeni bir oluşum, kurumsallaşma örneği sergilemişlerdir. Doğu ve güneydoğu illerinde başlayan bu süreç, modern kent algısına karşı gelenekselin yaşatması hem “kentleşme karşıtlığı” olarak cemaat/aidiyetin muhafazası hem de taziye geleneğini kurumsallaştırmaya yönelik hareket olmaktadır. Doğu illeri genel olarak geleneksel/muhafazakar toplum yapısında ele alınmaktadır. Modernizm anlatısında bireyselleşme artacağı ve cemaat yapısının, geleneksel anlayışın kent yaşamına uyum sağlayıp biteceği fikrine de bir tepki örneğidir. İnsanlarda yeniden bir dayanışma refleksi ortaya çıkarmaktadır. Kentleşme ile beraber taziye uygulamaları için taziye evleri/binaları yapılması “belediye, cemaat, mahalle sakinleri ve kimi yerde de işinsanları” modern kent pratiğinde gelenekselin devamını, sürekliliğini temsil eden bir örnek olma yolundadır. Basit gibi görünen bu “yapılaşma” çerçevesinde ilerleyen bölümlerde ne gibi dayanışma rolleri ve toplumun inanç sistemi, akrabalık, belediyecilik ve toplumsal değerleri taşıması v.s etraflıca ele alınmaktadır.

1. 3. Taziye Geleneğinin İşlevselliği

Ölüm olayı gerçekleştiğinde, geride kalanlar için zor ve kaotik bir durum beklemektedir. Ölümü kabullenmek ve hayata yeniden dönmek için vefat edenin ailesine yapılan ziyaretler bu açıdan önem arz etmektedir. Taziye uygulamasını ölüm sonrası bir uygulama olmasının yanında, taziye ölüm öncesini de kapsamaktadır. Çünkü insanların başkasının taziyesine gösterdiği ilgi, kendisinin başına böyle bir durum geldiğinde karşılaşılabilecek ilgi, destek ve ziyaret ile eş değer olmaktadır. Birinin taziyesine gitmek ve

taziyesinde bulunmak, onure edici bir davranıştır. Bu inceliğin altında yatan sebepler: dinsel ve toplumsaldır. Ölüme ilişkin bilgi birikimleri aslında toplumda var olan kültürel dokunun yansımalarıdır. Bir toplumda bir ölüm olayı gerçekleştiğinde, bu ölüye nasıl yaklaşılabileceği, ölüm sonrasında ne gibi işlemlerin yapılacağı, cenaze öncesi uygulamalar ve cenaze sonrası uygulamaların tümünün saklı olduğu bilgi toplumun kültürel dokusunda işlenmektedir. Bu açıdan bir toplumun kültürel dokusunun temellerinde dini motiflerin de önemli işlevler üstlendiğini, kültürün belirlenmesinde önemli bir yapı taşı oluşturduğunu bu noktada söylemek yerinde olacaktır (Çiftçikal, 2010: 46-47).

Taziyelerin toplum için önemi; yas/matem sürecinde ölen kişinin akrabaları için destek boyutu, dinsel ve toplumsal örf ve adetlerin aktarımı, akrabalık ve cemaatsel aidiyetleri koruması gibi çok çeşitli işlevi vardır. Bunların yanısıra dinsel ritüellerin görünürlüğünü artıran taziyeler; modern kent içerisinde dinsel yeni alanlar oluşturmakta ve kurumsallaştırmaktadır.

1. 3. 1. Taziyelerde Dayanışma/Yardımlaşma

Geleneksel anlatılara, mitlere bakıldığında insan nüfusunun artması ve çoğalması Adem ve Havva'nın çocukları olması; günümüzden geriye doğru gidebileceğimiz son noktadır yani başlangıçtır. İçinde yaşanan aile ve toplumun yaşayış tarzı ve inanç sistemi, toplumsallığın kaynağı olmaktadır. Değerler, gelenekler, adetler v.b donanımlarının taşıyıcısı olarak birey bunu devam ettirmektedir. Birey toplumun veya grubun dayanışma, yardımlaşma gibi bir sürü pratik uygulamalarını öğrenir ve devamını sağlamaya yönelik eylemler sergilenmektedir. “İlkel toplumlarda egemen olan şey heterojenlik değil, homojenliktir. Toplumdaki bireyler, toplumun kendisi tarafından emilmiş konumdadır. Toplumun bütünsel varlığı baskındır. Birey, bu yapının dışında her hangi bir farklılığa, özgünlüğe sahip değildir” (Solmaz, 2012: 212-213). Ortak yaşam alanlarında sürekli görülebilecek bir eylem olan yardımlaşma veya dayanışma davranışı, geleneksel toplum ile modern toplumda farklılıklar göstermektedir. “Bir toplumu oluşturan üyelerin ortalamasında, yaşayan inanç ve duyguların tümü, kendine özgü yaşamı olan belli bir sistem oluşturur. Buna, *ortak bilinç* denir. *Ortak bilinç*, bireylerin içinde buldukları özel koşullardan bağımsızdır; bireyler geçici, ortak bilinç ise kalıcıdır. Ortak bilinç, kuzeyde de, güneyde de, büyük kentlerde de, küçük kentlerde de, değişik mesleklerde de hep aynıdır” (Durkheim'dan Akt. Solmaz, 2012: 213). Ortak bilinç ile bireysel bilinç farklı olmaktadır. Ertan (2012); taziye geleneğini, İslamın etkisi ile toplumda ‘birleştirici vasıf’ına işaret etmesi ile dayanışma ve yardımlaşmanın önemine de

dikkat çekmektedir. “Cenaze törenleri bireylerin daha geniş toplumla birleştiği sayılı durumlardan biridir. Törensel ve dramatik olan bu durumlarda özellikle methiyelerde insanların çoğu baskın inancı dile getirip yeniden tasdik eder. Nüfus büyümesini sınırlandırarak, sosyal dayanışma bağlarını güçlendirerek, çocukların doğumuna izin vererek ölüm, pek çok açıdan toplumsal yapının kuvvetlenmesine ve farklılaşmasına olanak sağlar” (Kearl’dan Akt. Kara, 2009: 75).

Ölüm ile birlikte sosyal birliktelikte ve ilişkilerde iki yönlü etki yaratmaktadır. Ölen kişinin kurmuş olduğu bir iletişim ve ilişkiler ağı mevcuttur. Bir aile büyüğü, saygın biri öldüğünde ilişkilerde kopmalar meydana getirmektedir. Eski ile yeni ilişkilerde bir boşluk meydana getirmektedir. Diğer yönü ise; ölüm ve taziye olayı bozulan ilişkileri telafi etmek için de fırsat doğurmaktadır. Çünkü zor ve sancılı olan bu olay ile küskünlükler bir tarafa bırakılmaktadır. “Ölüm, sosyal aktörleri, sorumluluk ve karşılıklı bağımlılık konularından uzaklaştırınca sosyal dayanışma bağlarını çözerek bir tehdit ortaya çıkarır. Aile büyüklerinin ölümü, ailenin dağılmasına, siyasal liderlerin ölümü, iktidar boşluğuna ve bütün bunlar ilgili sosyal birimin düzeninin sarsılmasına yol açabilir.” (Kearl’dan Akt. Çiftçikal, 2010: 22). Bu belirtilen olumsuz etkilerinin bulunmasına karşın ölümün sosyal düzen açısından salt bir yıkıcı etken olarak değerlendirilmesi yanlış bir tutum olacaktır. Sosyal düzen açısından topluluğun sürekliliğini tehdit edici bir durum bulundurmasına karşın ölüm, bir başka yönden de sosyal yapının denetlenmesini de beraberinde getirmektedir. Çünkü aile bağlarına pozitif etkisi de olmaktadır. Bu farklılaşma modern ve geleneksel perspektifte ele alındığında, modern toplumlarda zaten dayanışma ve yardımlaşma geleneksel topluma göre anlam kaybı yaşamaktadır. Malinowski (1990) bu noktada Ölüm ilkel bir toplum için bir üyenin kaybindan çok daha fazlasını ifade ettiğini dillendirmektedir. Yaşama içgüdüsünün derindeki güçlerinden bir bölümünün harekete geçirilmesi bile grubun bütün birliğini ve dayanışmasını tehdit eder. Oysa bu toplumun örgütlenmesi, geleneği ve nihayet bütün kültür buna dayanmaktadır. Geleneksel toplumda bir birey kaybının yaşanması olağanüstü bir durumdur. Burada dinin etkin bir rolü görülmektedir. “Din, karşıt güdülerini manevileştirip birleştirerek bireye ruhsal bütünlük vermektedir. Bütün gruba ilişkin olarak da aynen bu işlevi görür. Hayatta kalanları cesede kenetleyen ve ölüm yerine bağlayan cenaze törenleri, ruhun varlığına, iyi etkilerine ve kötü niyetlerine, bir dizi anma ve kurban töreni yapma zorunluluğuna inanç - bütün bunlarda din, korkunun, dehşetin, moral çöküntüsünün santrifuj kuvvetlerine karşı cahşır, grubun sarsılmış dayanışmasının yeniden kurulması, moralinin yeniden kazanılması için en etkili araçları sağlar (Malinowski, 1990: 42). Dinsel etkinin yanı

sıra akrabalık ilişkilerinin hala sağlam olduğu geleneksel toplumlarda, ölümün acısı ve yası aile üyelerinin dayanışması ile üstesinden gelinmektedir.

Ritüeller toplumu bir arada tutan ve devamlılığı, sürekliliği sağladığında, değerler için önem arz etmektedir. Kara'nın Walter'den aktardığı gibi; "Ritüeller, toplumu bir arada tutmak için gerekli toplumsal dayanışmayı yaratır. İnsanlar da ritüeller aracılığıyla, toplumdaki ilişki modellerini doğru biçimde izleyebilme olanağı bulur" (Kara, 2009: 129). Ölümün sosyal sisteme etkisini ve yeni dayanışma örnekleri açısından değerlendirmek önemlidir. Ölümün bir diğer olumlu özelliği toplumda bireyler arasında varolan dayanışmayı ve yardımlaşmayı arttırması veya yeni dayanışma türlerinin oluşmasına olanak sağlamaktadır. Tabii sosyal dayanışma durumunun modernleşme ile birlikte azalmaya başladığını ve insanların artık dayanışma faktörünü yavaş yavaş unutmaya veya göz ardı etmeye başladıklarını da belirtmekte fayda var. Aslında geleneksel toplumlarda ölümün sosyal boyutu daha çok ön planda olduğu için, ölüm olayı beraberinde sosyal ve kültürel dayanışmayı getirmektedir. Geleneksel toplumlarda aile ve akraba, komşuluk ve mahalle ilişkileri ön planda olduğundan dolayı, ölümle beraber yaşanan gerek maddi gerekse manevi boşluk ölümün olumlu işlevi şeklinde ifade edilen dayanışma durumlarının doğal olarak gelişmesine ortam sağlamaktadır (Çiftçikal, 2010: 23).

Taziye geleneklerinde sıkça görülen yardımlaşma gibi davranışlar hali ile geleneksel ve kırsal yaşam alanlarında görülmektedir. Ölüm sonrası ritüellerden olan taziye sosyal davranış kalıplarının sıkça tekrarlanan yerlerdir. Dayanışma ve yardımlaşma örneği olarak taziyeler önemli yer tutmaktadır. Taziyesi olan eve komşular, 3 gün boyunca yemek götürüp, taziye sahiplerine destek olmaktadır. O sürede mevtanın evinde yemek pişirilmemektedir. Yedi gün sonra komşular mevtanın elbiselerini yıkayıp fakir ve yoksullara vermektedir. Yirmi gün gibi süre dolduktan sonra mevtanın evinde helva ve yemek yapılır, komşulara ve taziyede bulunanlara mevtanın hayratına dağıtılmaktadır. Toplumsal bütünleşmenin ve dayanışmanın önemli unsurlarından olan taziye tören ve uygulamaları, bir toplumda toplumsal yapının aynası gibidir. Bu tür tören ve uygulamalara bakılarak toplumun yapısı hakkında bazı izlenimlere ulaşmak mümkündür. Geleneksel toplum yapısının etkili olduğu toplumlar, bütün toplum bireyleri için gündelik yaşamın önemli bir parçası olan cenaze törenleri, geleneksel yapının çözüldüğü, toplumsal yaşamın oldukça hızlı değiştiği modern toplumlarda ise ya etkililiğini kaybetmektedir.

Ölüm gerçekleştiği zaman, ölüm haberi komşu ve akrabalara ulaştığı anda cenaze sahibinin yardımına giderler. Şehir dışında olan akrabalar, taziye gelir. Cenazenin evden çıkarılıp defin işlemi ve sonraki ilk taziyelerin kabulü ve taziyenin sona erdiği ana kadar, maddi ve manevi olarak destek olunur. Hem komşuluk hem de akrabalık ilişkileri pekişmiş olur. Taziyeler davetiye gerektirmez. Akriba ve komşular ile olan husumetler, kırgınlıklar ve küskünlükler taziye ile bitmektedir. “Taziye ziyaretlerine katılımı engelleyecek mazeretler çok geçerli sebeplere dayanmadığı sürece kolektif bilinçte onaylanmamaktadır. İlişkilerin ya da sosyal mesafenin test edildiği bir alan özelliği gösteren taziyeler aksayan, gevşeyen veya kopmuş toplumsal ilişkileri revize eden bir işleve de sahiptir. Bu açıdan taziyelerin bölgede akrabalık bağlarının pekişmesine ya da yeniden yapılanmasına olanak tanıyan bir yönü de bulunmaktadır” (Parin ve Diğerleri, 2010: 221). Ölümün toplumsal olması yeni dayanışmalar yaratmakta ve toplumsal değerleri yeniden canlandırmaktadır. Ölüm toplumsal problemlere öncelik ve dikkat kesilmesini sağlar. Herhangi bir yerde rastladığımız ölümün varlığı, ölümün paylaşımı ve ölümün habercisi olaylar bireyleri daha önce olmadıkları kadar bir araya getirip sosyalleştirmektedir. Bu duygu sosyal fonksiyonun yoğunlaşmasını ve yaşam bağlarının genişlemesini sağlaaktadır (Kara, 2009: 225-6). Geleneksel taziyelerin kent pratiğinde yeni bir ‘dayanışma’ sembolü olmaktadır: taziye evleri örneği verilebilir. Tekin’in araştırmasında gözlemlenen; “Şehirdeki yaşam koşullarının kırsaldaki kadar kolektif dayanışma gerektirmemesi buradaki insanların daha özerk ve bireysel davranmalarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra şehirlileşme olgusuyla birlikte aynı aşiretten veya akrabalık grubundan olanların kolektif davranma örüntülerinde ciddi bir azalma olduğu gözlemlenmiştir” (Tekin, 2005: 93). Bu durum, kır-kent dikotomisindeki geçişin geleneksel aidiyetleri zayıflatmasının yanı sıra aidiyet bağlarının güçlü olması kent yerleşkesinde de birlikte ve aynı semtlerde oturmasını sağlamaktadır. Kent hayatında da dayanışma örnekleri sergileyebilmekte ve kente karşı bir gelenekselin muhafazası da söz konusu olmaktadır.

Modern kent/şehir hayatında belediyelerin haliyle halkın ihtiyaç ve isteklerine karşılık verebilmektedir. Özellikle 90’lardan sonra yaşanan zorunlu göç hareketleri hem doğu hem de batı şehirlerinde “çarpık kentleşme”, “gecekondulaşma” gibi ve şuan bile “kentsel dönüşüm”ler gibi projelerin temel nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Kent pratiğinde de değişime uğrayan ve görünürlüğü artan “taziyeler”, “belediye- halk” dayanışma ve yardımlaşma örneği olarak göze çarpmaktadır.

Yerellik ve akrabalık daha da kendini ön plana atıyor. “Geleneksel taziye uygulamalarının değişen yaşam standartları çerçevesinde taziye sahibine önemli bir ekonomik

yük getirmesi de taziyelerin farklı bir gerçeğidir. Her ne kadar, taziye gelen özellikle taziye sahibine yakın bireyler beraberinde şeker, pirinç, çay gibi temel gıda maddeleri getirirler de kalabalık ve yatılı olarak uzun süreli olan taziyelerde bunlar ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Hatta bu anlamda taziye sonrası oluşan borçları kapatabilmek için taziye sahiplerinin çok mağdur oldukları, tarla ve benzeri mallarını satarak bu borçlardan kurtulmaya çalıştıkları da anlatılmaktadır” (Abuzar, 2010: 270).

Modern zamanda değişen ölüm algısı ve sonrası pratiklerinde, geleneksel çizginin ötesinde rasyonel akıl ve hızlı kentleşme ve bireyselleşme kavramları ile ele alınmaktadır. Bireyselleşme mantığı ile “kişi kendine yettiği kadardır” diyebiliriz. Modernleşme ile beraber ölüm ve ölüm sonrası uygulamalar, özel paralı şirketler tarafından organize edilmektedir. Ölüm sonrası pratikler ve ritüelleri yerine getirmesi gereken komşu ve akrabalar iken modern toplumla beraber bu görev el değiştirmektedir. Kara (2009: 238), geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde farklı sınıf modellerini inceleyen düşünürlerin görüşlerini dile getirirken; “Marks, modern toplumun sınıf çatışmasına dayalı bir eleştirisini yaparken, Durkheim modern toplumun sorunlarını çözeceğine inandığı ‘toplumsal dayanışma’ kavramını ele almıştır. Weber ise modern toplumun giderek artan rasyonelleşmesine karşı kötümser bir tavır izlemiş ve bilimin niteliği üzerine pozitivism ve modernizmin bir eleştirisini geliştirmiştir. Weber rasyonalizm kavramını, çağdaş toplumu düzenleyen kurum ve kuruluşların bürokratik bir şekilde aşırı örgütlenme süreci içerisine girmesi anlamında kullanmaktadır.” Toplumlar için Durkheim’in dayanışma pratikleri ile modern toplumlardaki sıkışmışlığı giderilebilmesi için ‘toplumsal dayanışma’ya atıfta bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu kentlerinde geleneksel aidiyetlerin vuku bulduğu ve yeni bir dayanışma örneği olan “taziye evleri” de bunun bir sonucu olarak okunabilir.

1. 3. 2. Yas/Matem Süreci

Ölüm ve taziye geleneğinin çağrıştırdığı en önemli ritüellerden biri de yas/matем sürecidir. Büyük kırılmanın, ölüm sonucunda; ölünün arkasında akraba, eş-dostun verdiği tepki ve acılarının dile geldiği ve yaşandığı bir süreçtir. Yas/matем taziye geleneğinde önemli bir işleve sahiptir. En çok da kadın naralarının yükseldiği ve kadınla özdeşleşen bu davranış, ritüel; her ölünün arkasında ortaya çıkan ve tarifinin mümkün olmadığı bir durumdur. Yas/matем süreci, bütün insanları ilgilendiren ve genel olarak herkesin yaşabileceği bir durum iken, kadınlar üzerinden etkisini daha çok görebilmekteyiz. “Yas, toplum tarafından bizim için önemli olan insanların veya yakınlarımızdan birinin kaybıyla duyulan acı ve

üzüntüyü toplumsal kalıplar içinde ifade etmektedir. Yas tutma ritüelleri keder için ‘toplumsal kabul çerçeveleri’ yaratırlar. Kaybın ardından ağlama, içerlenme gibi tepkilere böylece izin verilir ve çevreye karşı uyum sağlama mekanizmalarının geliştirilmesine olanak sağlar. Toplumsal bir kurum olan yas ile ilgili adetler, bu adetlere bağlı işlemler, kaçınmalar, acı çekenin belli etme, belirli bir süre yeni durumuna alıştırma acısını azaltma ve giderek bu durumdan çıkarma amacına yöneliktir” (Kara, 2009: 22).

Yas süreci, ölünün arkasında kalan insanlar ve cemaatin birlikte üstesinden gelebileceği bir durumdur. Zor ve acı veren bir olayın etkisi, birlikte paylaşıldığı zaman hafifletici bir etkisi olmaktadır. Toplumsal destek ve psikolojik desteği de bir nevi sağlamaktadır. “Matem, ölünün arkasından gerçekten üzülen kişiyi, ona belli türden bir toplumsal yaşamı (dostların, komşuların, akrabaların ziyaretleri) dayatarak bu üzüntünün aşırılıklarından korumaktadır. Böylece yas tutan kişi bunların aracılığı ile üzüntüsünü dağıtabilmekte ve toplumsal kabullerin belirlediği bir üzüntü, ifade düzeyinin üstüne çıkamamaktadır. Yas tutmanın süresi ve yöntemleri farklı olabilmektedir” (Aries’ten Akt. Kara, 2009: 22). Bireysel ve toplumsal işlevi olan yas, acıyı kabullenme ve azaltması gibi bir etkisi mevcuttur. Ölüm ve taziye için işlevsel ve olağan bir gerçekliktir. Kara’nın (2009: 22) Constance’den aktardığı, “Yas tutmanın temelde dört işlevinden söz edilebilir; kayıp gerçeğini kabullenmek, üzüntünün verdiği acıyla basa çıkmak, ölen kişinin yokluğunun hissedildiği çevreye alışmak, duygusal olarak ölen kişinin yerini doldurmak ve hayata devam etmek.” gibi işlevleri olduğunu belirtmektedir. “Ölüme yönelik ritüellerin bireylere, hem sosyal düzen hem de dünyada var olmaya ilişkin kişisel güvenlik aşamasındaki problemlerin belirlenmesi için imkân vereceğini belirtmiştir” (Hertz’den akt. Burcu ve Akalın, 2009: 37).

Yas sürecini farklı bir açılarından ele almak mümkündür. Çünkü acının ve yasin özel bir durumu vardır. Her bir birey, topluluk ve toplum için ayrı bir durumdur. “Her kültür, her dil, kayıplar karşısında yaşanan ruh hallerini anlatabilmek için kendine göre ifade biçimleri, kelimeler bulmuş, ölüm yoluyla gerçekleşen kayıplar için bazı ritüeller ve acılı anma törenleri düzenleyegelmiş. Kültürlerin ortaya çıkma nedenlerinden birisinin de genel olarak ortak bir yaşam için belli bir acıyı paylaşma biçimini, belli bir ölüm anlayışı ve herkesin bildiği ritüellerin, törenlerin gerekli olduğunu düşünmektedir” (Göka, 2009: 148). Ölen kişi gençse matem daha fazla yaşanmaktadır. Siyah giysi ve elbiseler giyilir ve başlarına karalar bağlanmaktadır. Eşleri, kızları ve kardeşleri saç örgülerini kesip; matem ve yas tutmaktadırlar. Saçlarını kesen kadınlar o saçını ölünün mezar taşının yanına bırakıp 15 gün boyunca sabah,

akşam; kadın ve erkekler mezarlıkta ağıt yakmakta ve ziyarete gitmektedirler. Mezarlıkta fakir ve yoksullara sadaka dağıtmaktadırlar (Bayezîdî, 2012: 146-147).

Farklı toplumlarda yas/mateme yönelik değişik davranış kalıpları sergilenebilmektedir. Kelimenin farklı anlamlarının olduğunu dile getiren Göka, “Bazı diller kayıplar karşısında yaşanan matem hislerini ifade edebilmek için değişik sözlere başvurabiliyorlar. Örneğin İngilizcede “bereavement” (kedere ve üzüntüye yol açan her türden kayıp), “grief” (akrabası olmasa bile yakın hissettiği birisinin kaybının ardından yaşanan yas) ve “mourning” (akrabalarını kaybeden insanların kaybın ardından yaşadıkları ve toplumsal ritüelleri olan matem ve taziye) sözleri yasla ilgili ama farklı olguları ifade ediyor” (2009: 149).

Yas sürecinin de dönemsel/zamansal bir aşamadan geçtiğini belirtmekte yarar vardır. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş; yas/matem ritüellerini de etkilemektedir. Geçmiş dönemlerde yas süreci, aylar yıllarla telafi edilmekteydi. Yas sürecini atlama için insanlar, günlük rutin davranışlarından ödünler vermekteydiler. Bazı topluluk ve cemaatlerde, yıkanmama, traş olmama, en az bir yıl bayram kutlamalarına katılmama, sürekli siyahlar (matemin rengi) içinde olma, mezarlıkları mesken tutma, acısını dile getirme v.s davranışlarda bulunulmaktaydı. Bu hal ve hareketlerin toplumsal yönü de mevcuttur. Çünkü bu tür davranışlar toplum tarafından da normal görünmekte ve destek de görmekteydi. Belirli bir davranış kalıpları kazandırdığı için, yapılmadığında da çevre ve cemaatlerde ayıplanabilirdi. Kırsal alandan kent yaşamına geçişin olması ve modernlik kavramının inceden incede etkisinin artması gibi nedenler, geleneksel anlayışı yapı sökümüne uğratmaktadır. Göka; Modern toplumda küreselleşmenin etkisi ile günden güne yaşanan değişimler çerçevesinde yerel ritüellerin, inanışların azaldığı gözlemlenmektedir. Bu değişim içerisinde yas sürecini belirleyen, ona direk etki eden kültürel ve sosyal etmenlerde değişime maruz kalmıştır ve modern kültürel sistem içerisinde eski değer ve önemini yitirmeye başlamıştır. İçinde bulunduğumuz dünya tek-biçimli hale geliyor; küreselleşmeye en çok dini gelenekler direnmektedir (2009: 197).

Yas/matem süreci, ölüm anı ve sonrası taziye ritüelinin içinde olması ve bir süreklilik arzemesi açısından kodlanmış, insani bir tavır, olmazsa olmaz bir davranış örüntüsüdür. Çünkü ölüm olgusunun bir parçası ve dinsel ile toplumsal yönü birlikte ele alınmaktadır. Yas süreci, ölünün (mevtanın) evinde olan -Acının mekanı yoktur, yaşandığı yer yürektir.- bir süreç iken mekansal olarak taziyeler, “taziye evleri”nde ağırlanmaya başlandığından dolayı,

evlerden (cenaze sahibinin evi) buralara doğru bir kayma sözkonusu olmaktadır. Taziye yerleri de “yas evi” olmaktadır. Acının, yasın evi bir nevi taziye evleri olmaktadır.

1. 3. 3. Kurumsallaşma

Kurumsallaşma toplumun faydasına işleyen, toplumsal yapıya işlevsellik kazandıran ve devamlılığı sağlayan bir kavramdır. Kurum dendiğinde akılda belirli bir çerçeve, kurallar belirlenmektedir. Kurum hem modern anlamda hem de geleneksel anlamda karşımıza çıkmaktadır. Kelime anlamını Aydın; “Türkçe’de “müessese”, İngilizce’de ise “institution” olan kavram, sosyolojik açıdan kurum ne bir kişi, ne bir grup, ne de bir mekândır. Kültürün bir kısmıdır, insanların yaşam tarzlarının örüntüleşmiş bir parçasıdır. Çoğunluğun paylaştığı davranış örüntüleridir. Kültür normlarının yerleşmiş, belli ve sürekli tatmin yollarıdır. İhtiyaçları karşılama biçimleri veya metotlarıdır” (Aydın, 2000: 13). Gruba, cemaate, cemiyete ve topluluklara işlerlik kazandırmaktadır. Gelenekselin örf, adet, norm ve kaidelerinin modernlikle beraber rasyonelleşme ve bürokratikleşme gibi kavramların kurumsallık çerçevesinde ele alınmaktadır. Aile kurumu, din kurumu, evlilik kurumu gibi sosyal kurumlar toplumsal yapı açısından incelenen yapılardır. Gelenekselden modernliğe geçişte kurumsa değişmektedir. Örneğin evlilik kurumu, hem dinin hem de devletin kontrolünde olmaktadır. Modern anlamda geçerliği ve referansı eline alan resmi nikah olmaktadır.

Bazı açılardan bir kurum, belli başlı toplumsal ilgi alanlarını (hukuk, kilise ve aile gibi) içine alan davranış kalıpları, halk yordamı, töre ve bir tür “üst-görenek” olarak görülebilir. Bu çerçevede toplumsal kurum, bir toplumun temel kaygıları ve faaliyetlerini düzenleyen ve toplumsal ihtiyaçlarını (düzen, inanç, ve üreme ihtiyaçları gibi) karşılayan tüm yapısal bileşenlerini karşılamaktadır (Marshall, 2009: 438). Kurum, sosyal bilimlerde birçok disiplin tarafından kullanılan bir kavramdır. Şirketlerden bankalara, sigortacılardan evliliğe kadar farklı alanlarda kavramın kullanımını görmek mümkündür (Egi, 2014: 36). Aynı çalışmada Egi (2014), kurum ve toplumsal kurum kavramlarının birbirinin yerine geçebileceğini dile getirmektedir. “Toplumsal kurum, toplumun sürekliliğini esas alan, toplumun değerlerinin korunması için oluşturulmuş yapılardır. Kurumlar bireylerin ortaklaşa paylaştıkları temel değerleri şekillendiren sosyal ilişkiler sistemleridirler” (Akan’dan Akt. Egi, 2014: 37). Kara’nın Berger’den aktardığı, “Kurumsal yapı, öncelikle sosyal gerçekliğe bir meşruiyet ve onay vererek, bireysel katılımı ve çabayı özendirerek güçlendirir. Gündelik hayatın sosyal dünyaları, bireylerini guruplandırır ve onları bir takım yıldızı gibi ortak bir

zeminde ve aynı bilinç atmosferinde toplar. Kurumlar da bu bilinci taşıyan en önemli enstrümanlardır” (2009: 50) şeklinde kurumların toplumu bir arada tutan ve ortak değerler çerçevesinde kalmasını sağlamaktadır. “Kurumlar bize sosyal dünyada odaklanmamızı sağlayacak kalıp davranışlar sağlarlar. Kurumlar ayrıca gerçeklik dünyasına ait şüpheleri izole edecek yollara başvurur ve bireylere sıradan fakat bir o kadar da güvenli ağlar inşa ederler. Trafikte kurallar her zamanki gibi akış gösterir ve herkes bir aksilik olunca bu düzenin farkına varır. Birey bu aksiliği her gördüğünde kurumsal yapıların kendisi için düzenlediği dünyaya hemen geri dönmek ister” (Kara, 2009: 50).

Kurumsallaşma insanların ihtiyaçlarından doğmaktadır. “Bireylerin davranışlarının sistemli ve dengeli bir yönetiminin sonucunda ortaya çıkan eylemler bütünü olmakla birlikte, ‘neyin, nasıl yapılacağı’nın bilgisinin’ öğrenildiği ve dolayısıyla stok bilgiye dönüştüğü bir süreçtir. Kurumsallaşmış davranış, üyelerine tanımlı bir eylem ve düşünme alanı sunmakta, bu şekilde sürprizlere yer vermeyen ilişkiler ağının oluşmasını sağlamaktadır. Kurumsallaşmış davranışlar öbeğinin uzun vadeli kullanımı, toplumsal kurumları meydana getiren temel dinamiktir” (Egi, 2014: 47). Kurumların ortaya çıkması veya toplumda belirgin hale gelmesi sosyal ilişkilere bağlıdır. Sosyal ilişkilerin yoğunlukta olması, kurumun doğmasında etkilidir. “Kurumlar şöyle doğar; insanlar önce ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir eylemde bulunurlar, eylemler tekrarlanır. Tekrarlanan eylemler alışkanlığa dönüşür. Alışkanlıklar zamanla adet (gelenek) halini alır. Adetler kurallaştırılır (norm), nihayet normlar kurumsallaşır” (Aydın, 2000: 25). Ölüm olayı sürekli olan bir şeydir. Ölüm etrafında ortaya çıkan taziye geleneği ve sürekli tekrarı ve toplumun davranış örüntüsü haline gelmesi gibi kurumsallaşmasının önünü açmaktadır. Norm ve kural haline gelmektedir.

Toplum, durağan veya değişmez bir varlık değildir; toplumsal kurumlar, bireylerin yinelenen eylemleri aracılığıyla zaman ve uzam içinde aralıksız olarak yeniden üretirler. İnsan içinde yaşadığı toplumları eylemleriyle sürekli olarak etkiler ve değiştirir (Giddens, 2006: 628) Toplumdaki ihtiyaç ve gereklilik bireyleri; kurum, kurumsallaşmaya ve yeni oluşumlara yönlendirmektedir. Geleneksel yaşam formlarında olan ve hayatı düzene, belli bir sisteme oturtan örf, adet ve görenekler (dinin ve toplumun değer ve inanç biçimleri ile şekillenen şeyler); değişen toplum anlayışına göre revizyona uğramaktadır. Sade bir yaşam alanından karmaşık bir yaşam alanına geçişte; farklılık, çeşitlilik göze çarpmaktadır. Din kurumu içerisinde ölüm terimi çevresinde ortaya çıkan ritüeller, bir bütünün parçasını oluşturmakta iken; modern anlamda ve rasyonelleşen, bürokratikleşen hayat anlayışı ile daha küçük, ve daha ince detaylarına kadar inen bir kurumlaşmaya, kurumsallaşmayı getirmektedir. Doğum

ve ölümün kayda alınması, nüfus politikaları vb. şeyler ile; Ölümün kurumsallaşmasını ve ticarileşmesini beraberinde getirmektedir. Modernleşme anlayışı ile ölüm işlemlerini yerine getiren ticari kuruluşlar da ortaya çıkmaktadır. Bunun yanısıra ölüm ritüelleri ile toplumda genel kabul gören “taziye” geleneği de kurumsallık çerçevesinde ele alınabilmektedir. Modern toplumda cenaze işlemleri ticarileştiği için, artık insanlar modern zamanların koşuşturmacası içinden yaşadıklarından cenaze işlemlerini maddi ödenek sonucu üstlenen kurumsal yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu kurumlar veya kuruluşlar cenaze işlemlerini cenaze yakınları yerine üstlenmekte ve birçok görevi yapmaktadırlar. Tabii ki bu tarz kurum ve kuruluşların varlığının olumlu yönlerinin olduğu yadsınamayacak bir durumdur” (Çiftçikal, 2010: 63). Modern dönemde ölüm toplumsal hayatın uzağında kalmaktadır. Ölümün sosyal yaşamın dışına itilmesinde toplumsal yapıdaki tüm kurumların rolü olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin medikal gelişmeler, ölümü yaşamın diğer kesimlerinden ayıran yabancı bir deneyim haline getirmişlerdir. Ölümün kurumsallaştığını belirtir ve modernitenin ayırt edici özelliğini, insanların ölümle doğrudan ilişki kurmasını engellemesi olarak görmektedir. Modernleşme ile beraber, ölüm bireyselleşme süreciyle de iç içedir. Ölüm kolektif olmaktan çok bireysel olarak algılanmaktadır. Ölüm özelleşmiş bir hal almıştır. Ölüm bu bağlamda kurumsal olarak idare edilmekte, organize edilmekte ve mekânsal olarak alıkonulmaktadır (Burcu ve Akalın, 2009: 47). Ölümün mekan değiştirmesinin yanında çalışmamızın konusu olan “taziye evleri” örneğinde taziye mekanında da bir değişim söz konusu olmaktadır ve ölüme dahil olan taziye için yeni bir taziye geleneğinin “kurumsallaşması” da ortaya çıkmaktadır. Çünkü taziye geleneği ritüellerinin yerine getiren yeni bir “mekan”, “bina”, “yapı” ortaya çıkmış ve ritüeller burada yerine getirilmekte ve olan örf ve adetler resmi kurumlar tarafından kontrol edilmektedir. Toplumun belleğinde olan ve olması gerektiği zamanda ortaya çıkan davranış kalıpları, “taziye evi” ile mekansal bir yer tahsis etmektedir. Taziye geleneğinin kurumsallaşması ile taziyelerin kaç gün, hangi taziye evinde ağırlanacağı belirlenmekte, verilen yemek ve kaç öğün olacağı, hangi saatlerde “taziye evi”nin açık olacağı gibi en ince detaylar bile kayda geçmektedir. Taziye geleneği ve formatı geçmişten günümüze kadar olan ve kalıplaşmış davranışlardır. Ancak taziye geleneğinde değişim ve dönüşümler de görülmektedir. Taziyeler üzerinden yaşanan farklılaşmalar görünürlüğü daha çok dikkat çekmiş ve çekmektedir. Eskiden ev ve evin avlusu ile sınırlı olan taziye, kentleşme ile birlikte özel alanın dışına çıkmış ve kamusal alanda (cadde ve sokaklar) artmıştır. Gelenek ve kültür içerisinde dini bir vecihe olarak sürekli olan taziye olgusu yağın bir adettir. Kentleşme/şehirleşme ile birlikte ‘taziyelerin kurumsallaşan’ yönü de ortaya çıkmaktadır. Kurumlaşma ile beraber geleneksel değerlerin aktarılmasında önemli bir işlev yerine getirilmektedir. Kırsal

yaşam alanından modern-kent alanına geçişte insanların karşılaştığı değişim ve dönüşüme karşı gösterdiği refleksler, bazı toplumsal sorunların çözümlenmesini gerektirmektedir. “Her toplum varlığını sürdürmek, hedeflerine ulaşmak, uyumlu olmak ve bütünleşmek için karşılaştığı problemlere çözümler bulmak zorundadır. Toplumda bu çözümler kurumsal yapı veya kurumsal alt sistemle sağlanabilir ki bunlar da ekonomi, politika, akrabalık, topluluk ve örgütlenmiş din ve kültürdür” (Parsons’tan Akt. Kara, 2009: 73). Taziye geleneği çerçevesinde oluşan kurumsallaşma bunun örneği olmaktadır. Akrabalık, komşuluk ve yerel aktörlerin etkisi ile insanlar kollektif bir bilinçle hareket etmektedirler.

Toplumsal kurumlar ya da kurumsal kalıplar, belli bir toplumda hangi toplumsal eylemlerin yada toplumsal ilişkilerin meşru yada beklenen eylem ve ilişkiler olduğunu belirler. (Parsons’tan Akt. Kara, 2009: 72-73). “Kurumlar meşru ya da beklenen ilişkiler sunarlar. Organize olmuş düşünce, inanç, davranış sistemidirler. Formel sürekliliğe sahiptirler (uzun süredir vardır). Toplumsal kurallar sistemidirler. Kültür ve toplumun görece sabit yapısal çerçeveleridirler. Toplumda nasıl davranılması gerektiğini yansıtırlar. Hazır bilgi stoklarıdır ve anlam haritalarıdır. Davranışları kontrol altına alırlar. Kurumlar katı bir yapıdadırlar ve değişmeye kapalıdır. Organizmaya benzerler. Birbiriyle ilişkilidirler. Kurumlar insanların yaşam tarzlarının örgütlenmiş bir parçasıdır. Kurumlar temel davranış tarzlarıdır. Kurumlar toplumun sistemli beklentilerini içerirler.” (Egi, 2014: 39). Geleneksel ve modern toplumların değişmelere karşı farklı tepkilerde bulunabilmektedir. Modern toplumda ölüm etrafında gerçekleşen çoğu davranışın sade ve önemini yitirdiğini görebilmekteyiz. Geleneksel toplum anlayışının devam ettiği, yarı-modern yada modernleşmekte olan topluluklar, değişimlere karşı direnç göstermekte ve değerlerini sürdürmek adına farklı reaksiyonlar gösterebilmektedir. Bunun en iyi örneği olabilecek ölüm sonrası gerçekleşen taziye geleneğinin kurumsallaşmasıdır:

Şu andaki kurum kavramı daha akışkandır ve örneğin ailenin ya da kilisenin, görece daha istikrarlı değer sistemlerine dayalı değişken davranış kalıplarından meydana geldiğini öngörmektedir. Sosyologlar bu kapsamdaki bir kurum anlayışına dayanarak, gerek insan davranışının ahlaki çokanlamlılığını, gerekse insan davranışının toplumsal değişim üzerindeki yaratıcı etkilerini ele alma olanağı bulmuşlardır. (Marshall, 2009: 438).

Dinsel inanç sistemi içerisinde yer alan olgular; kurumsal olarak yer edinmesi ve toplumsal kabul görmesi daha anlaşılır bir durum olmaktadır. Kurumların taşıdığı özellikleri

Ali Egi (2014); Amaç ve ihtiyaç odaklı olması, sürekli olma, değişime karşı direnç gösterme, yapılanmış-eşgüdülenmiş-örgütlenmiş-ilişkili olma, değer yüklü olma gibi başlıklar altında toplamaktadır. Genel çerçevede bakıldığında din kurumunun bir alt dalı diyebileceğimiz taziye geleneği içerisinde; modern-kent pratiğinde ortaya çıkan “taziye evi” oluşumu, Egi’nin belirlemiş olduğu özellikleri taşıdığını belirtmekte yarar vardır. Toplumların farklı dönemlerde değişik kurumların öne çıkabildiğini dile getiren Egi;

Her toplumsal örgütlenme biçiminde, farklı kurumlar farklı ihtiyaçların karşılanmasını sağlamaktadırlar. Toplumların tarihsel deneyiminde her dönem bir kurum öne çıkmaktadır. Toplumun değerlerini yücelten ve diğer kurumlar üzerinde belirleyiciliği olan, “başat” kurumlardır. Başat kurum, toplumun mevcut gerçekliğinin hangi değerler üzerinden işleyeceğini ifade eden bir kavramsallaştırma. Orta Çağ Avrupa’sında başat kurum “din” idi ve bu nedenle toplumsal sistemin tüm alanlarında din belirleyici, baskın bir yapıyı ifade etmekteydi. Sosyal hayat din kurumu ekseninde ve “dinsel pratikler” ile örülmekteydi. Kapsayıcı bir kurum olarak din diğer tüm kurumların biçimlenmesini ve işleyişini belirlemekteydi. Her toplumun belirli tarihsel dönemlerinde ve koşullarında farklı kurumların başat rol aldığı görülmektedir. Roma’da siyaset başat bir nitelik kazanmışken, Çin’de ekonomi baskın bir kurumsal yapı olabilmıştır (Egi, 2014: 42).

Modern ve geleneksel toplum yapılanmasında da kurumlara atfedilen önem değişmektedir. Geleneksel toplumlarda din faktörü insanların yaşamına tesiri ve etkisi daha fazla olmaktadır ve ilişkiler ağı, sistemi buna göre şekillenmektedir. Toplumumuzda din başat bir kurumdur. Dine dair ritüeller daha çok göze çarpmaktadır. Taziye geleneğinin bu denli bir kurumsallaşmaya evrilmesinin nedeni de toplumun inanç sisteminde yatmaktadır. Toplumun hafızasında/belleğinde olan davranış örüntülerinin/ritüellerin taziye geleneği içerisinde “taziye evi” kurumsallaşması söz konusu olmaktadır.

1.3.4. Kültürel Değerin/ Aidiyetin Taşıyıcısı

Kültür, toplumların maddi ve manevi olarak oluşturduğu genel bir kavramdır. Popüler bir kavramdır. Gelişi güzel geniş bir kullanım alanına sahiptir. Felsefe, tarih, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji gibi birçok alanda farklı bir şekilde ele alınmaktadır. Marshall (2009: 442), “Sosyal bilimciler kültür terimini kullandıklarında, gündelik konuşmaların içeriğinden daha az kısıtlayıcı bir kavramdan söz etmeye eğilim göstermiş olurlar. Sosyal bilimde kültür, insan toplumunda biyolojik olarak değil, toplumsal araçlarla aktarılabilen her şeyi anlatır.

Kültür insan toplumunun sembolik ve öğrenilmiş yönlerini anlatan genel bir terimdir” Ve Marshall (2009: 442), kültürün maddi (yapıntılar) boyutunu arkelojinin alanında olduğunu manevi (adapte edici kültür) boyutunu ise; tarih, sosyoloji ve antropolojinin alanında değerlendirmektedir.

Kültür ile ölüm arasındaki ilişkiyi ele alan Bauman (2012), insanların ölümlü olduklarının farkında olmaları, kültürü etkilemiştir. Kültür insanların farkında olduğu şeyi unutturmaya yönelik incelikli, karşı-anımsatıcı teknik bir aygıt olarak açıklamaktadır. Ölümlülüğün apaçık ve gerçek olması, yaşamın bütün anlamlarını dayanaksız hale getirmektedir. Yaşama anlam katmak için ölüm manalar yüklemeye misyonu kültüre atfedilir. Sürekli ölüm tehlikesinin olması, normal yaşamda ne kadar bilinç altında olsa da bilinebilir olması, kültürün temeli olduğu savunulabilir. “Simmel’in öne sürdüğü gibi, ölüm bilgisi yaşamı ve yaşamın içeriğini birbirinden ayıran en önemli güçtür: Yaşamın içeriğini ‘nesneleştirme’ye olanak tanıyan, yaşamdan daha güçlü –gerçekte, yaşamın ölümlü olduğu ölçüde ölümsüz- olan aynı güçtür. Bu güç yaşamın kendisine doğaçtan bir lezzet –geçiciliğinin saçmalığını ortadan kaldıran bir anlam- katabilir” (Aktaran: Bauman, 2012: 45). Ölümün getirdiği belirsizlik vardır ve bu varoluşsal bir sorundur. Doğada insanı diğer canlılardan ayıran akıl ve imgelem bir ürünü ortaya koymaya, somutlaştırmaya yönelmesidir. Bu da kültürle mümkün olmaktadır. Kültür belirsiz olanı belirlemekte ve doğada insanın varlığını sağlamlaştırmaktadır.

Kültürün aktarımı veya taşınması söz konusudur ve bu değişik şekillerde olmaktadır. Öncelik ve sonralık gözetilmeden; toplumdaki bireye, bireyden bireye, bireyden topluma veya toplumdaki topluma doğru karşılıklı ve değişik vektörler göstermektedir. Kültür, karmaşık ve çeşitli varyanslar/değişikler içermektedir. Toplumdan topluma farklı anlamlar yüklü olmasına karşın aynı toplum içerisinde de farklı anlamlar yüklüdür. Toplumların gelişmişlik düzeylerine göre de değişmektedir. Modern-gelenek dikotomisinde de değişkenlik göstermektedir. Kültür, eskinin getirdiği, aktardığı bir şey olmasının yanında; sonradan üretilen, ortaya çıkarılan, buluşlar –teknolojik gelişmeler- gibi şeylere de karşılık gelen bir terimdir. Topluma dair olduğu için kültür, aktarılan bir şeydir aynı zamanda. Kıyaslamaya gidilecek olursak, modern-gelenek arasında kültürel değer ve aidiyetin taşınmasında geleneksel toplum, modern topluma göre bu görevi daha iyi bir şekilde yerine getirmektedir. Değer ve aidiyet ikileminde kültürün taşınması söz konusu olmaktadır. İkisi de farklı iki terimdir. Değer daha geniş bir yelpazede kullanılan bir terim olmakla beraber; tartılabilen, göz kararı, değişebilen bir kavramdır ve aktarılmaktadır. Aidiyet ise; değişmeyen, yerleşik olan,

aitlik terimine denk gelen bir kişinin mensup olduğu aile, topluluk, coğrafya gibi sabit olanı belirtmektedir. Taziye geleneğinin işlevselliği hem kültürel değerlerin taşıyıcısı hemde kültürel aidiyetin taşıyıcısı olduğu bir noktada durmaktadır. Birey, doğduğu coğrafyayı, aileyi değiştiremez bu aidiyet bağıdır. Ama değerleri değiştirebilir. Aidiyet, özsel, kökeni olan bir terimdir. Değer ise zamanla değişebilir ve daha yüzeysel olmaktadır.

Modern kent pratiğinde değerler yitimi söz konusu olmaktadır. Değerlerin yitimi modernliğin sonuçları arasında olan bir gerçekliktir ve kabul görmektedir. Ama geleneksel değerlerin hakim olduğu toplumlarda değerler muhafaza edilmekte ve bir sonraki nesile aktarılmaktadır. Geleneksel toplumdan modern topluma geçişin yaşandığı süreçte, ülkemizin doğu kısmında bu süreç daha yavaş ilerlemektedir. Geleneksel toplum içerisinde ele alabileceğimiz Batman şehri, yakın il, ilçe ve köylerden gelenlerin aynı mahalle ve aynı yaşam alanını devam ettirdikleri için kırsal yaşam alanının şehirde de devamına vesile olmuş ve daha yoğun şekilde kültürel değerlerini sürdürmektedirler. Bu sürekliliğe dayanak olacak başat olgu ise "taziye olgusu ve taziye gelenekleri"dir. Toplu bir şekilde kırdan kente olan göçler bunun önemli bir nedenini oluşturmaktadır.

Hem insanlar hem de toplumsal düzenleri, tamamlanmış olgular değil, olma sürecindedirler (Poloma, 1993: 223). Toplumsal düzenlerin şekillenmesi veya değişime uğraması yeni formata bürünmesi farklı kültür ve toplumlarda uzun zaman alabilmektedir. Çünkü toplumlar inanç ve yaşayış anlayışları değişime karşı bir direnç oluşturabilmekte ve muhafazakar bir tutum sergileyebilmektedir. Fakat değişim ve yeni hayat düzenlerine karşı minimalist bir direnç de söz konusudur. Kültürel değer ve kodların değişimi ne kadar zor olsa da toplumlar farklı tepkilerde bulunabilirler. Geleneksel toplum veya modern toplumun örf ve adet gibi değerlerin değişim ve dönüşümüne karşı dirençlerin veya tepkilerinin aynı olmasını bekleyemeyiz. Bu nedenle Batman şehrinde yaşayış tarzı olarak geleneksel toplum olarak belirtmek yerinde bir tespittir. Gündelik hayat anlayışları neredeyse birbirinin zıddı olan, geleneksel ve modern toplumlarda komşuluk, akrabalık, yardımlaşma, ev ziyaretleri vb. kültürel değer anlayışları çokça farklılaşmaktadır. Modern toplum anlayışında kültürel değerler silikleşmiş ve silinmekte iken geleneksel toplumlarda bu değerlere bağlılık ve sürdürülebilirlik açısından daha görünür şekilde devam etmektedir. Taziyelerde, düğünlerde, misafirliklerde, bayramlarda vb. okunabilmektedir. Toplumsal değişim toplumsal hayatın bir gereğidir. Hiçbir toplum hareketsiz değildir. “Her toplumun kendine özgü bir dinamizmi vardır. Her toplum az veya çok değişimi yaşar, tecrübe eder. Bir toplumda değişim düşük yoğunluklu, başka bir toplumda yüksek yoğunluklu, bir toplumda yavaş, başka bir toplumda

hızlı tempoda olabilir. Bu çerçevede değişimin, zamana ve topluma göre farklılık arz ettiği söylenebilir” (Yıldız vd. 2009: 323).

Geleneksel toplumlarda örf, adet, göreneklere olan ilgi; modern toplumda azalmaktadır. Ve kültürel miras açısından olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ölümün canlılar için gerçeği varken kültürler, değerler içinde bir son vardır. Toplumun kendisi bazı değerleri yok ederken yeni değerler de üretmektedir. Toplum etkileyen ve etkilenendir. Modernleşme ile toplumsal gelenek ve değerlerin günden güne etkisi, önemi kaybolmaktadır. Ölüm sadece canlılar için kullanılan bir kelime değildir. Somut değerler için de kullanılabilir. Kültürel değer ve mirasların yok olması, tarihten silinmesi, ‘kültürel ölüm’ ile açıklanabilir. Kültürel ölüm kavramı üzerinde duran Çiftçikal (2010), Kültürel ölüm, ölüm kavramına başka bir boyut kazandıran bir kelimedir. Kültürel ölüm kelimesinin daha çok küreselleşme ile meydana gelen değişimler sonucunda sıkça kullanıldığını ifade etmektedir. En genel şekliyle kültürel ölümü toplumlarda bir kültürel değer tamamen ortadan kalması olarak tanımlanabilmektedir. Kültürel değerlerin yok olması başka bir gelenek ya da kültürün baskın bir şekilde artan etkisi olabilmektedir. Burada devletlerin asimilasyon ve entegrasyon politikaları, azınlıkta olan kültürlerin yaşam alanına, habitusuna müdahale etmesi ile görülmektedir. Çünkü insan gibi toplumlar ve devletler de hayatta kalma itkisine sahiptirler. Devletler insanın vücut bulmuş halidir. Yasa ve kanun yapma gibi durumlarda çoğunluğun refleksi ile hareket etmektedir. “Hayatta kalma itkisi devletler, uluslar, ırklar, sınıflar arasında sınırlar oluşturmayave bu sınırları korumaya başlar. Düşmanlığın yönlendirilmesi gerektiği, ama aynı zamanda davaya bağlılık ve grup dayanışması istendiği anda bu itkinin, açık ya da örtük bir biçimde, açığa çıkması dilenir. Bu itki uygulamada yıkıcı değildir, öyle olması da gerekmez. Ama eğer yıkıcı olmayan kullanımlara etkin bir biçimde oturtulabiliyorsa, bu onun yıkıcı gizilgücünden ötürüdür” (Bauman, 2012: 50-51). Küreselleşmenin etkisiyle yeni nesillerin yerel kültürden uzaklaşması sorunu geleneksel değerler için ‘kültürel ölüm’ü hızlandırmaktadır.

Kültürel değerlerin de son bulduğu, zaman geçtikçe bazı örf ve adetlerin değiştiği üzerinde durmaktadır. Özellikle ölüm olgusu üzerinde eski ile kıyaslandığında modern dönemle beraber, ölüm sonrası dayanışma örneği olan ölü gömme gibi ritüellerin akraba ve komşu tarafından değil de özel şirketlerin eli ile ticarileşmesi gibi dayanışma kültürünü ortadan kaldırmaktadır. Kentlerde bireylerin hızlı yaşam temposu içerisinde yalnızlaşması, apartmanlaşma gibi olguların ortaya çıkması ve komşuluk ilişkilerinin azalması gibi. Taziye geleneği ile beraber toplumsal ve dini değerler aktarılmaktadır. Bu değerlerin taşınması doğu

toplumlarında daha fazla olmaktadır. “Doğu toplumlarında ölüm geleneksel aile tiplerinde aile içinde yaşanan sosyal hayatın uzantısı olan bir olaydır. Bu açıdan bireyler kültürel bir değer taşıyan ölüme ve ölüm sonrası ritüellerine karşı daha duyarlıdır. Ölüm fikrinin geleneksel aile tipinde canlı tutulması, insanın hayatta olduğu sürece ölümün de var olan bir gerçeklik olarak bulunduğu fikrine daha yakın durup, bu konuda daha uyarlı olmalarına katkı sağlamaktadır” (Çiftçikal, 2010: 39). Taziye uygulamasının modern-kent pratiğinde değişime uğraması ve insanların dini değerlere karşı gösterdiği tepki ile “taziye evi” yapılaşması ile; bu değerlerin aktarılması ve gelecek nesillere taşınmasında önemli işlev görmektedir. Dinsel alanı hem genişletmekte hem de etkisini artırmaktadır.

Kırsal alandan kentsel yaşama geçişin yaşandığı doğu bölgelerinde, zamanla eğitim, sağlık, sanayi, iş kollarının çeşitlenmesi, artan bireyselleşme vb. modernlik ile anlamlandırılan terimlerin insanların yaşam alanlarına, kültürel kodlarına, geleneksel anlayışına girmesi ile; genel olarak toplumu özelde ise ailevi/akrabalık ilişkilerini değiştirmeye başlamaktadır. Modern-kente adaptasyon yavaş yavaş sağlanmıştır. Buna ek olarak kırsal yaşam formlarını, modern-kentlerde devam ettirilmiş ve sergilenmiştir. Kırsal yaşamın sembolü olan ‘tandır¹’ın modern-kente taşınması; kültürel bir direnç olmakla bu geleneksel kültürün modern-kentte de devamı örneği olmaktadır. Taziye geleneği üzerinden bakarsak; kırsal yaşam alanlarında, evlerde ve evin avlusunda taziyeler kabul edilmekteydi. Kentleşme ile birlikte artan nüfus ve artan insani ilişkiler, komşuluk v.b nedenlerle taziyelerin ağırlanması sorunu ortaya çıkmaktadır ve kent pratiğinde kültürel değerlerin azalması beklenirken insanların buna çözümü taziye geleneği uygulaması içerisinde “taziye evi” olgusunu ortaya çıkartmıştır. Modern kentlerde taziye uygulaması ile kültürel değerlerin, akrabaların, aidiyetliklerin, komşuluk ilişkilerinin devamına ön ayak olmaktadır.

¹ Yere çukur kazılarak veya yerin üstünde topraktan yapılan, ekmek pişirme yeri. Kırsal alanlarda, köylerde rastlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM:

2. BATMAN'DA TAZİYE GELENEĞİNİN KURUMSALLAŞMASI

2.1. Batman'da Şehirleşme ve Toplumsal Doku

Çalışmanın yapıldığı Batman ili yerleşkesi, Siirt iline bağlı eski İluh köyü yerleşim alanıdır. Tarihi bir yerleşim alanı olmayan Batman, sonradan sınırlarına dahil olan; Sason, Kozluk ve Hasankeyf gibi ilçelerle, yerleşim alanları bin yıl sonrasına dayanan büyük medeniyet ve beyliklere beşiklik etmiştir. Bizans, Mervaniler, Artuklular, Selçuklular, Osmanlılar gibi çok büyük medeniyetlerin izlerini görebildiğimiz bir yerleşimi olan Batman çevresi mevcut iken, Batman merkezi için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. “Şerefhan’ın “ŞEREFNAME” adlı eserinde Kulp hükümetinden bahsedilince, Batman hükümetinden de bahsedildiği görülmektedir. Söz konusu eserde Kulp ve Batman hükümetinin idaresinin Seyit Ahmet Bey Bin Sultan Hüseyin Bey’e sultanlık emirnamesi ile verildiği görülmektedir. Buradan yola çıkılarak Batman adının Silvan, Hasankeyf ve Kozluk arasında kalan düz alana verildiği düşünülmektedir. Batman sözcüğünün ölçü anlamının dışında geniş arazi anlamında kullanılması da bu tahmini güçlendirmektedir” (Tekik, 2013: 8).

Batman ilinin geçirmiş olduğu kentsel değişim ve dönüşümler, hızlı gerçekleşmektedir. Toplumların dinamik yapısı, değişim ve dönüşümlere açıklığını, ülke ve dünya koşullarından haliyle etkilenmemesi söz konusu olmamaktadır. Batman ilinin kentsel ve toplumsal yapısına etki eden siyasi, politik ve ekonomik olaylar yaşanmıştır. 1955, 1975 ve 1985 yıllarındaki göç hareketlerine neden olan süreç ile 1990 sonrası gerçekleşen göç hareketleri arasında farklılıklar mevcuttur. 1990 ile 2000 yılları arasında izlenen siyaset ve politikalarla kırsal yaşam alanları boşaltılmış ve toplu şekilde köyler, kentlere göç ettirilmiştir. “Fichter –‘Zorla’ ve Akkyan’ın ‘güdümlü (otoriter bir baskı ile) gerçekleşen göç’ tipleştirilmesine göre, bireyler kendi istekleri dışında çeşitli itici güçler sebebiyle yer değiştirmek zorunda kalırlar. Devletin sosyo-ekonomik sebeplerle veya güvenlik sebebiyle çeşitli alanlarda aldığı kararların uygulanması sonucunda nüfusta yarattığı hareketlilik güdümlü göçü oluşturmaktadır” (Akt. Türk, 2016: 45). 1985 sonrası Doğu ve Güneydoğu illerinde yaşanan güvenlik eksenli ‘zorunlu göçler’in ve yapımı süren Ilısu Barajında

güdümlü ve planlı olarak yapılan göçleri görebilmekteyiz. Genel anlamda bütün ülke kentlerini etkileyen bu süreç, özellikle Doğu ve Güneydoğu illerini etkilemiştir. Zorunlu göçler, “Zoraki Şehirleşme” terimini ortaya çıkarmıştır.

2000 yılından günümüze kadar olan süreçte siyaset ve politika iklimlerinde değişen tavırlar toplumsal yönde de etkisini göstermektedir. 2000 yılı öncesi boşaltılan kırsal yaşam alanları, bu sefer Doğu illeri için 2000 sonrası “Köye dönüş projeleri” ile düzeltilmeye çalışılmıştır. Güvenlik eksenli politikadan ılımlı bir politikaya geçilmiştir. 10- 15 yıllık süreçte yani 1990 ile 2005 arasında makro açıdan ülke, mikro düzeyde ise doğu illerinde insanlar ekonomik ve kültürel sorunlar içerisinde kalmıştır. Çünkü “zorunlu göçler”le tarım alanını, hayvanını, tarlasını terkedip kentlerde kiracı, evsiz ve işsiz bir konuma itilmişlerdir. Toplumsal aile yapıları ile düşünüldüğünde kalabalık aile yapıları bu zorlukları daha kötü bir duruma getirmiştir. “1990’larda Güneydoğu’da yaşanan terör nedeniyle ya kamu zoruyla ya da kendilerini çatışmanın içerisinde bulmamak için zorunlu bir şekilde yaşadıkları kırsal kesimleri terk ederek büyük kentlerin çöküntü alanlarına, çoğu zaman da ellerindeki tarımsal mülkü paraya çeviremeden, göç etmek durumunda kalmışlardır” (Andersen’den Akt., Koyuncu, 2011: 28). Bölge halkı elindeki hayvanları, yarı fiyatına satıp köylerini terk eden insanlar kent/şehir ortamında işsiz konuma düşmüş, kol gücü, el emeği gibi ağır işlere yönelmişlerdir. Sadece Batman özelinde değil, Doğu ve Güneydoğunun diğer illerinde de bu sıkıntılar yaşanmıştır. Tekin (2005: 90), Hakkari’de de aynı durumu dillendirmektedir; “Hali vakti yerinde olan göçmenler şehir merkezlerinde konut ihtiyaçlarını ve geçimlerini sağlamak için hayvanlarını satmak zorunda kaldılar. Ekonomik durumu bu ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmayanlar ise ilk etapta şehirdeki akrabalarının yanına yerleştiler. Bu da bir evde birkaç ailenin birlikte yaşamasına neden oldu. Hatta bu imkanı da bulamayanlar bir süre çadırlarda yaşamak zorunda kaldılar.” Türkiye’deki; sanayileşme, kentleşme, makineleşme gibi göç hareketlerinden farklı ve daha yoğun ve kısa bir zaman diliminde Doğu ve Güneydoğunun bütün kırsal alanlarında yürütülen güvenlik endeksli politikalarla bir milyona yakın insan yer değiştirmiştir. Sanılan ve beklenen kır-kent dönüşümü teorilerinin dışında bir hareket meydana gelmiştir. Modern-kent kültürünün ve siyasal aktörleri de etkilemiştir. Çünkü kırsal yaşamda siyasal veya yerel politikalara dahil olmadan bir yaşam süren çevre insanı; bir anda haber alma, iletişim, ulaşım, teknoloji, sağlık ve eğitim gibi faktörlerle tanışmıştır. Siyasal etkileyen ve etkilenen yeni bir kesimi yaratmıştır. Güneydoğuda yoksulluk üzerine çalışmada; Arun ve Diker (2009), Batman ilinde göçe maruz kalanlarla yaptığı saha çalışması 3060 kişi ile yapılmıştır ve araştırmaya konu olan mahalleler göçler

sonrası ortaya çıkan; Seyitler, Petrol ve İluh mahalleleridir. Göç sonrası ekonomik düzeylerinin nasıl değiştiği üzerine katılımcıların %47'lik kesim daha kötü şekilde değiştiğini, %25 kesim iyi önde, %27 kesim ise değişmediğini belirtmişlerdir. Bu verilerle göçlerin toplum üzerinde olumsuz etkisini görebilmektedir.

Bu zaman diliminde özellikle 2007 ve sonrası Batman kentsel yapısını ve yapılaşmasını etkileyen diğer bir faktör ise Ilısu barajı yapımının başlamasıdır. 1965 yılından beri gündemde olan GAP sulama alanına dahil edilen Batman Ilısu barajı ile Batman, Siirt, Mardin üçgeninde olan köyleri ve toprakları sular altında kalacağından DSİ, toprakları kamulaştırmıştır. Ve yeni bir göç hareketinin başlamasına etki etmiştir. Özellikle Ilısu barajı ile bu havzada yer alan köy ve köy arazilerinden insanların eline geçen sıcak para, Batman emlak, konut ve inşaat piyasasına hareketlilik getirmiştir. Bu durum haliyle yeni kentsel dönüşümleri ve Batman'da inşaat sektörünün artmasına etki etmektedir.

Kırdan kente olan göçleri tersine döndürmeye yönelik, doğu ve güneydoğu illerinde faaliyetler olmaktadır. Köye dönüş veya eve dönüş, teşvik paketleri, çiftçileri destekleme gibi kentten kıra dönüş ve kentin artan sorunlarına çözümler üretme çabaları olsa da, Türk'ün (2016) de dile getirdiği “kentin çekiciliği, kırsal iticiliği” arasında kentsel yaşam tercih edilmektedir. Kentsel-modern yaşam formları ile büyüyen bir nesil ortaya çıkmıştır. Üniversiteli, eğitilmiş, iş sahibi olmuş, şehir kültürünü benimsemiş, kırsal yaşam alanları onlar için yaşanılması imkansız hale gelmektedir. Köye dönme tercihi yapan aileler olsa da özellikle yaşlı insanlar tercih etmektedir. Aynı bir konu başlığında ele alınabilecek; yaşlı insanlar için köyler huzur evi niteliği taşımaktadır. Arazi ve tarlaları olan aileler dönme eğilimi göstermişlerdir. 10 ile 15 yıllık zaman diliminde, kente geçici olarak zorla gelen insanlar; kentte tutunma ve geçimlerini sağlamaya yönelik her türlü işe girişmişlerdir.

Farklı il ve ilçelerden göç alan Batman, geleneksel toplum yapısının korunduğu bir kent olmaktadır. Dışarıya göç vermesi ve iş imkanlarının az olması nedeni ile tüketim şehri olmaktadır. “Hızlı kentleşme, Batman'da kentin yapısını etkilemektedir. Nitekim kent yapısı, geleneksel yapıdan farklı olarak ikincil ve resmi ilişkilerin hâkim olduğu, aile içi ilişkilerin zayıfladığı, ferdin giderek kalabalık nüfusun yoğunluğuna rağmen yalnızlaştığı, heterojen gruplar arasında sıkışıp kaldığı bir özellik kazanmıştır” (Çayır, Yıldız, & Gönenç, 2009: 325). Geleneksel ve cemaatsel ilişkilerin yerini yer yer bireyselleşmeye bırakmaktadır.

Toplum yapısı ve karakteri insan eylemlerinin özünü ortaya koymaktadır. İnsanlar yaşadığı, yerleştiği mekanları değiştirmekte ve şekillendirmektedir. Yeni mekanlara entegre olmaktadır. Bireyler kent mekanlarını hem değiştirmekte hem de bu mekanlarda etkilenmekte ve değişmektedir. Slattey, Park'ın 'İnsan Ekolojisi' kuramı üzerine; "Çoğu kent, her biri kendi alansal sınırları, karakteri ve topluluk duygusuna sahip (veya bunlardan yoksun) mahalleler veya alanlara ayrılabilir: eski-kentin (inner-city) fakir, öksüz ve etnik grupların yoksul mahalleleri ve gettoları, orta sınıfın ağaçlıklı banliyöleri ve zenginlerin şehir dışındaki villaları" (Slattey, 2010: 262). Kent-şehir ortamına yerleşen cemaat ve aşiret-akraba kesimleri, ortak bir mahalle ve semtte kalarak kültür ve geleneksel yapılarını devam ettirmektedir. "Kentte, farklı toplumsal tabakaları bir araya getiren ulaşım merkezlerinde kendini gösteren bu açıklık, gettodaki 'yoğunlaşmış azınlık'ın işaret ettiği toplumsal mesafeye çarpıcı bir karşıtlık oluşturur. Daha genel ifadelerle söylenirse; kent, bir kimseye komşularına karşı mutlak kayıtsızlık imkânı sunar -Sadece yakın çevresinde yaşayanlara karşı değil, günlük etkileşim içerisinde karşılaştığı herkese karşı. Potansiyel etkileşim kaynağı olan kalabalıklar karşısında birey, bir kendini koruma biçimi arar.- bu da kent sakinlerinde kayıtsızlık biçiminde kendini gösterir" (Firsby, 2015: 25-26). Kırsal alandan farklı olarak kentsel alanlar, çoğulculuk ve farklı görüşteki insanların bir arada yaşadığı mekanlar olmaktadır. Kentsel alanda bireyler; iletişim ve teknolojik veya ortak mekan gibi nüfusun yoğun olduğu yerlerde daha hızlı bir araya gelmektedir. Metropol bir şehirde X takımının maçı olduğunda 50 bin kişilik bir insan topluluğu bir araya gelmektedir. Modern-kent kültürünün ortaya çıkardığı bir durumdur. "Kente dair en önemli özelliklerden birisi de kuşkusuz ki kentin bir sosyalizasyon misyonu üstleniyor oluşudur. Şöyle ki, kent sahip olduğu kozmopolit yapı ve nüfus yoğunluğu nedeni ile birbirine yabancı pek çok insanın aynı mekanları paylaşması, aynı türden sosyal ilişkiler içerisinde olması gibi aynılıkların çoklukla ifade edilebileceği bir imkan da sunmaktadır" (Ünlü, 2014: 36-37).

Modernleşmenin kurulduğu alan 'kent'tir. Çünkü modernliğin uzamsal birimi 'kent' dediğimiz yaşam alanında ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de Türkiye'de de kentsel alanlarda modernleşmenin etkisinin daha sıcak yaşandığını söyleyebiliriz. Modernleşme kent kavramı ile okunulacak bir kavramdır. Kent kültürünün olduğu yerde varlığını gösterir. "Modernizm ve kent kavramları arasında sıkı bir ilişki vardır. Bizim asıl konumuz olan ölüm konusunda ise ters bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü modernliğin uzamsal biri olarak nitelendirilen kentlere baktığımızda, modern kent mimarisinde ölüm olgusu kamusal alanın dışına itilmeye çalışılmıştır" (Çiftçikal, 2010: 97). Modern ve Geleneksel anlayışın birlikte

görüldüğü kentlerde ise; ölüm olgusunun görünürlüğünde farklılıklar vardır. Gecekondu mahallelerinde geleneksel anlayışın devamı görülmektedir. Apartmanlaşan mahallelerden artık soyutlanan bir ölüm olgusu vardır.

Kırsal alandan kentsel alana doğru başlayan toplumsal göç ve hareketlilik, şehirlerin hazır olmadığı bu durumun yanısıra halkın da kentleşme pratiğine uyma sürecinde aksaklık ve gece-kondulaşmalara neden olmuştur. Zorunlu göçlerle kente gelenler, köye dönüşün olacağı fikri ile ilk yıllarda, kentte yerleşme niyetinde olmamışlardır. Geçici ve göçebe, kiracı oldukları mahallelerde, barınma sorunlarını gidermek için tapusuz ve aracı, komisyoncu kişilerden “söz senettir” saikiyle aldıkları arsalar, tarlalara kaçak evler, gecekondu yapılmıştır. Kentleşmenin aşamalarını değil, kendi ihtiyaç ve gereksinimlerine göre hareket etmişlerdir. Şehir planlamasının ötesinde “çarpık kentleşme” süreci başlamıştır. 1985- 90 sonrası Batman’da kurulan, büyük nüfusu barındıran gecekondu mahalleleri olan: Seyitler, Petrol, Petrolkent, Yavuzselim, Karşıyaka bu döneme denk gelmektedir.

Batman şehir yapısı incelendiğinde genel itibarı ile gecekondulaşma mevcuttur. Mahallelerde de aynı köy, akraba ve yakın köylüler ile farklı şehirlerden gelenler aynı yerlerde ve birbirlerine yakın konumlanmıştır. Bir nevi kırsal alan yerleşkesi biçiminde şehre konumlanılmıştır. Bazı mahalleler köy isimleri ile anılmaktadır: Xelila, Liceliler, Habisbini, Boti, Guheri... gibi köy isimleri kullanılmaktadır. Akraba ve köylülerin bir nevi birbirini tutması, kollaması, dayanışma ve beraberlik içinde olduğunun göstergesidir. kırsal ve geleneksel olan örf ve adetlerinin de sürdürülmesi ve korunması ile ilişkilerin de aynı şekilde kaldığının belirtisidir. Çünkü kırdan kente olan göç hareketleri toplu şekilde gerçekleşmesi, kırsal yaşam anlayışının devamını sağlamaktadır. Tek ve sınırlı olan göçlerde, insanlar kentsel ve modern yaşama daha kolay ve istedik bir şekilde adapte olabilmektedir. Göçlerin toplu ve aynı mekanda olması geleneksel olan yaşam biçimini modern kentte daha fazla direnç göstermektedir. Bu geleneksel yapının sürdürüldüğüne işarettir. Yapılan işler de örgütlü ve birbirinden haberdar yapılmaktadır. “Sezal, Türkiye’deki kentleşme olgusunu, Batı’daki “kent blokları” tipinin aksine “köy blokları” tiplmesiyle nitelendirmektedir. Köy blokları tipi, Türkiye’deki kentleşmenin, sanayileşmeye dayanmadığını, çevre tahribatı ve fizikî plânsızlıkla birlikte oluştuğunu, gecekondulaşmanın beraberinde köy kültürünü de kentlere getirdiğini ima etmektedir. Diğer taraftan Keleş’e göre, köy blokları tiplmesi eleştiriye açık bir yaklaşım tarzıdır. Kentte, tarım dışı faaliyetlerin tarımsal faaliyetlere dönüştürülmesi mümkün olmadığından, kentlerin köyleşmesi ifadesi sadece şehre gelen köylülerin henüz şehre uyumlarını sağlayamadıklarını, köye ait değerlerini ve yaşamlarını sürdürdüklerini

anlatmaktan öteye bir anlam taşımaz” (Akt., Koyuncu, 2011: 11). Batman özelinde ele aldığımızda köy blokları tipine rastlamak mümkündür ve kırdan-kente olan göç hareketlileri; toplu bir şekilde gerçekleştiği, köylü ve akrabaların kent ortamında aynı mahalleleri mesken tutmaları, kırsal yaşam tarzının devam ettiğini de söylemek mümkündür. Kente göç eden insanlar, komşu köy insanları iken; kent mahallesinde kapı komşusu olmuşlardır. Geleneksel değerlerin de kent ortamında sürdürülebilir olduğunun göstergesi olmaktadır.

Toplumların kültürel ve dini inanç sistemleri ne ise sosyal/toplumsal yapı ona göre şekillenmektedir. Sanayi devrimi ile başlatılan bir modernlik ve sonrasında dönüştürdüğü kentsel yaşam alanları ile beraber toplumsal yapılar değişme göster(miş)mektedir. Geleneksel toplumun devam ettiği bir şehir olan Batman’da, kentleşme ve konut yapımında görülen bir durum var: kalabalık aileler, aile apartmanı ve aynı çevrede kümelenmeye devam etmektedir. Belki aile büyükleri olan nene ve dedelerin etkilerinin azalmasından söz edilebilir ama bu durum tam anlamıyla modern anlayışın hakim olacağı bir durumu ağırdan ve daha yavaş olmasına neden olmaktadır. Göçlerle oluşmuş, bünyesinde kalabalık aile ve akrabaları barındıran Batman; artan arsa ve konut fiyatları da akrabaları ve aileleri bir arada tutmaya vesile olmaktadır. Arsa ve konut almaya ekonomik açıdan durumu el vermeyenler, bir kat ve iki katlı evlerinin üzerine ev inşa ederek birlikte aynı yerde kalmaya devam ederler. Bu da geleneksel yapının devamına etki etmektedir. Kültürel değerler direnç kazanmaya devam etmektedir şehirlerde. Mekanı ve çevresini bu şekilde değiştirmeyen bireyler, akrabalık ve komşuluk ilişkileri içerisinde ve en önemlisi aileleri ile ortak yaşam mekanında kalmaktadırlar.

Ekonomik seviye ve yaşam kalitesinin yanında şehir-kent planlamasına uygun son yapılaşma örnekleri gösteren; Gültepe, Kültür, Gap gibi mahalleler, memur kesim ve ekonomik olarak durumunu düzenleyen ve iş sahibi olup kenar mahalleden ilk fırsatta taşınan kişilerin mekanı olmaktadır. Sonrada bu yerlere taşınan ve kent ortamındaki akraba ve tanıdıklarından uzaklaşma eğilimi gösterilmektedir. Ama ölüm gibi bir durum ile karşılaşıldığında taziyenin kurulduğu alan akraba ve oturdukları eski mahalle olmaktadır.

Batman şehrinin geçirmiş olduğu evreler ve bunun neticesinde aldığı göçlerle; gecekondulaşan kenar mahallelerde cemaat ilişkilerinin devam ettiğini söylemek mümkündür. Batman’da kentleşme içerisinde ele alınan; kırsal yerleşim alanlarının kentin gecekondulaşan mahallelerinde toplanması, köy isimlerinin mahalle isimleri ile anılması gibi etkenler; geleneksel/kırsal değer ve aidiyetleri muhafaza etmeye yönelik kendiliğinden bir refleks

göstermektedir. Bu kenar mahallelerde insanların kente göç etmeden önce birbirlerini tanımaları, kente adaptasyonu ve kendi kültürlerini, değerlerini yaşamalarına kolaylık sağlamaktadır. Birliktelik ve dayanışma/yardımlaşma reflekslerini diri tutmaktadır. Mahalle ve aynı kentte yaşamalarına karşın; Batman dışındaki illerde çalışmaya gidildiğinde kendi akraba ve komşuları ile birlikte hareket etmektedirler. Ailelerin kalabalık olması ve çalışmaya elverişli nüfuslar ailece mevsimlik işçi olarak; tarım ve inşaat kollarında birlikte çalışmaktadırlar. Bu dayanışma/yardımlaşma davranışları akrabalık ve komşuluk gibi değerleri şehir kültüründe diri tutmaktadır. Özellikle bu refleksleri taziye geleneğinde görebilmekteyiz. Kent ortamında “kentleşme karşıtlığı” davranışlar sergilenmektedir. Artan bir cemiyet anlayışı olmasına rağmen toplum cemaatsel formları da korumaktadır. Bu durum aşağıdaki pasajda dile getirilmiştir;

Aslında şehrin bütün geçmişi 40–50 yıl öncesine dayanmaktadır. Eğitimli kesim şehir merkezine, kırsal kesimden göç edenler ise gecekondulara, kendinden önce gelmiş olanların mahallelerine yerleşmişlerdir. Yani, kendilerine yakın gördükleri ya da aynı aşiretten olanların bulunduğu mahalleler tercih edilmiştir. Mesela, Toriler diye adlandırılan aşiret mensupları, İpragaz ve Petrolkent mahallelerine yerleşirken, Qazi aşiretindekiler, Çay Mahallesi ve 19 Mayıs Mahallesi’ne; Göçerler, Bağlar Mahallesi’ne, Botiler, İluh Mahallesi’ne yerleşmiştir. Batman’ın elit mahallesindeki aileler, ekonomik durumları düzelince gecekondulardan GAP, Bahçelievler, Kültür ve Pınarbaşı gibi sosyo-ekonomik açıdan yüksek düzeyde olan mahallelere taşınmışlardır (Öztürk’ten Akt. Gönenç vd. 2009: 324).

Batmana has yerli bir kültürün olmayışı gerçeğinin yanında göçle kente yerleşmiş büyük aile grupları, aşiretler ve aynı köy ahalisinin birbirine yakın mahallere yerleşmesi sonucu da farklı bir birliktelik ve cemaatleşme olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu kümelenme tipi bir kentleşme karşıtlığı olarak da okunabilir. Tabiki de bir ideolojik yapı oluşturmasa da akraba tutuculuğu söz konusu olmaktadır. Çünkü hala yeni biri ile tanışmaya ve iletişime geçildiğinde soy, sülale, köy, gibi bilgiler sorulmakta ve birbirlerini öyle tanımaya çalışmaktalar ki bir aidiyet bağı kurulmaya çalışılmaktadır.

Toplumsal yapıların merkezinde kurallar var ve kaynaklar oluşturur. Onlar toplumsal düzenin ve düzenli insan davranışının temelleridir. Bu kurallar, resmi ve ya resmi olmayan, gerekli ve beklenen eylemler olmaktadır. İster yasa uymak veya bir kuyrukta ‘düzgün’ beklemek olsun uyulması gerekir (Slattery, 2010: 487). Toplumsal yapıyı belirleyen başat aktör dindir. İslamî geleneğin şekillendirdiği kültür kodları, bireyler eyleme geçtiklerinde

kendini göstermektedir. “Cenaze törenleri bireylerin daha geniş toplumla birleştiği sayılı durumlardan biridir. Törensel ve dramatik olan bu durumlarda özellikle methiyelerde insanların çoğu baskın inancı dile getirip yeniden tasdik eder. Nüfus büyümesini sınırlandırarak, sosyal dayanışma bağlarını güçlendirerek, çocukların doğumuna izin vererek ölüm, pek çok açıdan toplumsal yapının kuvvetlenmesine ve farklılaşmasına olanak sağlar” (Keral’dan Akt., Kara, 2009: 75).

Batman alan olarak küçük, kent içi ulaşım kolay ve büyük bir nüfusu barındırmaktadır. Toplumların dinamik ve hareketli olması, değişime açık, etkileyen ve etkilenen bir yapısı vardır. 1990 sonrası yaşanan göçlerle kent nüfusu iki katına çıkmıştır. Kır-kent eksenli tartışmalarda veya çevrenin merkeze doğru kendiliğinden olacağı varsayımı dışında, hızlı ve toplu bir şehirleşme/kentleşme modelini ortaya çıkarmıştır. Modern-kentin avantaj ve nimetleri, etkisini yavaş bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Okullaşma, eğitim, farklı iş kollarında çalışma, şehir dışına göç eden aileler, bireyler derken modernleşmenin etkileri, toplumsal kültür ve değerleri etkilemeye başladığını ailevi/akrabalık ilişkilerini zayıflattığını söylemek mümkündür. Tekin’in (2005: 1) çalışmasının başında dile getirmekte olduğu tehlike, “Geleneksel toplumsal yapılar, günümüzde modernizmin hemen her şeyi dönüştüren etkisiyle kendilerine has özelliklerini kaybederek, hızla modernleşme çarkının içine çekilmektedir. Eğer modernleşme ve küreselleşme süreci bu hızla devam ederse, birkaç on yıl sonra, bu geleneksel toplumsal formasyonların sosyoloji veya antropolojinin gözlem alanından çıkıp, tarih biliminin ilgi alanına girmiş olacağı söylenebilir.” baş gösterdiğini görebilmekteyiz. Hızlı ve toplu bir şekilde yapılan göçler, ilk 10 yıllarda kendini göstermemiş, artan iletişim, teknoloji ve özellikle eğitim ile insanların bilinçlenmesi ve kendi ebeveynleri ile kültürel farklılıkların baş göstermesidir. Aynı çalışmada Tekin (2005: 85), “Geleneksel bir örgütlenme biçimi olan aşiret de modern süreçten en çok etkilenen söz konusu yapılardan biridir. Aşiret örgütlenmesinin, modernleşmenin birçok yönünden etkilenmiş olmakla beraber özellikle kırdan kente göç, okur-yazarlığın artması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması gibi faktörlerle çözülme sürecine girdiği söylenebilir.”

Durkheim’dan beri ritüelin tanımı ve işlevlerine ilişkin olarak ortaya çıkan literatürde sık sık toplumsal yapıya, uyum ve dayanışmaya vurgu yapılır. Ritüelde içkin olan yaratıcı coşkunluk, gerçekliği ve yinelemeyi sürekli takviye eder. Öyle ki bu ısrar kendiliğinden, kesintisiz bir süreklilikle geçmişi yarına taşır. Böylelikle ritüeller aracılığıyla toplumsal sistem açıklığa kavuşur, derinlikli toplumsal yapılar sembolikleşir, gizil bağlar güncellenir. Bu nedenle ritüel kavramına odaklanıldığı her seferinde bir tekrara, bir

bütünselliğe ve her zaman yapısal özerklik taşıyan özgün bir formun varlığına dikkat etmek gerekir. Çünkü her bir ritüel, doğası itibariyle hem bir tutarlılık hem de bir devamlılık pesindedir. Ritüel kaybıyla ise, modernleşme süreciyle birlikte açıkça fark edilen yeni bir değişime işaret edilir. Bu değişim, ritüellerin ya bütünüyle ya da kısmen ortadan kalkmasından işlevlerinin özde yok olup yozlaşmasına kadar bir dizi farklılaşmayı yansıtır (Aktaran Kara, 2009: 128-129).

Kara'nın yukarıda aktardığı ritüellerin önemini Batman'da ölüm sonrası taziye geleneği bakımından ele almak mümkündür. Modern-kent ortamında kendine yer bulan belirli dinsel ritüelleri içeren gelenekler, toplumsal yapıyı korumaktadır. Ve insanları ortak bir duygu ve amaç içerisinde “kolektif birliktelikleri” sağlamaktadır. “Ritüeller, toplumu bir arada tutmak için gerekli toplumsal dayanışmayı yaratır. İnsanlar da ritüeller aracılığıyla, toplumdaki ilişki modellerini doğru biçimde izleyebilme olanağı bulur.” (Walter'den Akt. Kara, 2009: 129). Batman'da kentleşmenin geldiği boyut, modern-kentin mabetleri olan ‘AVM’ler, dışarıya çeşitli nedenlerle verilen göçler, teknolojik gelişmeler, gibi faktörler toplumsal yapının çözülmesine etki etmektedirler. Ancak taziye geleneği çevresinde, daha doğrusu ölüm olayı, dini yönü, cemaatsel yönü, akrabalık gibi insanların bir birlikte hareket etmeleri için yeni alan-mekânlar ortaya çıkmaktadır. Taziye geleneği ve taziye geleneğinin içerisinde ortaya çıkan “taziye evleri” bu toplumsal çözümleri azaltmaktadır. Toplumsal ilişkileri, akrabalık, ahbablık, komşuluk ilişkilerini yeniden dizayn etmektedir. Çünkü ölüm herkes için vardır ve acıyı beraberinde getirmektedir. Bu durum karşısında bireye, en yakınında oturan akrabasından en uzak yerde oturan akraba bu taziyeye iştirak etme zorunluluğunu taşımaktadır. Bu davranış ve iştirakler sürekli kendini tekrarlamaktadır ve geleneksel değerlerin zeminini sağlamlaştırmaktadır.

Antropolojik/sosyolojik veri zenginliğinin de gösterdiği gibi, gündelik hayatta ritüele yapılan vurgunun temelinde, toplumsal ortak paydanın sürekliliğini sembolik düzeyde icra eden kimi tekrarlanmış kalıp uygulamalar yatar. Ritüeller, birer formülasyon olarak değerlendirilebilecek ritler sürdürürken, aslında bir yönüyle de gelenek içinde takip edilmesi gereken yolları gösterir. Bu rehberlik, izlenmesi gereken meşru/doğru yol ve formların neler olduğu konusunda da çok kere belirleyicidir. Yine de ritüellerin kayda değer bir verim yaratabilmesinin temel şartı, söz konusu yolların belirli zamanlarda, yeterli düzeyde rehberlik sıfatlarına sahip uzman kişilerce ve kesinlikle değiştirilmeksizin yerine getirilmesidir (Kara, 2009: 129). Taziye geleneğinin işlevselliği bahsinde de değindiğimiz gibi toplumlar, topluluklar yeni ortam ve mekânları kendi inanç ve kültürleri ile şekillendirmektedir. “Ölüm,

toplumsal yapıların benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymada, ritüellerin aldığı şekil, yarattığı sosyal etki ve anlam açısından yoğun bir göstergeler toplamıdır. Bu açıdan ölüm, toplumsal gösterge olarak, yaşamın çoğu bölümünde yer alır. Ölüm, kendi içinde, birey-toplum düzeyinde, Sosyo-kültürel sembolik çağrışımlar barındırır” (Kastenbaum Aktaran: Kara, 2009: 221).

Toplumsal yapıyı ve değerleri, modern-kent alanında koruma, muhafaza etme ve diğer nesillere aktarmanın yolu; insanların bu davranışları, normları yerine getirmede yatmaktadır. “Ritüel, topluluğun simgesel yapılanmasındaki en temel araçlar arasında yer alır. Toplumun kendi bilincine varması ve gerekli yoğunluktaki duygu derecesini koruyabilmesi için düzenli aralıklarla bir araya gelmesi ve toplanması gerekir. Ancak bu birliktelik aracılığıyla topluluk, somut bir yaşantıya tekabül eder, eylem tarzları da bu yolla birer ayinle ilgili olarak kalıplaşır. Ritüel ve onu icra eden topluluk zamanla birbirini tamamlayan ortak bir yapıya dönüşür. Bu bağlamda ritüellerin birer kod, birer şifre hatta birer sembolik harita işlevi gördüğü gözlenir.” (Kara, 2009: 130). Toplum olabilmek ve bir aradalığı sürdürecektir olan ortak paydaların başında din gelmektedir. İnsanların davranışlarına yön verme ve hareket alanını belirlemektedir. Toplumsal yapıyı belirleyen de temel bazı davranışların sergilenmesidir. Konumuzun ana temasını içeren taziye geleneğinde, belirli ve sabit; dinin ve toplumsalın etkisi ile böyle bir durumda insanların ne yapması gerektiği bilinmektedir. Geleneksel yaşam formlarında, dayanışma ve acıyı paylaşma ile cenaze sahibine gidilmektedir. Bu sürekli kendini tekrarlayan bir gelenektir. Kentsel yaşam alanında bu gelenek sabit haliyle etkisinin azalması söz konusu olsa da devam eden bir gelenektir. Kentsel mekanda, taziye geleneğini kalıcı ve sembol haline getiren bir “taziye evi” yapılaşmasını ortaya çıkaran toplumdur. “Taziye pratiği aslında renk tonlarıyla toplumsal yaşamın mikro bir modelini oluşturmaktadır. Toplumsal desende kadına, yaşlıya, gence, çocuğa, din adamına biçilen değer ve anlam ağırlığını, istikametini ve hızını kaybetmeden taziye süresince de devam etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında taziye törenlerinin toplumsal yapıda egemen algılama ve tutumları yansıtan kısa metrajlı birer seremoni olduğunu söylemek mümkündür” (Parin vd., 2012: 220).

2.2. Taziye Geleneği ve Kurumsallaşması

Geleneksel yapıdan modern yaşama geçiş sürecinin yaşandığı toplumlar, haliyle değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Değerlerine sıkıca bağlı olan cemaat tipi toplumlar, modernleşme sürecine daha ağır bir şekilde geçmektedir. Modernleşme sürecine geçiş, sanayi devrimi ile başlar ve uzay çağı teknolojisi ile devam etmektedir. Modernleşmenin etkileri,

yaşam biçimleri, kentsel yaşam alanlarında daha fazla etkilemektedir. Toplumsallaşma, siyasallaşma, eğitim, iletişim ile beraber heterojenliğin hâkim olduğu yerler kentlerdir. Birinci bölümde açıklayama çalıştığımız; ölüm olgusu, taziye olgusu, gelenek-modern ikileminde neler ifade ettiğine ve içerdiği anlamların toplum tarafından nasıl karşılandığıydı. Çünkü bu geleneksel değerlere ve yaşamsal alanlarına yön veren insan; kendi kültürel inanç sistemlerine göre eylemlerde bulunmaktadır. Farklı toplumsal olay ve olgular dâhilinde, toplumların zihinsel yaşam formları da değişme göstermektedir.

Kurumsallaşmanın geleneksel anlamda içerdiği ile modern dünyada işaret ettiği anlamlar farklıdır. Gelenek bir yaşam formudur ve yazılı bir formu yoktur. İnsanların olaylara karşı gösterdiği eylemler kültürel kodlarla belirlenmiş ve taklit edilerek yerleşmiş davranış örüntüleridir. Modernleşme de yaşam formları içermektedir. Ancak kurallar ve normlar bellidir. Rasyonel bir şekilde işlemektedir.

Modern zamanda taziye geleneği; Batman kent örneğinde değişmeler göstermektedir. Ve farklı oluşum ve dayanışma örnekleri sunmaktadır. Geleneksel-dini değerlerin, modern kültürde nadir örneklerden biri olan “taziye geleneği” ve bunun sonucunda “taziye evi” oluşumları; modern-kent ortamında geleneksel değerleri ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber akrabalık, komşuluk ve genel anlamda cemaatsel ilişkileri canlandırmaktadır. Taziye geleneğindeki mekânın dönüşüm ve değişimini; mevtanın evi, taziye çadırı ve modern taziye evleri başlıkları altında değerlendirmek mümkündür.

2.2.1. Taziye Evleri

Din kurumu ve inanç sistemleri içerisinde yer alan, ölüm sonrası ritüellerle karşımıza çıkmakta olan taziye uygulamalarının yeni bir boyutu “taziye evleri” olmaktadır. Taziye geleneğinde “taziye evi”, ölünün (mevtanın) evi olmaktadır ve bu hala devam etmektedir. Dinî inancın bir uygulaması olması, toplumsal kabul görmesi açısından geleneksel toplumlarda daha sık karşımıza çıkmaktadır. Kurumsallaşma açısından da irdelediğimiz kadarı ile süreklilik ve devamlılığı, taziye ritüellerin tekrarı ve süreklilik haline gelmesi, insanların taziyelere katılım davranışları, dinî bir görev olarak yerine getirmesi taziyelerin önemini artırmış ve artırmaktadır.

Taziye her toplumda farklı bir biçimde kalıplaşmış gelenekler olarak görülmektedir ve kendi toplumsal yapısını yansıtan ayinler, ritüeller içermektedir. Türkiye toplumuna islamiyet

sonrası etkisi daha çok artmıştır. Diğer semavi ve beşeri dinlerde de taziye uygulamaları ile karşılaşmak pekala mümkündür. Malinowski'nin ölümüne ve cenaze ritüellerine dair;

Cenaze törenleri bütün dünyada şaşırtıcı bir benzerlik gösterir . Ölüm yaklaşınca en yakın akrabalar, kimi zaman bütün topluluk ölüm döşeğindeki kişinin çevresine toplanır, ve ölme, bir insanın hayattaki bu en özel olayı, herkesin katıldığı bir soy olayı haline gelir. Kural olarak hemen bir ayrışma doğar, kimi akrabalar ölmekte olanın başında beklerler. Kimileri yaklaşan sonun ve sonrasında hazırlıklarına başlarlar. Başka birileri de belki kutsal bir yerde dini eylem yaparlar. ... Ölüm gerçekleşir gerçekleşmez ceset yıkanır, kremlenip süslenir, kimi zaman bedendeki delikler kapatılır, kollar bacaklar bağlanır. Sonra ceset herkesin görebileceği biçimde tabuta konur ve en önemli bölüm, asıl yas başlar. İlkelerin arasında ölümüne ve onun ardından gelen olaylara tanık olan ve bu olayları uygar olmayan başka halklardaki karşılıklarıyla karşılaştıran bir kimse, olayların temelindeki benzerliğinden etkilenecektir (Malinowski, 1990: 37-38).

Farklı toplum ve dinlerdeki ölümüne dair benzerlikler şaşırtıcı bir şekilde ortadadır. Akrabalık, komşuluk ve topluluk ilişkileri arasındaki dayanışma ve birlikteliğe etkisini de görebilmekteyiz. Bu ritüellerin belli bir yerde, mekanda dini eylemlerin yerine getirilmesi konusu da ortadadır. Taziyelerin ağırlandığı ve kabul edildiği ev ve evin çevresi veya bir akrabasının taziyeleri ağırlaması da bu mekana dahildir. Sağır (2014: 331) ölüm ve mekanlar bahsinde, ölümü akla getiren genel yerin mezarlıklar olduğunu dile getirmektedir. Mekanın bir dış dünya kavramı olduğunu, bu dünyayı biçimlendiren temel özellikler; toplumların kültürel kimliklerine denk geldiğini söylemektedir.

Taziye uygulamasına dahil olan “taziye evi”nin mekan, yer olarak ortaya çıkması, farklı nedenler içermektedir. Kırsalın kente akını, göçü; zorunlu göçler, işsizlik, artan nüfus, arazilerin mirasla bölünmesi gibi şeyler başat konulardır. Özellikle Doğu ve Güneydoğuda yaşanan terör olayları neticesinde zorunlu göçler; özelde bölge kentlerini, genelde ise bütün ülke şehirlerini yapısal şekilde etkilemiş ve etkilemektedir. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kent nüfusunun oransal olarak kırsal nüfusu aştığı dönemin başlangıcı 1990 ve sonrası yıllara tekabül etmektedir.” (Akt. Parin vd. 2012: 221). Kırsalın kente göçü ve yerleşmesi, geleneksel yapıyı da modern- kent(!) alanına taşımıştır. Hızlı bir modernleşme ve kentleşme faktörünü de ortaya çıkarmıştır bu göçler. Toplu şekilde göçler yaşanmıştır. Kırsalda yer alan bir köy tamamı ile kentte bir mahalleye taşınmaktadır. Geleneksel anlayışın devamı bu açıdan devam etmektedir. Geleneksel yapıda olan modern-kentlerden söz etmek mümkündür: Batman, Siirt, Mardin gibi kentler, geleneksel toplum yapısında

değerlendirilebilir. “Modernliğin ve Batılılaşmanın sembolü olan “apartmanlaşma” olgusu ile birlikte yeni bir biçim kazanan ev yaşamı, müstakil konut tipinin sunduğu olanakları tümüyle ortadan kaldırmış veya minimize etmiştir. Genelde kentleşme özelde ise apartmanlaşma olgusu sadece müstakil ev yaşamının değil sosyal hayatın birçok bileşenini ya aşındırmış ya da devre dışı bırakmıştır.” (Öncü’den akt., Parin ve diğerleri, 2012: 222). Apartmanlaşma ve kentleşme sürecinde geleneksel davranış ve ritüellerin devam ettiğini belirtmek gerekir. Çünkü apartman veya site yönetimleri, bodrum katlarını nişan ve taziye ziyaretlerine ihtiyaç olduğunda açmaktadır. Bunun yanısıra sandalye temin edilip taziye için kullanılmaktadır. “Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ekseriyetle çok katlı evlerin ve site bloklarının zemin katlarında düğün, nişan, taziye gibi kamusal etkinlikler için ayrılmış yerler bulunmaktadır. Apartmanlarda görülen söz konusu ortak yaşam ünitelerinin buralarda yaşayanların görece homojenliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Büyük kentlere göç etmiş benzer sosyolojik profillere sahip grupların yaşadıkları apartman ya da sitelerde bu tür yapıları oluşturamamış olmaları da bu gerçeği yansıtmaktadır. Çünkü büyük kentin heterojenliği buna imkân tanımamaktadır. Buna karşılık İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerin heterojen dokusu içinde kendini konumlandırmaya çalışan söz konusu gruplar, taziye gibi kendileri için önem arz eden bir geleneği, hemşehri dernekleri çatısı altında sürdürerek farklı bir tutunma stratejisini devreye koymaktadırlar” (Parin vd., 2012: 223). Büyük kentlerde geleneksel değerlere verilen önem küçük kentlerde verilen öneme göre farklılık göstermektedir. Abuzar (2010) apartman yaşam tarzının taziye geleneği için uygun olmadığını dile getirirse de, “Kırsaldan kent merkezine doğru yaşanan yoğun göç sonucu oluşan nüfusun ev ihtiyacını karşılamak üzere hızlı bir yapılaşma başlamış ve boş alanlar, avlulu evler yerlerini apartmanlara bırakmıştır. Ancak, apartman yaşamı birçok geleneksel yaşam alanlarında olduğu gibi taziye uygulamalarını karşılayacak özellikte değildir. Geleneksel aşiret ve cemaatçi yapının gereği taziyeler çok kalabalık ve çok hareketli yaşanmaktadır. Apartman tipi yapılanma bunun için uygun bir yapılanma değildir” (Abuzar, 2010: 269). Doğu ve Güneydoğu illerinde kırdan kente doğru yaşanan göçler toplu bir şekilde gerçekleşmiş ve kentsel alanda aynı mahallede toplanmıştır. Bu açıdan geleneksel kırsal habitus devam etmiştir. Bu durum doğu illerinde hem toplumsal yapıyı korumaktadır hemde taziye evi gibi uygulamaların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

Özellikle Doğu ve Güneydoğu kentlerinde “taziye evleri” yapılaşmasını bu çerçevede ele alabiliriz. Şehirleşme, artan nüfus, insanların birbiri ile artan ilişkileri, artan gecekondulaşma, kenar mahalledeki komşuluk ilişkilerinin artması gibi nedenler; taziyelere

olan ilgi ve katılımı artırmaktadır. “Taziye evi”ne olan ihtiyaç yer sıkıntısının ortaya çıkması ile başlamıştır. Toplumsal değişim ve dönüşümün sonucu doğan taziye evi gereksinimini aşağıdaki pasajda görülebilir:

Dinsel, kültürel ve toplumsal birçok davranış kalıbını istihdam eden geleneksel taziye olgusu Doğu ve Güney Doğu’da 1990’lardan sonra hızlanan mekânsal ve toplumsal dönüşümün beraberinde getirdiği yeni bir havzada yeni kavram, kostüm ve davranış setleriyle farklılaşmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Taziye töreni, kentleşme ve kentleşme deneyiminin yoğunlaşmasıyla birlikte geleneksel yapıdaki mekânının dışına çık(arıl)ma durumuyla karşılaşmıştır. Geleneksel yapıda ekseriyetle müstakil, tek katlı, önü açık ya da bahçeli ev alanı içinde sürdürülen taziyeler, kentleşme mantığı ve dinamikleri içinde kendilerini yeniden ve yeni bir alanda üreterek devam etmektedir. Doğu ve Güney Doğu Anadolu’da 1990’lar sonrasında başlayan ve günümüzde hızla yaygınlaşan, ölen kişinin evinden bağımsız, anonim “taziye evleri” ve taşınabilir “taziye çadırları” bu sürecin somut göstergelerini oluşturmaktadır. (Parin vd., 2012: 221).

Genel bir çerçevede incelemeye konu olan taziye evleri, farklı boyutlar kazanmaktadır. Taziye evi, kentleşme pratiği ile ortaya çıkan; mevtanın (ölünün) evi dışında taziyeye yeni bir mekan, yer açan ve sembolik olarak yeni dinsel alana karşılık gelmektedir. Taziyelerin genel olarak kabul edildiği yerler olmaktadır. “Taziye evi” yapı, bina itibari ile; ortalama 600 metrakare alanda kurulan, yerine ve işlevine göre tek katlı ve ya iki katlı olan, erkek- kadın ayrı (erkek bölümü daha büyük) bölüm ve farklı kapıları olmak şartı ile, içerisinde yemekhane, çay ocağı, lavabo, mescidi olan, yeni dinsel bir mekana karşılık gelmektedir. Erkek bölümü yaklaşık olarak, 150 ile 250 kişilik bir kapasitesi olan, sandalye yada sedir oturma yerleri olan imamın (mele, molla) vaaz vermesi, dua okutması için ses sisteminin olduğu en geniş yeridir. Kadın bölümü ise yer minderleri olan, daha küçük bir yeridir. Taziye evi, “yas evi olarak da bazı illerde geçmektedir (Bknz: Şekil 8). Kürtçe olarak “malâ şine” olarak geçmektedir. “Taziye evi” ve “yas evi” benzer bir mekânsal yapıya işaret etmekle birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun değişik yerleşim birimlerinde söz konusu yerler için bazen taziye evi bazen yas evi adlandırması kullanılmaktadır. Örneğin Van’da genellikle taziye evi, Diyarbakır’da ise daha çok yas evi adlandırması tercih edilmektedir (Parin vd., 2012: 221).

Taziye evi pratiğinin yeni bir mekan olarak ortaya çıkmasında farklı etkenler vardır. Kırsal nüfusun kente taşınması; dinsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yaşam pratiklerinin de kent ortamına aktarılması anlamına gelmektedir. Kente yerleşen bireylerin ya da grupların

yaşam tarzında kök salmış davranış kalıpları, kırsal yaşam alanında sahip olduğu koşulları ve hareket menzilini kentin normatif düzeni içinde bulamadığı durumlarda, varlığını sürdürmek amacıyla, yeni arayışlara yönelmektedir. Doğu ve G.Doğu Anadolu'nun kentsel alanlarında yaygınlaşan taziye evleri söz konusu arayışın zorunlu bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Parin vd., 2012: 222). Ölünün evinde ağırlanan taziyeler, kentleşme ile artan nüfus taziye için mekan-yer sıkıntısını getirmiştir. Taziye evine geçilmeden önce “taziye çadırı” kullanılmaktaydı. Kentin yapısına uymayan ve kentin sokaklarını işgal eden bu portatif çadırlar ve uzun süren taziyeler kent içinde sıkıntı yaratmaya başlaması taziye evlerine geçişi hızlandırmıştır.

Taziye evlerine geçilmeden önce ve geçildiği süreçte kurulan “taziye çadırı”, portatif özellikte hemen elbirliği ile kurulan, yanında aynı şekilde çadır çay ocağı bulunurdu. Yemekler çadır içinde verilir. Kadınlar ise ölünün evinde ağırlandırlardı. İnsanların mahalle ve akraba, aşiret gibi grupların ortaklaşa para toplayıp, yaptıkları taziye çadırları “taziye ev”lerinin yaygınlaşması ve toplumsal kabul görmesi sonrası kullanılmamaktadır. Bunun yanısıra yerel yönetimlerin vatandaşın ihtiyaçlarını gözetmeleri ile Mez-Der de (mezarlıklar müdürlüğü) “taziye çadırı”nı ihtiyaç sahipleri için göndermekteydi. Ölünün (mevtanın) evlerinde yer sıkıntısı çıktığında, taziye çadırı olmadığı zaman insanlar yakınlarında bulunan boş bina, inşaat ve boş dükkanları da taziye için gelen misafirleri buralarda ağırlamaktaydı.

Dinsel ve kültürel canlanmanın önünü de açmaktadır taziye evleri. Taziye evi örnekleri daha önce karşımıza çıkan bir şey değildir. İlk ve tek örnek açısından Türkiye ve özelinde Doğu ve Güneydoğu illerinde son 10 ile 15 yıllık bir dilimde ortaya çıkmış bir “sembol” bir yapıdır. Abuzer'in (2010) çalışmasında değindiği, 2000'li yıllarda Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı'nın Balıklıgöl civarındaki bir evi restore edip ‘Taziye Evi’ olarak hizmete sunması, sorunun çözümü noktasında bir çıkış yolu olarak değerlendirilebilir. Şanlıurfa örneği ilk olabilir. Metin And ve Mordeniz'in (2005) çalışmalarında değindikleri İran taziye uygulamaları farklı bir uygulama olması ve Kerbela olayı'nın anması olarak devlet eli ile kamusal olarak taziye yerlerinde –Tekye’i devlet- kutlanması için inşa edilen yerlerdir. Batı dünyasında ise; “Dead hause”(ölü evi) tabiri olsa da bizim çalışmamıza konu olan taziye evi ile benzerlik göstermeyen uygulamalardır. Ölü evinde ölünün defin işlemlerinden önce tabut içinde sergilenmesi, akraba ve yakınlarının o süre içerisinde orda bulunmasıdır. Sağır (2014) “funeral home” (cenaze evi) terimini kullanmaktadır. Ölüm-mekan ilişkisi üzerine, Amerika toplumunda ortaya çıkan funeral home gerçekliği, ölümün mekanı şekillendirdiğini dile getirmektedir. Sağır'ın Arslanoğlu'dan aktardığı; “cenaze hizmeti sunarken yenilik

yapmak, yakınlarını kaybeden kişilere stressiz ve sakin organizasyon sunmak çok önemli. Ailelerin kendilerini güvende hissettiği ortamlarda çok daha rahat çalışma imkanı ortaya çıkar. İşte bu amaçla yapılan yeniliklerden bir tanesinin Amerika'dan” (Sağır, 2014: 331) olduğunu dile getirmektedir.

Taziye evleri dinsel bir canlanma ve kültürel değerleri öne çıkarmaktadır. İslamiyeti benimsemiş, kabul etmiş ve müsluman bir toplumda dinsel canlanmanın ne alakası vardır? Sorusu akla gelebilir. Modern-kent bağlamında geleneksel ve dini değerlerin, yaşamın muhafazası sorunu ortaya çıkmaktadır. Modern zihniyet ve yarattığı değerler yitimi, bozulan akraba ilişkileri, aile yapısında çıkan sıkıntılar, cemaatsel yapıdan bireyselleşmeye, kuşaklararası kültürel çatışmaların yaşandığı bir dönem içerisindeyiz. Modern-kent içerisinde taziye ritüellerine verilen önem, dayanışma ve dinsel alanı canlandırmaktadır. Çünkü taziye evi, taziye geleneğinin bir sonucu ve dini bir görev olarak yapılmakta, dinsel ritüellerin yerine getirildiği, duaların okunduğu, hatimlerin indirildiği, komşuluk ve akrabalık ilişkilerini yaygınlaştırdığı ve ailevi, akrabalık ilişkilerinin yeniden tesis etmesine etki etmektedir.

Taziye evi fikri ilk nerede ve ne zaman ortaya çıktığına dair kesin bir ifade kullanmak hata olur. Kendiliğinden gelişen bir yönü olduğunu söylemek mümkündür. Lakin, taziye için gelenleri ağırlama ihtiyacını gidermek için: taziye çadırının yaygınlaşması, boş dükkan ve mekanların taziye için kullanılması gibi kendiliğinden gelişmesini de sağlayan bir faktör olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yerel belediyelerin taziyeler için seferber olması ve yapımında arsa tahsis ettiği gerçeğini göz önüne aldığımızda yerel belediyeler öncülüğünde inşası/ yapımı söz konusudur. Çalışmamız dahilinde Batman ilinde belediyenin “halk evleri”ni yaparken; sanat ve kültürel faaliyetler için, toplantı ve konser için, el beceri atölyeleri kurulduğunda taziye evleri de yapılmıştır. Halk evleri içerisindeki mekanlar, genel etkinlik ve taziyeler için de kullanılmıştır. Batmanda “taziye evleri”nin yaygınlaşması ve halk tarafından kabul edilebilir bir oluşum olduğunu kabul etmesi neticesinde, ilk taziye evi yapımı ile günümüze kadar olan taziye evlerinin yapımı arasında değişiklik ve yenilik-farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

“Toplumsal yaşamın yerleşik norm ve değerlerinin kodladığı birtakım pratikler; toplumsal, demografik ve mekânsal dönüşümün boyutları ne olursa olsun güçlü bir biçimde devam etme eğilimi taşımaktadır. Kolektif belleğin inşa ettiği gelenek, görenek gibi davranış setlerinin yaşatılması zorunluluğu kentin kendine özgü akışı içinde oranı değişen düzenlemelere maruz kalmaktadır. Söz konusu düzenlemeleri ve daha fazlasını

modernleşmenin bir diktesi olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla modernleşen kentsel akıl, geleneğin pratiklerini kentsel yaşamın dekoru ve işleyişiyle uyumlu bir bağlamda yeniden üretme yönünde güçlü bir irade ortaya koymaktadır” (Parin vd. 2012: 222). Toplumun kültürel ve içiçe olan dini değerleri taziye evini biçimlendirmektedir. İlk taziye evleri yapılırken -Batman Belediyesi tarafından yapılanmalar- kabaca içi geniş ve gelişi güzel dizilen sandalyeler, çay ocağı ile lavabo içermekteydi. Ve taziye evlerinde kadın bölümü yer almamakta ve kadınlar ölünün evinde ağırlandırmaktaydı. “Taziye evleri”nin yaygınlık kazanması, gereksinimleri fazlası ile karşılaması, işlevsel olması, yaz ve kış imkanları dahilinde, uzun süren taziye ziyaretlerine –8 ile 10 gün süren taziyeler, 3 gün ile sınırlandırılmıştır.- çözüm üretmesi gibi nedenlerden dolayı, her geçen zaman diliminde sayıları artmaktadır. Modern taziye evleri tabirine uygun taziye evleri yapılmaktadır. İhtiyaç duyulduğunda taziye evi inşasına başlanıldığında artık taziye evinde; erkek ve kadın bölümü ayrı olacak biçimde dinî ve kültürel değerlere göre olmaktadır. Yemekhane, çay ocağı, abdesthane, mescid yapılmaktadır. Ses sistemi, soğutma-ısıtma (klima) sistemi, sedir oturaklar gibi bütün ayrıntılar düşünülmektedir. Belediyenin taziye evi için yer-arsa tahsis etmesi ise yapımları için önemli bir etkidir. Bunun üzerine, taziye evi yapımını vatandaş/mahalle sakinleri, kente yerleşmiş köy ve aşiretler, işinsanları yapımlarında rol almaktadır. Ölümün sosyal ve toplumsal gösterge üzerine yarattığı etki, mekanın en ince detayına kadar biçimlenmesinde belirleyici Olduğu görülmektedir.

Dinsel alan oluşturması ve dinî canlanmaya etki etmesi açısından taziye evlerini değerlendirmek mümkündür. Daha önce de belirtildiği gibi; ihtiyaç ve işlevselliği ile bakıldığında, “cami-taziye evi” ilişkisi ortaya çıkmış ve çıkmaktadır. Doğu ve Güneydoğunun bazı illerinde ihtiyaç gereği cami yapıldığında; caminin alt-bodrum katı talep üzerine “taziye evi” için ayrılmaktadır. Yapılan bazı taziye evleri ise üst katı cami olarak yapılmaktadır. Ve “taziye evi-cami” içiçe geçişi sağlanmaktadır. Taziye ziyaretinde bulunan ve uzak yerlerden gelenler için ibadetlerini daha rahat bir şekilde yerine getirmektedirler. Artan modern-kent kültürüne göre şekil alan gelenekler, taziye vesile ile yeni bir alan, mecra oluşturmaktadır. Geleneksel dini ritüellerin aktarılmasına etki etmektedir. Taziye geleneğinin, insan ilişkilerindeki birleştirici vasfı; cami- taziye evi ilişkisinde de karşımıza çıkmaktadır. Bir mahalledeki camiler, kendi konumu içerisinde “cami cemaati”ni (mahallenin ileri gelen büyükleri gibi) oluşturmaktadır. Taziye evi ile yeni bir cami yapıldığında yeni cami cemaati oluşmuş demektir. Bu cemaat o cami-taziyenin eksiklik ve ihtiyaçları ile ilgilenmektedir.

Taziye ziyaretleri dini görev olarak da algılandığı için tanıdık-yabancı farkı gözetmeksizin cami cemaatinin (mahalle sakinleri) katılımı ile yapılmaktadır.

Modern-kent kültürü, geleneksel yaşam formlarına, anlayışına ket vurabilmektedir. Bunu bireyselleşme, hızlı kent yaşamında, zayıflayan cemaat ilişkilerinde görebilmekteyiz. Modern yaşamın dayattığı algı insan ilişkilerini zayıflatmaktadır. Taziye evi uygulamasında ortaya çıkan durum, insanların buna karşın kendi gelenek-görenek gibi değerleri muhafaza ve kente göre yeni formlara bürünebileceğine aşağıdaki pasajda dile getirilmiştir.

Taziye evleri, demografik kentleşme ile kültürel kentleşme sürecinin birlikte şekillendirdiği her yönüyle yeni bir mekânsal yapı ve farklılaşan seremonik ilişkiler biçimine işaret etmektedir. Taziye evi, kentleşme deneyimi sonucu bireyleşen aktörlerin yaşam bagajlarına yerleştirdikleri, kolektif bir zeminde icra edilmesi zorunluluğu bulunan ölüm törenine kentli davranış kalıbıyla cevap veren yeni bir mekânsal form özelliği göstermektedir. Geleneksel kalıplar içinde anlam bulan “taziye yeri” ölen bireyin evini adres gösterirken, “taziye evi” ise seremoni için özel olarak tanzim edilmiş yeni bir sosyo-mekânsal gerçeklik anlamına gelmektedir (Parin vd. 2012: 222).

Taziye evleri yapıldığında insanlar isimler vermektedir. Bu isimler üzerinden incelendiğinde ise; kültürel, yerel ve tarihi kişilerin isimleri kullanılmaktadır. Toplumsal hafızayı canlı tutan ve tarihte yerini almış önemli kişilerin isimlerinin yaşatılması ve bu kişilerin gelecek nesillere aktarılması noktasında önemlidir. Faqiye Teyra, Ahmede Xane, Ahmet Kaya, Eshabül Keyf ... gibi isimler verilirken; aşiret, köy isimleri; Baziqiler, Slebini, Erköklü, Seyitler köyü gibi genel olarak da kurulan mahallenin isimleri verilmektedir. Modernliğin empoze etmeye çalıştığı küreselleşme/globalleşme yerine “taziye evleri” modern-kent pratiğinde, “yerelleşme” örnekleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Taziye evlerine dair diğer önemli bir nokta ise, uzun süren taziyelere çözüm olmuş ve “taziye evi”lerinde taziye ritüelleri kalıplaşmıştır. Her taziye evinin bir görevlisi vardır. Belediyenin tayin ettiği veya taziye evi mahalle sakinlerinin tasarrufunda ise mahallece tanınmış kişiler gönüllülük esasına göre hareket etmektedir. Taziye evlerinde taziyeler; ölüm sonrası cenaze evine en yakın taziye evi ayarlanmaktadır. Taziye süresi üç gün ile sınırlıdır. Sabah saat dokuz ile akşam on arasında açık olmaktadır. Taziye evlerinde yemek geleneği ve mevlüt verme gibi alışkanlıklar ortaya çıkmaktadır. Öğlen ve akşam olmak üzere yemek verilmektedir. Taziye sahipleri, kapı tarafında durmakta ve gelenleri ağırlamaktadırlar. Taziye için gelenler oturduklarında imam (mele, molla), dua okutur ve dua sonrası taziye sahipleri

gelenleri sırası ile gene selamlar, içecek ikramından sonra bir fatiha daha okunup taziye evinden gene kapıda taziye sahiplerine başsağlığında bulunulup taziye evinden ayrılmaktadırlar. Eğer yemeğe denk gelen zaman ise taziye sahiplerince yemek yenilmeden bırakılmaz misafirler. Taziye ziyaretlerinin yoğunlaştığı saatler genelde akşam namazından sonra olmakta ve haftasonları olmaktadır. İnsanların mesai sonrası katılımı daha çok olmaktadır. Bu sürekli böyle devam etmektedirler. Bu esnada imam veya mele dini, güncel konularda vaaz vermektedir. Dini bilginin aktarımı da sağlanmaktadır. Bunun yanında taziye evlerinde herhangi bir ücret alınmamakta ve taziye sahipleri içindeki yiyecek içecekleri kendisi temin etmekte ve taziye süresi bittiğinde aynı şekilde anahtarı “taziye evi” sorumlusuna bırakmaktadır. Taziye sahiplerinin isteği dahilinde bazı belediyeler yemek ihtiyacını karşılamaktadır.

Taziye evlerinin önemi gittikçe artmakta ve yerel ve bölge insanları tarafından dinsel bir alan olmaktadır. Taziye evi ölüm sonrası ritüellerin sonucudur. Taziye geleneğinin sürdürülmesi, ritüellerin kent ortamında daha etkin ve görsel olarak yerine getirilmesi için olanak sağlamaktadır. Toplumun kültürel ve inanç sistemini yansıması açısından önemli olmaktadır. Ölümü hatırlatan mezarlıklar ile ibadet yeri olan cemaati olan camiler gibi, taziye evlerinin önemi artmaktadır.

2.2.2. Mevtanın (ölünün) Evi

Ölen kişinin evi taziye yeri olmaktadır. Ve taziyeler genel olarak ölen kişinin evinde kabul edilmektedir. Taziyelerin kabul edildiği yer bazen de; akrabanın evi de olmaktadır. Taziyeye gitme imkânı bulamayan veya uzak olan kişiler, taziye için yakın bir akrabasının evine gidebilmektedir. Matem, yas ve acının olduğu asıl yer mevtanın evidir. Hem kırsal alanda hem de kentsel alanda taziye için değişmeyen yerdir. Genel olarak bütün taziye pratikleri burada sergilenmektedir. Yemek verilmesi, ağıt yakılma, misafirlerin ağırlanması gibi ve süre kısıtlaması olmadan taziye devam etmektedir. Yoğunluk 10-15 gün arasında sürmektedir. Komşuların taziyeye gelen misafirler ve cenaze sahiplerine yemek götürme adetlerinin devam ettiği yerdir. Taziyelerin evde ağırlanması, ev ve çevresindeki evler için ayrı bir matem ve yas havasına büründürmektedir. Konumuz dâhilinde “taziye evi” uygulaması olmayan diğer yerlerde, mevtanın evi taziye yeri olması, devam etmektedir.

Sakin ve küçük nüfuslu yerler, akrabalık ve aşiret gibi kalabalık olmayan kişiler, bireysel yaşamın hüküm sürdüğü iller ve çoğu zaman daha çok küçük yaşta ölümler

olduğunda mevtanın evi taziye yeri olmaktadır. Bunun yanı sıra kentlerde devam eden cemaatsel yapılanmaların yoğun, aşiret bağı olan, kalabalık aileler, tanınmış iş insanları ve esnaflar, kırdan kente doğru göç eden kişiler ve gecekondulaşan yerlerde mevtanın evi küçük, yeterli olmamaktadır. Kalabalık ve insan ilişkilerinin, komşuluk ilişkilerinin olduğu kentler, farklı pratikler geliştirmektedir.

Batman kentleşmesinde ve toplumsal yapısında da görüldüğü ve dayanışma/yardımlaşma bahsinden çıkarsayacağımız bir durum; şehirleşme ve artan toplumsallaşma şekilleri ile yaz-kış olabilecek taziyeler için yeni pratikler ortaya çıkmaktadır. Ölümün ne zaman olacağı belli olmadığında insanlar hazırlıksız yakalanmaktadır. Yaz mevsimine denk geldiğinde komşulardan veya esnaflardan kiralanan sandalyelerle geçirilecek olsa da kışın bu pek mümkün olmamaktadır. Taziye için gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamak gibi bir yükümlüğü üzerinde hisseden cenaze sahipleri, maddi bir külfetin altına da girmektedirler. Bu süreçte taziyeler için boş dükkân veya boş işyerleri de kullanılmaktadır.

2.2.3. Taziye Çadırı

Kentleşmenin getirdiği şartlar, taziye yerlerinin evirilmesine neden olmaktadır. Mevtanın evinde kabul edilen taziyelerin artık taziye ziyaretleri için yetersiz olması “taziye çadırı” olgusunu ortaya çıkarmıştır. Taziye çadırının portatif olması, temini kolay olması, yaz-kış elverişli olması, içinde soba kurulması, cenaze sahibinin evinin önünde veya genişçe bir yerde kurulması, yerel belediyeden de temin edilmesi gibi nedenlerle vatandaşlar için kabul edilir bir sistem olmaktadır. (Bknz: Şekil 3). Kırdan kente göç eden aşiretler, aynı köylüler, akrabalar, dernekler gibi kolay bir araya gelen insanlar; ortak bir fon oluşturup, taziyeler için çadır yaptırmışlardır. Çadıra ek yanında çay ocağı içi de küçük bir çadır yapılmaktaydı. İçine de sandalye ve sehpa olacak şekilde, ses sistemi de kurulmaktaydı. Taziye çadırları evin önünde ve yakınında kurulduğu için kadınlar için düşünülmemiş ve kadınlar, mevtanın (ölünün) evinde ağırlanmaktaydı. Taziye çadırı yapan köy veya kişiler, taziyeleri olmadığı zaman; taziye çadırı talebinde bulunan kişilere verilmekteydi. Aynı mahalle ve mekânda oldukları için birbirlerini tanıyan kişilerdir. “Taziye geleneğinin kentleşme süreciyle birlikte tanıştığı diğer bir oluşum ise “taziye çadırı”dır. Özellikle yerel yönetimlerin bir hizmet olarak sunduğu taşınabilir taziye çadırlarının ilk örneklerini veya gelişmemiş versiyonlarını kıl çadırları oluşturmaktadır. Kırsalın geniş katılımlı taziye geleneği içinde, ev içi alanın yetersizliği ve güneş, yağmur, kar gibi hava koşullarından korunmak gibi nedenlerle

geliştirdiği kıl çadırları, kentsel yaşam alanında modernize edilmiş bir şekilde taziye geleneği içindeki varlığını sürdürmektedir. Yerel yöneticiler tarafından taziye sahiplerine üç günlüğüne teslim edilen, profesyonel bir grup tarafından kurulan çadırların istiap haddi 100 kişinin üzerindedir. Taziye çadırları daha çok taziye evlerinin olmadığı muhitlerde kullanılmaktadır. Taziye evlerinin bulunduğu yerleşim birimlerinde ise çadır kadınlar için kurulmaktadır.” (Parin vd. 2012: 224-225).

Sürekli büyüyen ve gelişmekte olan kent, sokaklarında trafik ve hareketlilikler de artmaktadır. Evlerinin önünde ve sokakları kapatması açısından sıkıntı yaratmaktadır. Taziye çadırlarının yerde kalma süresi yoğunluğa yani gelen misafirlere göre, 7 ile 10 gün arasında olmaktadır. Taziye çadırı imgesi bir mahalle için ayrı bir duygu havası vermektedir. Bir mahalleden geçtiğinde tanıdık bir yer ise özellikle, ölüm habercisi gibi durmaktaydı. Ve ölüm olduğu havası yansıtır ki ölümdür sonuçta. Bir tedirginlik hali yaratır eş dost ve akraba için. Taziye çadırı ile matem daha çok yaşanılır. Mahalle ölümü yaşamaktadır. Taziye çadırlarının kent merkezlerinde cadde ve sokakları kapatması, kış imkânlarında zorlukları, en az bir hafta yerde kalması gibi nedenler ve yavaş yavaş “taziye evleri”ne geçilmesi taziye çadırlarına olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Taziye evi ve taziye çadırı kentte birlikte devam etmektedir. Çünkü taziye evleri ilk yıllarında az olması ve sürekli taziyelere açık olmasından, boş kalmaması gibi nedenlerle devam etmektedir. Taziye evlerinin taziye süresi 3 gün olması, ilk başlarda insanları taziye çadırlarına yöneltmekteydi. Çünkü misafirlerin gelmeye devam etmesi, onlar için sıkıntı yaratmıştır. Çünkü taziye çadırının yerde kalma süresi kendi inisiyatiflerindeydi. Taziye evlerinin yaygınlaşması, çok amaçlı olması, kadın-erkek ayrı bölmeler ve kentsel yaşama uygun olması, taziye çadırını kaldırmıştır.

2.2.4. Modern Taziye Evleri

Modern-kent pratiğinde ölüm ve taziye geleneği içerisinde ortaya çıkan taziye evleri yeni bir olgudur. Modern-kent anlayışında gelenekselin etkisi ile üretilen bir mekân olmaktadır. Kentleşmenin bir sonucu olan taziye evi, taziye geleneği için belki de son mekân olmaktadır. İlk nasıl ve nerede ortaya çıktığı önemli olmasa da; ilk örneğine Abuzar (2010) çalışmasında “taziye evi”ne Şanlıurfa’da rastlanmaktadır. Ve 2005 yılında Şanlıurfa Belediyesinin bir evi taziye için restore ettiğini belirtmiş ve bunun akabinde Şanlıurfa için bu evlerin arttığını belirtmektedir. Batman ili çalışmanın merkezi olmasından dolayı ve taziye evlerinin çok farklı anlam ve boyutlara gelmesi noktasında ayrılmaktadır. Batman’da taziye evleri kurumsallaşma dahilinde ele alınabilmektedir.

Taziye evi dendiğinde akla ilk gelen ölüm ve mevtanın evi olmaktadır. Taziyelerin ağırlandığı yer, o da mevtanın evi olmaktadır. Modern kentleşme ile beraber artan nüfus ve taziyelerde bulunan kişileri ağırlamak için yapılan yeni binalar, cami ile bitişik veya camiye yakın olan, yapıldığında içinde mecsidi de alan yeni bir yapı türü olarak karşılık bulmaktadır. “Taziye evi” denildiğinde artık mevtanın evi dışında yeni bir mekan, yer zihinlerde yer edinmektedir. Taziye evi, geniş bir alanda yer alan, camiye bitişik veya yakın, yeni yapılan camilerde bodrum katta yer bulan veya taziye evi yapıldığında, üzerinde cami işlevi görebilecek şekilde mescit yapılan mekanlar olmaktadır. Taziye evi, kadın ve erkek ayrı bölümlerden oluşmak üzere; çay ocağı, yemekhane yeri, mescit ve lavaboları barındıran, yaz ve kış koşullarına göre, ısıtma sistemi, ses sistemi, belirlenmiş kuralları olan, taziyelerin 3 gün ile sınırlandırılması gibi kentin yaşam koşullarına göre şekillenen modern taziye evi formatına getirilmiştir. (Bknz: Şekil 4 ve 5). “Taziye evleri, demografik kentleşme ile kültürel kentleşme sürecinin birlikte şekillendirdiği her yönüyle yeni bir mekânsal yapı ve farklılaşan seremonik ilişkiler biçimine işaret etmektedir. Taziye evi, kentleşme deneyimi sonucu bireyleşen aktörlerin yaşam bagajlarına yerleştirdikleri, kolektif bir zeminde icra edilmesi zorunluluğu bulunan ölüm törenine kentli davranış kalıbıyla cevap veren yeni bir mekânsal form özelliği göstermektedir. Geleneksel kalıplar içinde anlam bulan “taziye yeri” ölen bireyin evini adres gösterirken, “taziye evi” ise seremoni için özel olarak tanzim edilmiş yeni bir sosyo-mekânsal gerçeklik anlamına gelmektedir” (Parin vd. 2012: 222).

Batman’da taziye evlerinin sayısı giderek artmaktadır ve güncel taziye evi sayısı 41 tanedir. Mahalle sakinleri, köy dernekleri, iş insanları, BATSO², belediye, aşiretler gibi çok kişi ve kurumun taziye evi yapına dahil olduğu bir hal almaktadır. Belediyenin taziye evleri için yer tahsis etmesi ve insanların kolay bir şekilde örgütlenip taziye evi için hareket etmesi, taziye evlerinin zorunlu bir ihtiyaç olması, yapımlarının artmasında etkili olmaktadır. “Dolayısıyla modernleşen kentsel akıl, geleneğin pratiklerini kentsel yaşamın dekoru ve işleyişiyle uyumlu bir bağlamda yeniden üretme yönünde güçlü bir irade ortaya koymaktadır. Özgün bir yapı olarak beliren taziye evlerinin kent topografyasına monte edilmesini modern kent düzeninin gelenekle karşılaşmasının revize edici bir yansıması olarak değerlendirmek olası görünmektedir.” (Parin vd. 2012: 222). Geleneksel değerleri barındıran taziye; kentleşme ile beraber çadır anlayışından taziye evine doğru değişim ve dönüşüm göstermektedir. Kent ortamında geleneksel değerlerin bir göstergesi, yansıması olan taziye

² Batman Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Kültür Mahallesinde yapılan taziye evi.

evlerinin ortaya çıkması, tercih edilmesi ve giderek sayılarının artması şüphesiz yöre ve şehir halkının taşıdığı aidiyet ve değerlerin hala devam ettiğinin de bir yansımasıdır.

Batman'ın modern-kent formatını son on yılda kazanmış ve aynı geleneksel değerlerin devam ettiği bir yapısı mevcuttur. Özellikle bu geleneksel toplum yapısının olduğu yerler kenar mahallelerdir. Yani göç sonrası kurulan, akraba ve aynı köylüleri bir arada toplayan gecekondulu mahalleleridir. Taziye evlerine en fazla bu yerlerde yapılmaktadır. Apartmanlaşmanın olduğu semtlerde ise bodrum katları çok amaçlı kullanımının yanında, taziyeler için yeri geldiğinde düzenlenmektedir. Yerel yönetim, taziye evleri yapımında önemli bir noktada durmaktadır. Batman'da belediyenin başlatmış olduğu taziye evleri, ilk zamanlarda halk tarafından kabul görmemiştir. İlerleyen zamanlarda modern-kentin getirdiği zorluklar, zorunluluklar, iş hayatı, artan nüfus, taziye için evlerin dar olması, taziye çadırlarının dezavantajları, taziyelerin minimum 8 gün sürmesi gibi çok faktörlü nedenlerden dolayı, halkın beklentilerini fazlası ile karşılaması sonucu taziye evi yapımını artırmış ve artırmaktadır. Yerel yönetimin etkili olduğu diğer bir nokta ise; taziye evi yapımını üstlenen; iş adamı³, kişi, dernek, aşiret⁴, aynı köylüler, mahalle cemaati⁵ farketmeksizin taziye evi için arsa tahsis edilmektedir. Bu durum taziye evlerinin artmasında belirleyici olmuş ve olmaktadır.

Taziye geleneğinde sorunsal olarak ortaya çıkan önemli bir konu; verilen yemekler olmaktadır. Maddi külfeti düşünülduğünde taziye sahibini zor durumda bırakan bir uygulamadır. Taziyeye teşrif eden kişileri ağırlamak, yemek vermek gibi bir adet taziye geleneğine yerleşmiş durumdadır. Ekonomik durumu iyi olanı da olmayanı da zor durumda bırakmaktadır. Her iki durumda da taziyeye gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlanmak istenilmektedir. Bunun altında yatan hissiyat ise; hem mevtanın hayratına yapılması hem de gelen misafirlere karşı taziye sahibi mahcup olmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Bir taziyede normal ekonomik harcamaların dışında, ölen kişinin hayratına, taziye evinde; taziyenin 3. gününe denk gelecek şekilde mevlüt okutma ve mevlüt yemeği verildiğine tanık olunmaktadır. Şehir/ kent ortamında artan ziyaretçi sayısı, verilen yemek adedini ve külfetini de artıran bir durum olmaktadır. Kent ortamında bir iş adamı veya tanınmış biri vefat

³ Adile Kubba ve Seyit Hasan taziye evleri, yakınları tarafından, adlarının yaşatılması için hayratına yapılan taziye yerleri olmaktadır.

⁴ Erköklü Taziye Evi, Slebini Taziye evi, Baziqi taziye evleri aşiret ve akrabaların birlikte yaptıkları evlerdir.

⁵ Şeyh Sait, Güneykent, Seyitler gibi taziye evleri ve genel olarak yapılan evler mahalle sakinleri tarafından yapılmış ve yapılmaktadır.

ettiğinde ziyaretçi sayısı buna oranla fazla olmaktadır⁶ ve taziye sahibi buna göre ekonomik bir yükümlülük altına girmektedir. Fakir biri vefat ettiğinde buna oranla bir maddi bir külfet ortaya çıkmaktadır. Her iki durumda da taziye sahibine ekonomik yükümlülük bırakmaktadır. Akrafa ve tanıdıklarının ortak bir hesap oluşturup birbirlerinin taziyelerinde çıkan masrafları karşılandığı bilinmektedir. Yerel yönetimin taziyelerde ve taziye evlerinde başlatmış olduğu bir uygulama ise; taziyelere yemek hizmetinin verilmesini başlatmasıdır. İlk başlarda yerel yönetim, böyle bir uygulama içinde yer almazken; 3 gün süren taziye süresince bir defasına (bir öğün) istek dahilinde 100 ila 150 kişilik (tabldot) yemek verebilmekteydi. İlerleyen zamanlarda belediye, zengin-fakir gözetilmeden istek dahilinde; 3 günlük taziye süresinde iki günde 150 ile 200 kişilik yemek hizmeti vermektedir_(Bknz: Şekil 7). Ölen kişiler, belediyenin mezarlıklar müdürlüğü(MEZ-DER) birimini arayarak cenaze işlemleri için yardım almaktadırlar ve ölen kişilerin cenaze işlemlerini A'dan Z'ye yerine getirmektedirler. Ve MEZ-DER ölen kişileri kendi internet sayfalarına eklemektedirler. Batman Belediyesinin ilgili kurumu sosyal işler müdürlüğü, buradan ölen kişi ve kişilerin yakınlarına ulaşip başsağlığında bulunulup istek ve ihtiyaçları dahilinde hareket etmektedirler.

Güncel olan taziye evleri 38 tanedir. Faaliyette olan bu taziye evlerinin 5 tanesi belediyenin görevli çalışanları denetimindedir ve bütün ihtiyaçlarını belediye karşılamaktadır. Diğer taziye evleri ise ; yapımında etkin olan kişiler, mahalle sakinleri veya muhtarların denetiminde olmaktadır.

İslam dininin formları doğrultusunda şekillenen yaşam anlayışı ve gelenekleri ile insanların eylemlerinde kendini göstermektedir. Toplum, topluluk, cemaat grupları gibi insan birlikteliklerinin hangi dine, inanca mensup olduklarını anlamak için; cami, kilise, mezarlık benzeri mekanlara bakmak kültürel ve dinsel kodlara bakmak yeterli olmaktadır. Cami ve mezarlıklar dinsel bir figür ve alan oluşturmaktadır. Dinsel ritüellerinin yerine getirildiği alanlardır. İnsanlar yaşadıkları yeri, kendi inanç (dini) ve kültürlerine göre şekillendirir ve inşa etmektedirler. Modern “Taziye Evi” de böyle bir alana dahil olmaktadır. Ölüm sonrası dinin şekillendirdiği, normları olan taziye geleneği içerisinde çıkan bir ritüeller sisteminin tezahür ettiği yeni bir mekan olmaktadır. Taziye evi – cami ilişkisinde bu durumu okumak pekala mümkün olmaktadır. Çünkü halkın ihtiyaç ve beklentilerini karşılamak için ortaya çıkan “taziye evleri” ile doğal olarak cami yapıldığında taziye evi de yapılmakta ve taziye evi yapıldığında ise camiye de yer verildiğini ve mescit gereksiniminin de doğduğunu ve

⁶ Batmanlı iş adamı Ahmet Dinç vefat ettiğinde taziyesi büyük bir düğün ve konferans salonunda ağırlandı. Tanınmış biri olduğu için taziyesine büyük katılım gerçekleşti.

yapıldığına şahit olunmaktadır. Batman ilinde doğrusal olarak “Cami-Taziye evi⁷” artışı söz konusu olmaktadır.

⁷ Şeyh Sait taziye evi –cami bu örnektedir. Ve yapımları devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

3. TAZIYE GELENEĞİNİN YENİ YÜZÜ: TAZIYE EVLERİ (ALAN ARAŞTIRMASI VE BULGULAR)

3.1. Araştırma Hakkında

Farklı nedenlerle kırsal alandan kentlere olan göçlerin yoğunlaştığı, Batman ili merkezinde taziye geleneği uygulamalarında ortaya çıkan “taziye evleri” oluşumu bu çalışmada ele alınmıştır. Buna bağlı olarak başta yerel yönetimin yaptığı ve hem iş insanlarının hem de vatandaşların (mahalle cemaati, aşiret mensupları) yapmış oldukları “taziye evleri” incelenmiştir. Taziye geleneğinin yeni yüzü; taziye evleri, genel olarak Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yeni bir uygulama olarak öne çıkmaktadır.

Dinsel, kültürel ve toplumsal birçok davranış kalıbını istihdam eden geleneksel taziye olgusu Doğu ve Güney Doğu’da 1990’lardan sonra hızlanan mekânsal ve toplumsal dönüşümün beraberinde getirdiği yeni bir havzada yeni kavram, kostüm ve davranış setleriyle farklılaşmış bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (Parin ve Diğerleri, 2012: 221). Modernleşme süreci, toplumdaki cemaatsel ilişkilerin azaldığını ve artan bireyselleşme ile kültürel değerler, aidiyetler ikinci planda kalmaktadır. Bu çalışma ile amaçlanan; modern kent ortamında kültürel ve dini inancın göstergesi ve taşıyıcı olarak orta çıkan “taziye evleri” incelemesidir. Buna ek olarak “taziye evleri” yapımında ortaya çıkan; dayanışma, yardımlaşma ve yeniden akrabalık ilişkilerinin dizaynı mevzu bahis olmaktadır. Köyden kente yaşanan göçler ve Batman iline yerleşip diğer batı kentlerine göç eden aileler; taziye gibi durumlarda birbirlerini ziyaret etmeleri, akrabalık ilişkilerini canlı tuttuğunun göstergesi olarak bir çerçeve sunma çabasıdır bu çalışma.

Taziye evi olgusu Türkiye’de yeni bir oluşum olmasına rağmen Doğu ve Güneydoğu için aynı şeyi söylemek zordur. Çünkü taziye evi dendiğinde akla gelen “mevtaanın evi”dir, yani “ölen kişinin evi”dir. Bölgede “taziye evi” denildiğinde akla gelen; bina, yapı, mekân, yeni bir yer anlaşılmaktadır. Yapımında etkili olan halk bu taziye mekânlarına isimler vermesi, ona farklı görevler yüklemektedir. Taziye evlerine verilen isimler, topluma mal

olmuş kişiler olması, toplumsal belleği canlı tutmasına da katkı sağlaması önemini artırmıştır. Kent ortamında vuku bulan bu yapılar; geleneksel kültürün göstergesi olmaya aday olmaktadır.

3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Ölüme anlam veren dinsel inançlar ve kültürel değerler; insanların eylem ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bireyler, yaşanan coğrafya ve mekânları değiştirme ve dönüştürme kabiliyetine sahiptir. Teorik çerçevede; gelenek, modernleşme, taziye olgusu, ölüm olgusu, kentleşme gibi terimler açıklanmış ve buna ek olarak saha alanının Batman ili olması; konunun daha iyi anlaşılması bakımından kentin, nasıl bir kentleşme sürecinden geçtiği açıklanmıştır. Batman hem geleneksel toplum yapısında hem de son yıllarda modernleşme etkisinin açık bir şekilde görüldüğü bir tüketim kenti imajını taşımaktadır. Geleneksel yapısı güçlü olan bir modern-kent çizgisinde olan Batman; “taziye evleri”nin ne şekilde ortaya çıktığı ve yerel yönetimin desteği ile “kurumsallaşma” açısından incelemeye değer nitelikler göstermektedir. Özellikle modernleşme formları bakımından kurumsallaşma emareleri taşıyan taziye evleri örneği, taziye geleneğinde yeni bir alan açmıştır. Taziye geleneğinde "taziye evi"; öncesi ve sonrası, ekonomik boyutu, taziye süresi, yapımının talep doğrultusunda giderek artması gibi etkiler üzerinde durulmuştur.

Her araştırmanın belli bir amacı vardır. Araştırma problemi bu amacı yansıtır. Araştırma probleminin saptanması her tür araştırmanın ilk aşamasını oluşturur. (Yıldırım & Şimşek, 2013: 93). Modern ve geleneğin birlikte tezahür ettiği kentte ve toplumsal alanda; taziye geleneğinin uygulanması sürecinde ortaya çıkan yer/mekân sorunu, “taziye evi” pratiğini ortaya çıkarmıştır. Bu pratik, akrabalık, komşuluk ve aşiret gibi yapıların kentte cemaatsel ilişkileri beslemesi ve muhafaza etmesi, sosyal bilimler için önemli bir çalışma alanını oluşturmuştur.

Batman halkının “taziye evleri”ne yönelik olumlu/olumsuz bakış açıları üzerinde durulmaktadır. Modern dönemin getirdiği şehirleşme ve kurumsallaşma açısından incelenmiş olan "taziye evleri", bölge ve bölge illerde yeni olmakla birlikte ülkemiz için yeni bir konu teşkil etmektedir. Taziye evlerinin ortaya çıkaran sonuçlar, toplumsal inceleme ve irdelemeye değer alanlar olmaktadır. Modern hayatın getirdiği yeni değerler, geleneksel olanı dönüştürmektedir. Toplumun geleneksel yapısını muhafaza etmesi modernleşmeye karşı direnç göstermektedir.

Bu çalışma, modern zamanda öngörülen; şehirleşme ile birlikte artan bireyselleşme, kültürel değerlerin kaybolması gibi ön deyinlerin dışında taziye olgusu içerisinde ortaya çıkan; "taziye evleri", dayanışma/yardımlaşma, akraba ilişkilerinin güçlenmesi, kırsal yaşam kodlarının kentsel yaşam alanına uyarlanması ve kendine özgü bir alan ortaya koymaktadır. Modern taziye evleri diyebileceğimiz olgu, geleneksel toplumun değerlerini yansıtmaktadır. Çünkü modernliğin getirdiği anlayış geleneğe karşıdır ve geleneksel olanı saydamlaştırır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Taziye geleneği ritüelleri, ölüm sonrasında gerçekleştirilen, beşeri ve semavi dinlerin inanç sistemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ritüeller farklı din ve toplumlarda ya da topluluklarda değişik formlarda sergilenebilmektedir. İnsanların yerleşim mekanlarına ve zamana göre ritüellerin sergilenmesinde değişimler olabilmektedir. Geleneksel ve modern toplum yapılarında bu farklılıklar daha fazla göze çarpmaktadır. Dahil olduğumuz toplumlarda karşılaşılan yeni durumlar sonucunda dönüşüm ve değişimler söz konusu olmaktadır. Bu değişim ve dönüşümleri incelemek, yorumlamak, hangi koşul ve ortamlarda ne şekilde vuku bulduğunu dile getirmek, toplumsal yeni olguları sosyal bilimler alanında ortaya koymak önemlidir.

Alan araştırması, Batman merkezinde yer alan taziye evlerine odaklanmaktadır. Bu saha çalışmasında nitel araştırmada kullanılan, gözlem ve görüşme veri toplama tekniklerinden faydalanılmıştır. Sosyolojik yaklaşımlardan etnografik (kültür analizi) yöntemden yararlanılmıştır. Anlayıcı ve yorumlayıcı bir bakış izlenmiştir. “Genel olarak, nitel araştırmalar, bazı insan fenomenlerini tanımlamaya ve yorumlamaya çalışmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere araştırmacının, fenomeni tanımlamaya ya da gösterme yeteneğini yansıtacak şekilde iyi bir rapor hazırlamasını gerektiren bir araştırma türüdür” (Kıncal, 2014: 59). Bu çalışmanın daha kapsamlı bir şekilde yapılması için literatür taraması tekniğine başvurulmuştur. Literatür taramasının yanısıra mülakat ve görüşmelerle ve taziye ziyaretlerinde bulunulmuştur. İlgili literatür araştırması yapılmış ve yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır. “Gözlem katılımcı veya katılımcı olmayan türden olabilir. Ancak katılımcı gözlem yapan araştırmacının kendi varlığının doğal ortamı ve dolayısıyla kültürü nasıl etkilediği konusunda farkındalık geliştirmeli ve bu etkileri en aza indirmek için çaba göstermelidir. Görüşme ise açık uçlu olabilir belirli düzeyde yapılandırılmış (yarı-yapılandırılmış ya da yapılandırılmış) formlar yoluyla olabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 77). Olay ve durumlar önce gözlemlenir ve gözlemlerden sonra araştırmacı bu gözlemler

sonucunda görüşme yapılacak kişilere gözlemlerinde elde edilen verileri aktararak genel durumlar saptamaya çalışmaktadır. Bu şekilde araştırmada daha detaylı bilgiler elde edilmektedir. ‘Taziye evi kültürü’ çalışmasında gözlem verileri ve görüşme verileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve belirli sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada araştırmacının rolü önemlidir. Zira araştırmacı, araştırmasını üzerine yaptığı topluma mensup bir bireydir. Dolayısıyla özellikle bu çalışmanın saha kısmında öznellik ve nesnellik sorununa karşı ayrı bir hassasiyet gösterilmiştir. Bir çalışmada olması önemle istenen nesnel bakış açısı ve yorumlama verilerin yanlı olmasının önüne geçebilmek için; toplumsal yapıda taziye geleneğini ve taziye evlerini daha objektif bir biçimde ele almak ve analiz etmek önem arz etmektedir. İçinde yaşanılan toplumun kural ve normları biliyor olursa da; araştırmacının nesnel yorum ve analitik çözümlenmeleri önemle istenmektedir. Geleneksel ve modern kültürün birlikte yaşandığı bir kent formatında olan Batman ve bu tezimizin ana konusu olan; modern zamanda taziye geleneği, Batman’daki iç-içeliği göstermektedir. Olaylara hem dışarıdan bakabilme hem de içerden gözlemci bir tavır ile çalışma süresince ve öncesinde de karşılaştırmalı olarak; taziye geleneğinde olan değişim ve dönüşüm değerlendirilmiş ve kentsel dönüşüm süreci ile yorumlanmıştır. ‘Taziye evi kültürü’ yeni ortaya çıkan bir olgu olmaktadır. Buna dair yorumlarda bulunmak ve olanı en iyi şekilde aktarmak, yazıya dökmek için araştırmacı; taziye ziyaretlerinde bulunmuş, evde ağırlanan taziyelerden çadır taziyelerine ve “taziye evleri”ne kadar olan süreç gözden geçirilmiştir. Taziyelerde bulunma hem ziyaretçi hem de akraba ve tanıdık olarak taziye sahipleri ile iletişim ve yardımlaşma içinde olunması; taziye geleneği ve taziye evleri detaylı bir biçimde inceleme fırsatını yaratmıştır. Taziyelerde çay ve yemek servisinden; taziye ziyaretçilerini ağırlamaya ve onlarla konuşmaya kadar her türlü faaliyette bulunulmuştur. Taziye geleneğinde ortaya çıkan farklılıklar ve yeni olgular; kentleşme, modernleşme formları ile incelenmiş ve toplumun geleneksel yapısı ele alınmıştır. “Nitel araştırmacı bizzat alanda zaman harcayan, araştırma kapsamındaki kişilerle doğrudan görüşen ve gerektiğinde bu kişilerin deneyimlerini yaşayan, alanda kazandığı bakış açısını ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanan kişidir. Veri kaynaklarına yakın olma, ilgili bireylerle konuşma, gözlemler yapma, ilgili dökümanları inceleme, araştırılan konuyu yakından tanıma ve anlama nitel araştırmada oldukça önemli bir yer tutar. Bu yönüyle nitel araştırmacı, araştırma sürecinin doğal bir parçası haline gelir ve zaman zaman bir veri toplama aracı işlevi görür” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 43). Taziyelerde hem doğrudan gözlemci hem de doğal gözlemci olarak bulunulmuştur. Çalışma süresince ve öncesinde de karşılaştırmalı olarak; taziye

geleneğinde olan değişim ve dönüşüm değerlendirilmiş ve kentsel dönüşüm süreci ile yorumlanmıştır.

Taziye evinin yapım sürecine dahil olan ve etki eden; yerel yönetim, kurum ve kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşme (mülakat) öncesinde yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış sorular hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında konuyu ayrıntılı bir şekilde anlamak, sorunları açığa çıkarmak, taziye geleneğinin dönüşümü, yerel yönetimin gösterdiği reaksiyonu görmek; vatandaşı taziye evine yönlendiren etkenleri anlama gibi sorulardan hareket edilmiştir. 10 erkek ve 4 kadınla görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan erkekler arasında; belediye çalışanları, müftülük çalışanı, imam, taziyesi olan kişiler, bir müderris, bir sosyal çalışmacısı gibi farklı meslek çalışanları yer almıştır. Kadınlar arasında ise taziyesi olan ve taziye ziyaretlerde bulunulan kişilerle görüşülmüştür. Bu çalışmanın nesnellliğini ve geçerliğini artırmak, katılımcı kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilerin izni alınarak ses kayıtları tutulmuştur ve bu kayıtlar yazıya geçirilmiştir. Ses kayıtlarının tutulmasındaki amaç yüz yüze görüşmenin daha etkili olması, akıcı bir şekilde olması ve iletişim kopukluğunun yaşanmaması için önemli olmaktadır.

Katılımcılar:

Kişiler:	Öğrenim Durumu:	Meslek:	Yaş:
İhsan Ç.	Üniversite Mezunu	Belediye Çalışanı	45
Ahmet O.	Üniversite Mezunu	Belediye Çalışanı	37
Yunus Ş.	Üniversite Mezunu	Öğretmen	31
Şirin Y.	Üniversite Mezunu	Sosyolog	32
Diyadin Y.	Lise Mezunu	Serbest Çalışan	30
Müslüm B.	Üniversite Mezunu	Sosyal Çalışmacı	30
Reşat Y.	Üniversite Mezunu	Öğretmen	32
Enver M.	---	İmam	60
Ahmet A.	Üniversite Mezunu	Müftülük Çalışanı	60
Ekrem M.	Üniversite Mezunu	İmam	48
Özlem B.	Üniversite Mezunu	---	26
Ayten B.	---	Ev Hanımı	43
Özlem E.	Üniversite Mezunu	Ev hanımı	30
Aysel İ.	---	Ev hanımı	36

Tablo I: Katılımcı Listesi

Görüşmeler önceden randevu alınarak yapılmıştır. 2018 yılının Mayıs- Temmuz ayları arasında Batman’da yaşayan kişilerle, ev ve işyerlerinde yapılmıştır.

3.3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMU

Bu araştırma, modern kentleşme sürecinde dönüşen taziye geleneği ve taziye yerinin/mekanın değişimi gözlemlenmiştir. Çalışmanın teorik çerçevesinde; modern, gelenek, ölüm, ölüm sosyolojisi, kentleşme ve taziye olgusu üzerinden değerlendirilmiştir. Kırdan kente yaşanan göçlerle oluşan kentteki taziye dönüşümü irdelenirken ve bilgi toplanırken kent merkezinde yaşayan kişilerle, kurumlarla görüşmelerin sonucunda; taziye geleneği ve “taziye evleri” hakkında veriler elde edilmiştir. Bu çalışmada üzerinde durulan konu ve ortaya çıkan bulgular ışığında; yapılan görüşmeler yorumlanmaya ve analize konu olmaktadır.

3.3.1. Taziyelere Katılımı Sağlayan Sosyo-Psikolojik ve Dini Faktörler:

Ölüm sonrası ritüelleri arasında olan taziye ve ziyaretleri, insanlar için bir etkileşim ve iletişim aracı olmaktadır. Bir bireyin taziyelere iştirakı; içinde yaşadığı topluma uyumu ve topluma dahil olma sürecini de etkilemiş aynı zamanda etkilemeye devam etmektedir. Toplum olma, cemaate dahil olma gibi gereklilikler bireyin davranışlarını yönlendirmektedir. İnsanların taziyelere katılım eğilimi; o toplumun, grubun veya cemaatin ilişkilerini de yansıtan bir yönünü göstermektedir. Toplumun içinde olduğu ilişki ağlarını ve düzeyini belirlemektedir. Katılımcılar, taziyelerde bulunma nedenlerini şöyle ifade etmişlerdir:

Taziye kabulü ve taziye gitme önemli bir yer tutar. Yakınını kaybetmiş birine başsağlığı dileme teselli de bulunma o an; onların yanında olma, acısını hafifletmek konusunda bir bir faydası olduğunu düşünüyoruz. Ölüm duygusunun ve gerçekliğinin insanlarda yaptığı ruh hali, tekrar bir araya gelme tekrar bir dayanışma içinde olmayı bütün ortamı taziye evinde geçirir. O acı günde herkes bir araya gelir. Yani birinci dereceden akrabalar olsun, eş, dost, ahbab bir araya gelirler. Başsağlığında bulunur. İmam oradadır, dini kanaat önderleri oradadır dini anlamda vaazlar verilir, nasihatler verilir. Elbette o konuda örnek verebilir; küskünlük bile olsa ne kadar kırgınlık bile olsa; bir vefat haberi olduğu zaman, bir taziyeye gidileceği zaman, o kırgınlıklar küskünlükler artık geride bırakılır. Taziye evinde gitmenin, taziye ziyaretinde bulunmanın böyle de olumlu böyle de önemli bir fonksiyonu var. Her ne kadar kırgınlık küskünlük bu

dargınlık olsa bile daha büyük bir şey de olabilir yaşamış olsa bile taziye ziyareti önemi farziyeti insanlara artık bu kırgınlıkları geride bırakın, onların yanında duralım. (A.O, 37, E)

Şimdi bir taziye neden gideriz? Bu olaya birçok boyuttan bakabiliriz. İnanç sistemi olarak baktığımızda: Yas süre içinde olan bir ailenin o acılarını paylaşmak, onlara destek olabilmek, sosyal yönden ve psikolojik yönden duygusal boşaltım açısından katkı verebilmek, onların yanındayız, mesajını vermek için taziye ziyaretinde bulunuruz. Taziye inançsal boyutuyla birlikte, şöyle bir durum var örneğin ben bir Müslümanım. İslamiyetin başlangıcından bu yana bakıldığında İslam inancında vefat eden arkasından bir duanın okunduğu, Allah rahmet eylesin denildiği bir dini olgunun içinde olduğunu görüyoruz ki bu dinsel ritüellerin yerine getirmek, adına ayrıca taziye, taziye evlerine gitmekteyiz. Toplumsal olarak da verdiği bir mesaj: İnanç sistemi içerisinde hepimiz vefat ederiz ve davranışlarınıza, eylem ve söylemlerinize dikkat ediniz, toplumsal boyut olarak buda var. (M.B, 30, E.)

İnsanlar sosyal varlıklardır. Haliyle sürekli iletişim halinde olduklarından dolayı insanlar, acılarını paylaştıkları zaman birbirlerine yardımcı olabiliyorlar. Karşıdakinin acısını minimuma indirebilmek için; daha doğrusu, karşıdakinin acısını hafifletmek için bir nebze olsun onlarla ortak duyguları paylaşmak için taziyeleri gidilir. İnsanlar birbirleri ile acılarını paylaşmazsa sevinçlerini de paylaşmaz. İnsanların bir nebze olsa rahatlamak için taziyelere gitme eğilimi gösteririz. (Ş.Y, 32, E.)

Katılımcıların bu ifadelerini göz önüne aldığımızda, “teselli etme, acıyı paylaşma, acıya ortak olmagibi duygusal bir yaklaşım sergilediklerini, yani psikolojik yönünü ortaya koymaktadırlar. Aynı zamanda toplumlaşma ve sosyalleşmenin de önemli bir etkisi olduğunu gözlemlemek mümkündür. Taziye sahiplerine bir “psikolojik destek” mahiyetinde olduğunu söyleyebiliriz. Taziyelerde bulunmak için ölen kişinin tanıdık olması veya olmaması göz önünde bulundurulmamaktadır. Bir dosta veya bir arkadaşına eşlik edip de taziyelerde bulunulmaktadır. Bu durum yaygınlaşmaktadır. Kent ortamında artan ilişki, iletişim ortamları sayesinde bu eğilim artmaktadır. Tanıdık olmasa da bir arkadaşı ile taziyede bulunan kişi, başka bir durumda o da arkadaşına eşlik etmektedir. Bu durum yaygınlık ve süreklilik kazanmaktadır. Ortak bir amaç dahilinde ve topluca yapılan ziyaretler, bireyin toplum ile içiçeliğini de artırmaktadır:

Bir taziyeye gitmemin nedeni, herşeyden önce hayır ve sevap için giderim. Bugün birinin taziyesine katıldığımız zaman oda bizim taziyemize iştirak eder. Eğer yakınımızın taziyesine gitmediğimiz zaman ve birbirimize ile yüz göz olduğumuz zaman; hani bu utanç verici bir şeydir. Böyle zor bir durum ile karşılaşmamak için. Ve karşılıklı olarak taziyeler ziyaret edilir. (D.Y. 30, E)

Sünnettir İslam'ın bir sünnetidir. Peygamberimiz (Hz.Muhammed), birinin akrabası vefat ettiği zaman ve biri ziyaret ederse; kıyamet günü büyük bir mükafat verir Allah. Yani bir insan Allah'ım Keşke bütün yakınlarım öldükten sonra ben öyleyim demek ister. Yani öyle büyük bir sevabı vardır. Evine ziyarete gidenleri de Allah o kadar bir hayır ve sevap verir. (E.K. 55, E)

Taziye dinimize göre İslam dinine göre, Peygamberimizin sünnetidir. Peygamberimiz şöyle diyor; “taziye sahibine gidin taziye sahipleri teselli edin ve Cafer ailesine yardım edin. O zaman imkanları daha kısıtlı olduğu için onları da sıkıntıları giderin ve misafirlerini ve ailelerini yemek götürün.” Burdan şunu çıkarabiliriz; taziye meşakatli ve zor bir durumdur. Taziye sahibi acısını yaşarken gelen misafirleri ağırlamak ve taziye evine yemek götürmek, onlara yardım etmek gerekir. Bunu Peygamber Efendimizin söylemlerinden yola çıkarak söylemebiliriz. (M.E 47, E)

Ölen kişinin ailesine ve yakınlarına destek olmak, onları teselli etmek için taziyelerde bulunuruz. Özellikle biz kadınlar için zorlu bir durum, olay olmaktadır. Çünkü daha duygusal oluyoruz. Ve toplum bir şekilde mahalledeki kadınlarla gitmekteyiz. (A.B, 43, K.)

Ölen kişi tanınsın veya tanınmasın bir tanıdık aracılığıyla da olsa taziye ziyaretinde bulunulur. Başsağlığında bulunmak, acılarını paylaşmak, ölen için dualar okumak ve sevap işlemek için gideriz. (Ö.E 30, K)

Bir toplumun veya grubun mensup olduğu inanç sistemleri ve kültürleri, insanların davranışlarını yönlendirme, şekillendirmenin yanında yaşam formlarını belirlemektedir. Yukarıda görüşlerini aktardığımız katılımcıların öncelikli olarak taziyelerde bulunma eylemlerinde dini inancın etkisini görebilmekteyiz. Taziyede bulunmanın “İslamın bir sünnetidir” diyen, “Peygamber efendimizin teşfik ettiğini” söyleyenden; “hayır ve sevap işlemek için giderim” gibi söylemler yaygınlık kazanmaktadır. Taziyelere katılım eğiliminin dinsel yönü belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Taziye uygulamaları, ritüelleri, biçimleri dinin etkisinde gerçekleşmektedir. Genel olarak taziyelere gitme eğilimleri ve nedenleri

arttıkça toplumsal ilişkilerin cemaatsel yönünü göstermektedir. Taziye ziyaretlerinde bulunma eğilimleri; akrabalık, komşuluk, sosyalleşme, psikolojik destek ve dinsel olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3.2. Sosyal Destek ve Dayanışma Örneğinde Taziye Geleneği:

Modern kent kültüründe insanların birbiri ile dayanışma ve yardımlaşma içerisinde olduklarını görmek pek mümkün olan bir davranış değildir. Sosyal destek ve dayanışma davranışlarının görüldüğü ortak değerler, konular ve alanlar giderek azalma göstermektedir. Merkez-çevre, kır-kent veya gelenek-modern ikilemleri perspektifinde konuyu ele aldığımızda Batman ili, yeni modern bir kente doğru gittiği gözlemlenmektedir. Geleneksel kodların karşılık bulduğu bir yer olması açısından önem taşımaktadır. Bu davranışların tezahür ettiği alanlardan biri; taziye geleneğidir. Modernliğin etkisinin arttığı, bireyselleşme mefhumuna rağmen cemaatsel ilişkilerin devam ettiği ve akrabalık ilişkilerini reforme eden taziye geleneği, önemli bir noktada durmaktadır. Komşuluk ilişkileri bazen akrabalık ve kan bağının önüne geçmektedir. Görüşmelerde katılımcıların bu konu hakkında cevapları önemlidir:

Akrabalık ve komşuluk dayanışması/yardımlaşması açısından taziye geleneğinin nasıl bir etkisi olmaktadır?

Akrabalık ve komşuluk ilişkileri açısından ve dayanışma açısından taziye geleneği olumlu bakıyorum. Hem maddi ve manevi olarak kendi durumumu anlatayım: benim taziye olduğum zaman desteklerini çok gördüm. Abilerim şehir dışında olmasına rağmen, onlar gelene kadar kendi komşumuz ve akrabalarımız ile birlikte cenazemizi kaldırdık ve defnettik. (D.Y. 30, E)

Taziye nedeni ile komşuluk ilişkilerinin de pekiştiğini görebilmekteyiz. Fikirlerine ve tecrübelerine başvurduğumuz katılımcılar, komşuluk ilişkilerine atıfta bulunmuş ve olumlu yönde etkilediğini dile getirmektedir. Komşuluk ilişkileri hem defin sırasında hem de taziye esnasında ön plana çıkmaktadır. Sürekli mevtanın evinde, taziye evinde bulunmaktadırlar. Yemek yapma, ziyaretçileri ağırlama gibi görevleri üstlenmektedirler. Katılımcının da aktardığı gibi taziye geleneği, komşuluk ilişkilerini artırdığını söylemek mümkündür:

Dayanışma örneği olarak da güzel şeyler oluyor. Çünkü akrabalar hem arıyor hemde bir taziyenin masraflarını kendi aralarında karşılandığını görebiliyoruz. Bu da güzel bir şeydir. Ama bu yardımlar yapıldığı zaman da göz

önünde olmayacak şekilde gizliden bu yardımların verilmesi lazım. Çünkü yardımı alan kişi bundan etkilenebiliyor. Mekanına ve durumuna göre yardımda bulunması lazım zengin olan ve fakir olan arasındaki farka da dikkat edilmesi gerekiyor. (E.K. 55, E)

Olumlu bir bağlılık oluşturur, cemaatsel geleneksel yapıyı artırmaktadır. Yani insanlar, akrabalar birbirlerinden kopamıyor, yani iletişimi süreklilik kazanıyor samimiyetlik artıyor. (Ş.Y, 32, E)

Akrabalık ve komşuluk gibi kavramlar önemlidir bizim için. Taziyesi olanlara en önemli desteği bunlar sağlamaktadır. Eskiden taziye evinde matem ve acı yaşandığı için yemek pişirilmezdi ve komşular bu görevi hizmeti üstlenirdi. Daha samimi bir durum sözkonusu olmaktaydı. Şimdi de aynı hassasiyeti gösterme çabasında olmaktayız. Çünkü bu hem dini hem de komşuluk hakkıdır. Akrabaya destek olma hakkıdır. (Ö.E, 30, K.)

Bu bağları güçlendirir. Bir taziye olduğu zaman, komşu ve akrabamızın ziyaretine gitmezsek, haklı olarak onlarla bağlarımız ve aramızdaki bağ zamanla daha da yıpranır . Bu da aynısı başımıza geldiği zaman onların bizim taziye gelmemek gibi bir refleks içinde olurlar haklı olarak. Bunlar bizim taziyemize gelmemişse biz de onların taziyesine gitmeyiz anlamında.(R.Y, 32, E)

Komşular ve akrabalar hem manevi hem de maddi anlamda birbirlerine destek olmakta ve bu desteğin sürdürülmesinde etki olmaktadırlar. Bağları da güçlendirmektedir. Akraba ve tanıdıkların birbiri ile olan ilişkileri olumlu yönde etkilenir. (A.İ, 36, K.)

Kent ortamında taziyelere olan ilgi ve katılım artış göstermektedir. Şehrin nüfusu ve artan ilişki ağları bu nedenlerin başında gelmektedir. Bu durum taziyelerin ekonomik olarak masraflarını artırmaktadır. Taziye sahipleri kendi aralarında yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olmaktadır. Az da olsa taziye masraflarını karşılamak için akrabalar maddi destek olmaktadır. Katılımcının (E.K, 60, E) dile getirdiği; gibi yapılan yardımlar aleni bir şekilde değil, başka kimselerce görülmeyecek şekilde verilmesi daha uygun olmaktadır. Çünkü kalabalık ortamda verildiğinde, diğer kişilerin görüldüğünde taziye sahibini mahcup etmektedir.

Muhabbetin etkisi kardeşliğin ve insanları ilişkilerini tazeleniyor. Olumlu yönde etkiliyor. Bir taziye evi yapıldığı zaman herkes bir yerinden tutarsa, yük hafifler ve birlikte yapılır. Örneğin camimizin halılarını

yenildiğimiz zaman herkes bir katkı yaparsa böyle yapılır. Ama bir kişinin cebinden çıktığı zaman büyük sıkıntı olursa diyebiliriz de böyle insanlar birbirine yakınlaştırıyor, birbirlerini görüyor bunu böyle bir etkisi var. Yıllarca birbirini görmeyen insanları Bir taziye nedeni ile bir araya gelip buluşuyorlar. Yarın bunu unutmamamız lazım. **Sıla-i Rahim** , akrabadan muhabbeti, ilişkiyi gelip gitmeyi eksik etmememiz lazım anladın mı birbirini ziyaret etmesi birbirine kollaması kardeşlik bağı ile bağlı olması ve bu ilişkilerini ilerle etmesi açısından bakıyorum ve çok olumlu bir şeydir. (M.E 47, E)

Bir taziye öncelikle çevremizde, eş dost yakın akraba, vefat ettiği zaman gidilen yerdir. Taziye gelenekleri, insanlar arasındaki dayanışma duygusunu, birlik-beraberlik duygusunu pekiştirmektedir. İnsanların sosyalleşmesi açısından önemlidir. Zor gününde bile birbirlerinin yanında görüldükleri için, bu onlara en azından moral aşılamaktadır. Dayanışma duygusu barandırır vefat eden kişinin ailesi için olumlu şeyler olmaktadır. (Y.Ş, 31, E)

Mevtanın vefat olayından sonra, şunları görüyoruz; kırgınlıkların, üzüntülerin, kötü anların bir tarafa bırakıldığını ve vefat eden aileye ciddi şekilde bir destek mekanizmasının oluşturulduğunu da görüyoruz. Vefat eden, en kötü ihtimalle bir kişinin ailesine en az bir kere gidilir. Taziyeye katılım çok fazladır neredeyse 5000'e yakın bir katılım sözkonusudur. Bu kadar insan ziyaret ediyor, bu ciddi bir külfettir bu külfetin karşılanması esasında taziye geleneğinin; o akrabanın da komşularının da bir dayanışma içerisinde olduğunu, vefat eden kişiye, ailesine ekonomik bir yükü kaldırmaya çalışmaktadır. Bu durumda, hüznün da kırgınlıklar da ortaya çıkanları ölümle beraber ortadan kaldırılıyor, birbirine düşman ailelerin Aşiretlerin de taziye geleneğiyle birlikte vefat olayından sonra bir araya geldiğini görebiliyoruz. Şahit olduğumuz olumlu bir durum olarakta lanse edebiliriz bunu. (M.B, 30, E)

Günümüz toplumlarında dayanışma/yardımlaşma ve sosyal destek gibi örneklerin görüldüğü ender durumlardan biri; taziye gelenekleridir. Taziye geleneğinde öne çıkan komşuluk, akrabalık ilişkilerinin yanısıra, insanlar arasındaki bağları ve iletişimi de artırmaktadır. Aralarında husumet ve küskünlüklerin olduğu kişiler, taziye vesilesi ile bir araya gelmekte ve yeniden iletişim kurdukları görünmektedir. Dayanışma ve yardımlaşma örneği olarak taziyeler önemli yer tutmaktadır. Ölüm gerçekleştiği zaman, ölüm haberi komşu ve akrabalara gider gitmez, eş ve dostlar bu zor durumun altında cenaze sahibinin yardımına

gitmektedir. Şehir dışında olan akrabalar, taziyeeye gelmektedir. Cenazenin evden çıkarılıp defin işlemleri ve sonraki ilk taziyelerin kabulü ve taziyenin sona erdiği ana kadar, maddi ve manevi olarak destek olunmaktadır.

Cenaze sahibi veya taziye sahiplerinin yas içinde olmalarından dolayı, yakınları ve komşuları tarafından destek görürler ve yakın çevrelerindeki kişilerce bazı ihtiyaçları karşılanmaktadır: yemek yapma, mezar işleri, taziye yerindeki temel ihtiyaçlar v.b durumlarda yardımcı olunmaktadır. Geçmiş yıllarda yemek ve taziye evi gibi organizasyonların olmamasından dolayı, yemek yapımı ve temini, taziye çadırı kurma, taziyeeye yer ayarlama, sandalye ve çay ocağı gibi ihtiyaçlar; akrabalar, dostlar ve komşular tarafından organizasyonu sağlanmaktaydı. Ölüm sonrası taziyelerde ortaya çıkan dayanışma ve yardımlaşma pratikleri taziye evlerinde de devam etmektedir.

Taziye geleneğinde günümüz şartlarında dayanışma ve yardımlaşmanın en iyi örneğini “taziye evleri” yapımında görülmektedir. Taziye evi yapımı için; mahalle sakinleri, aşiretler, köy dernekleri, hayırsever kişiler ve yerel yönetimin (belediye) devreye girdiği görülmektedir. Taziye evi yapımı için arsa tahsisini belediye veya kişiler taziye için vakıf etmektedir. Yapımını üstlenen kişi ve kişiler; para toplamakta ve malzemeleri temin etmektedir.

İnşaatında çalışan kişiler ya gönüllü ya da düşük bir ücret karşılığında taziye yapımında rol almaktadır. Bu günün şartlarında bir taziye evi yapım maliyeti büyüklüğüne göre değişmektedir. 400 metrekare alanda kurulmuş olan bir taziye evi yapımında maliyeti hesaplanıldığında:

Kullanılan Malzemeler:	Fiyat: Ortalama TL Değeri:
Kaba Demir:	160.000
Beton:	40.000
Tuğla:	20.000
Feyans:	30.000
Sıva:	30.000
Kalıp:	25.000
Kapı Pencere:	20.000
Elektrik- Su Tesisat:	10.000
Sandalye- Sehpa:	20.000
4 Adet Klima:	40.000
Çay Ocağı:	10.000
TOPLAM:	405.000 TL

Tablo II: Taziye Evi Yapımında Kullanılan Malzemeler.

Kaynak kişilerden elde edilen bilgilerle taziye evinin maliyeti yukarıdaki tabloda verilmiştir. Üzerinde kurulan arsa hayırsever biri veya belediye tahsis etmektedir. Mahalle sakinleri ve hayırsever kişiler imkanları dahilinde para bağışlamaktadır. Yüksek bir maliyetin olduğu görülmektedir. Genel olarak gecekondu ve kenar mahallelerde yaşayan kişilerin ekonomik durumu alt seviyelerdedir. Geçim sıkıntısı olan, mevsimlik işçi olarak çalışan bir kesim söz konusudur. Bu açıdan taziye evi yapımında ortaya çıkan maliyet ancak ekonomik bir dayanışma sonucu ortaya çıkmaktadır. Taziye evlerinin “dinî bir karşılığı” olduğu için ekonomik olarak zorluk çekilse de desteklerini göstermektedirler. Bu davranış; dinî “sevap/hayır işleme” ritüelidir. İnsanları manevi olarak rahatlatmaktadır. Belediyede çalışmakta olan yetkili katılımcının görüşleri bu noktada önemlidir:

Şu anda belediye belirli yerleri imkan ve istek doğrultusunda; camilere ve taziye evlerine birçok konuda yardımcı olmaktadır. Önce nerede kurulacağı ile ilgili bir çalışma yapılıyor öyle yer tespit edilmektedir. Batman belediyesi şuna dikkat etmektedir: taziye evlerinin, park, bahçe ve yeşil alanlarda olmamasına dikkat edilmektedir. Yeşil alanların az olması açısından ve yeşil alanları koruma kapsamına alınmıştır. Taziye evleri yapımında inşaat ve diğer malzemelerin temininde yardımcı olmaktadır. Yenilenen Bir taziye evi olacak; Petrolkent taziye evi orada bayan bölümü yoktu ama orada alınan bir karar var. Yanında bir kadın atölyesi var ve yeşil alanda olduğu için taşınacaktır. Artık bazı vatandaşlarımız o taziye evini tercih etmiyor çünkü bayan bölümü olmadığı için biraz arka planda kalıyor. Oradaki halkımız mahalleliler daha yakın taziye evlerini tercih ediyor. Talepler doğrultusunda taziye evinin nerede yapılacağına bir komisyon kara vermektedir. Ve ona göre yer belirlenmektedir. (İ.Ç 45, E.)

Geçmişten günümüze taziye geleneğinin değişen ve dönüşüme uğrayan bazı pratiklerde azalma görülmektedir. Geleneksel anlayışa sahip insanlar taziyelerde bulunurken; çay, şeker, yağ, pirinç gibi gıda ve yiyecekler getirirken; modern-kent pratiğinde bu uygulamalara rastlamak zorlaşmaktadır. Bazı katılımcıların bu yöndeki beyanları şu şekilde olmuştur:

Yani eskiden yardımlaşma ve birbirine erzak götürme eskiye nazaran çok azalmıştır. Bu bunu getirmiş, biz bunu götürelim o bunu getirsin yanlış bir şey yani. Taziyeye getirilen şeyler, alınan verilen bir şey değil allah rızası için ibadet niyetine de yapılır bunlar. Belki de şöyle düşünüyoruz; belediye yemek

hizmetinde bulunmuştur ve gerek yoktur denilebilir. İnsanlar erzak götürmekten biraz daha imtina etmektedirler.(A.A, 60, E)

Bir torba şeker, yağ, dem gibi erzaklar götürülür. Bu çok güzel bir gelenek. Bu geleneklerin yavaş yavaş ortadan kalkmasının nedeni; artık yemeklerin belediye tarafından verilmesi olabilir. Bu açıdan yardımlaşma geleneğini arka planı etti biraz. Eskideki yardımlaşma şu an göremiyoruz ve bu da bir nevi taziye geleneğinin de sıradanlaşması anlamına da geliyor. Taziyeden sonra maddi ve ekonomik boyutu ele alınır. Kendi aralarında toplanır ve herkes maddi durumuna göre destek olmaktadır. Hani birazda toplumsallaşma boyutu düştü. Ailevi ve akrabalık ilişkileri açısından bunun devamı olduğu görülüyor. (İ.Ç,45, E)

Taziyemiz, için yemeği yemek fabrikasından istedik. Belediye bu konuda yetersiz bence. Fakir insanlara yardım etmesi ve yemek getirmesi uygundur. İllaki götürüyordur yani ben kendimi taziye için aynısını söyleyemem. Belediye bu hizmetleri verebilmeli, bir kurum olarak. Taziyemizi ile başka bir komşunun taziyesi aynı güne denk geldi yani bizim kaldıracağımız gün taziyemizi, onlarıda hemen kendi, taziyemiz içinde, onların taziyesini kabul ettik. Daha taziyemiz bitmeden belediye, onların taziyesine sıraya koyması ve tanıdık olmaları açısından bizde onları kabul etmek zorunda kaldık. Onlar kalabalık bir aileydi. böyle devreye girmiş olabileceklerini sanıyorum. (D.Y, 30, E)

Taziye geleneğinde dayanışma ve yardımlaşma eğilimleri değişme göstermektedir. Erzak ve gıda şeklinde olan yardımlar ve destekler parasal şekle evrilmektedir. Kentsel alanda değişen taziye formatı ve yaygınlaşan taziye evlerine paralel olarak, taziye sırasında/ esnasında yapılan uygulamaları ve hizmet anlayışını da dönüştürmektedir. Taziye ziyaretinde bulunanlara veya uzaktan gelenlere evde veya komşular, akrabalar yemek hazırlarken; yemekler, yemek fabrikasından sipariş edilmektedir. Lokantadan veya yemek fabrikasından yemek siparişinin yaygınlaşması ile beraber, taziyelere gelenler; gıdasal ürünleri getirmek yerine, taziye sahibine parasal olarak destek olmaktadır. Taziye süresince yapılan harcamalar bir kişi tarafından tek tek yazılmakta ve sonrasında taziye sahibine destek olmak isteyenler arasında bölüştürülmekte ve taziyelerin maddi yükü paylaşılmaktadır. 3 günlük taziye zamanında ve sonrasında mevta için verilen mevlüt ve ıskat⁸ı buna dahil edilmektedir. Bazı

⁸ Namaz, oruç, kurban, adak, kefaret gibi ibadet ve borçları yerine getirilmeden ölen bir kişiyi bu borçlardan kurtarmak için fakirlere fidye ödenmesi işlemi ifade eder.

köy ve aşiret dernekleri fon oluşturmakta ve hane başı aylık para toplanmaktadır. Bu toplanan para; dernek, köy veya aşirete mensup kişiler için zorunluluk ve ihtiyaç dahilinde destek mekanizması oluşturmaktadır. Taziye masrafları ve harcamaların karşılanması ve bölüştürülme yöntemi, ender görülen dayanışma örnekleri olmaktadır. Bazı katılımcıların bu konu hakkında tecrübe ve görüşleri şu şekildedir:

Taziyede ne kadar masrafımız gitti? Hesabı ben kendim tuttum; çay, şeker, gelen yemekler olsun, bir bardak bile olsa ve bir çuval şeker olsun ne olursa olsun topladık, yazdık. Her ne tuttuysa bölüştürdük, kendi aramızdan kaç aileysek birlikte ödedik. Bu şekilde maddi olarak bütün yük tek bir kişiye yüklenilmedi. Başka bir zamanda akraba taziyesi olduğu zaman biz de aynı hassasiyet içinde oluruz destek oluruz.(D.Y, 30, E.)

Bir yemeği kendimiz karşıladık başkaların hakkını gasp etmeme adına, ekonomik durumumuz da iyi olduğu için kendi ihtiyaçlarımızı kendi yemeklerimizin masraflarını kendimiz karşıladık, bunun dışında bazı tanıdık dostlar akrabalar da bize maddi destek olmak istediler. Tabi biz bu istekleri nezaket gereği kabul ettik. Gönüllerinden ne koparsa. Ziyaretler tabii komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin en üst seviyede olduğunun göstergesidir. Yarın bizim dostumuz ve akrabamızın taziyesi veya zor bir durumla karşılaşılırsa; bizde onlara maddi, manevi destek olacağız.(Y.Ş, 31, E.)

Eskisi gibi insanlar taziyelere erzak götürmek yerinden cenaze masraflarına ortak olma veya maddi destek olma gibi bir değişme vardır. Yani önemli bir değişimdir açıkçası.(R.Y, 32, E.)

Gittiğimiz taziyelerde yemek hizmetlerimizin olduğunu, ihtiyacınız var mı yok mu? birebir soruyoruz. Standart olarak, iki gün iki öğün en fazla 150 yemek getirebiliyoruz. Eskiden 100 yemek veriliyordu şu an ise 150 çıkardık ve iki öğün tek vermekle yükümlüüz 220 ye kadar da çıktığımız oluyor.(İ.Ç, 45, E.)

Taziye sahipleri ekonomik durumlarına göre hareket ettiklerini dile getirmektedir. Ekonomik olarak iyi durumda olanlar, taziye için harcamaları kendileri üstlenmekte ve yerel yönetimin yemek hizmetlerinden faydalanma gereği duymamaktadır. Bu hareketle başka ihtiyaç sahiplerinin önüne geçmemeye özen göstermektedir. Modern toplumun formlarının maddi, ekonomik çıkar eğilimi yerine manevi ve nezaket gerektiren bu davranış

sergilenmektedir. Belediyedeki yetkili kişi (İ.Ç, 45, E.) söylediklerini referans alarak ve gözlemlendiği gibi bir taziye için belediye; taziye sahiplerine, verdiği yemek hizmeti desteği parasal olarak hesaplandığında yüksek bir meblağ ortaya çıkmaktadır.

Batman kenti 1990 yıllarında zorunlu göçlerin merkezi haline gelen bir yer olmuştur. Ve artan kent nüfusu, güvenlik sorununun yanında işsizliğin baş göstermesi üzerine; batı illerine yaşanan göçler, akrabalık, aile ve aşiret ilişkilerininin çözülmesine neden olmuştur. Ancak taziyeler vesilesi ile bu bağların, çözümlerin yeniden olumlu yönde yapılandırmaktadır. Geniş ve kalabalık aile yapısı göz önüne alındığında, 10 ile 15 yıl aralığında birbiri ile hiç görüşmeyen gençler; dayı, teyze, amca, hala çocukları birbirilerini tanımakta ve akrabalık ilişkilerini yeniden canlandırmaktadır. Daha önce görüşmeyen akrabalar taziyelerde tanışmaktadır. Gerek sosyal medya üzerinden gerekse telefon üzerinden birbirleri ile bu iletişimi sürdürmektedirler. Genellenebilir bir durum olmaktadır. Taziye süresince gelen misafirleri kabul etme, ağırlama, çay, yemek, su gibi hizmetleri sunma, ihtiyaçlarını karşılamak da akraba ve tanıdıklar yardımcı olmaktadır. Genelde bu işleri yapan gençler olmaktadır. Taziyenin bütün yükünü gençler taşımaktadır. Yapılacak işleri belirlemekte ve görev paylaşımı ile yürütmektedir. Gençlerin işbirliği, akraba ve ailelerarası bağları, ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir. Aile büyükleri ise gelen misafirleri kabul etmektedir. Kadın ziyaretçilerin yeri ayrı olmakta ve burada da genç kadınlar, taziye için gelenlere hizmet vermektedir.

3.3.3. Taziye Geleneğinde Bitmeyen Sorun; Taziye Yemekleri:

Taziyelerde verilen yemekler genelde eleştirilmekte ve verilmemesi konusunda halk bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak taziyesi olanlar herhangi bir masraftan kaçınmamakta ve maddi açıdan zorluklar yaşanmaktadır. Çünkü gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamaya çalışmaktadırlar. Ve bir statü, güç gösterisi olarak algılanmaktadır. Taziye geleneğinde olmayan ancak, yerleşmiş olan yemek adetinin devam etmesinde yatan neden statünün dışında; taziyelerde bulunan kişilerin, yemek yeme beklentisi içerisinde olmaktadır. Taziyelere uzak yerlerden iştirak edenlere yemek verilmektedir. Taziye veya düğünlerde yemek verilmediğinde, insanlar arasında söylenti ve dedikodulara konu olması, arka planda olan nedenler arasında yer almaktadır.

Geçmişten günümüze doğru gelen zamanda taziyelerde yemek verme adetleri değişme göstermekte, eskiye göre artış göstermiş durumdadır. Bu durum maddi külfeti artırmakta,

taziye sahiplerini, zengin-fakir ayırmaksızın zor durumda bırakan uygulama olmaktadır. Buna kentin kalabalık ve artan nüfusu eklendiğinde farklı boyutlara taşınmaktadır. Yemek fabrikaları sektörünün gelişmesi, taziye sahiplerinin evde yemek pişirme gibi bir problemi ortadan kaldırmıştır. Ve yemekler artık şirketlerden gelmektedir. Bu durum hem fiyat artışına neden olmuş hem de hizmet ve kaliteyi artırmaktadır. Yemek şirketlerinin artması ve taziye evi sisteminin yaygınlaşması, ölüm raporu hazırlanışı ve belediye sistemine ölümün (taziyenin) düşmesi; bu şirketler tarafından, taziye sahipleri aranmakta ve yemek hizmetlerinin adeta reklamını yapmaktadırlar. Bu durum taziye sahiplerini rahatsız edecek bir duruma getirmektedir. Bir taziye sahibinin bu konudaki rahatsızlığı; “Sabahtan beri belki on defa farklı yemek şirketleri tarafından arandım ve yemekleri hakkında bilgi verildi bana. Belediyenin yemek hizmeti için en son aradım. Ondan sonra bu şirketler beni aramaya başladı. Numaramı belediyede çalışan kişilerce verildiğine kanaat getirdim.” dile getirmektedir. Katılımcıların taziye yemekleri hakkında verdikleri yanıtlar şu şekilde olmuştur:

Taziye yemekleri çokça abartılmış bir durumda. Belediyenin yemek hizmeti var ancak herkese ulaşamıyor yemekleri. Dinimize göre insanlar taziye sahiplerine yemek, yiyecek getirmesi gerekir. Dinimiz bunu söylüyor. Normalde taziye sahibine yemek götürülür. Şimdi ise taziye sahibi gelenlere yemek veriyor. Dinen bu yanlış bir şeydir, bu israftı artıran bir hale bürünmüştür. Müftülük, belediye veya imamlar bunun yasaklanmasına yönelik hareket halinde olmaları gerekmektedir. Ama bunu bir taziyede dile getirdiğimiz zaman ise o taziye sahibi; “Yahu Onu bizim taziyemiz de söyleme de başka taziyede yapın” demektedirler. (A.A, 60, E.)

Batman Belediyesi olarak belediyenin verdiği hizmet konusunda şunu söyleyebilirim. Türkiye'nin hiçbir yerinde, bunu sormuştum. Bireysel olarak da araştırdım. Taziyeye taziye evlerine yemek hizmeti vermek yok. Bunu veren sadece Batman belediyesidir. Yani bu gururlanacak bir şey. Açıkçası şu anda böyle bir hizmetimiz var. (A.O, 37, E.)

Para alarak kredi çekip taziye masraflarını karşılayan insanlarla karşılaşıyoruz. Bu haramdır, mekruhtur. Ve zor bir durumdur. Taziyeler, yemek vakti yoğunluk oluşmaktadır. Şahit olduğum ve duyduğum bir mevzu; “birinin iki ineği var ve bu iki inek ile geçimini sağlıyordu. Ama bunları satıp taziye masraflarını karşılamış.” Bu açıdan haramdır. hazreti Hamza şehit olduğu

zaman peygamberimizin emriyle “insanlar, Hz. Hamza'nın ailesine yemek yardımında bulunsun” diye tavsiyeler vermiştir. Bir süreçtir hani yemek bile yemiyor herhangi bir şey yapmıyorsa gelip insanların yemeği ile suyuyla çay ile uğraşıyor ve bunlar haramdır günahdır. Misafirler nasıl karşılayacağını düşünüyor. Televizyonda ayrıca dile getiriyorum, sürekli dile getiriyorum, bütün alimler bir araya gelip taziyelerde verilen yemekleri kaldırmak için hareket ediyoruz. Şimdi biraz daha rahatlık var fabrika yemekleri getiriyor. Oradan ayarlanıyor. Ama bu da mekruhtur bu da olmaması gereken bir şeydir. (E.K, 55, E.)

Genelde taziyelerde yemek yükünü kadınlar çekerdi. Ama şimdi yemek şirketleri ve aşçılar oldukları için kadınlar daha rahat olmaktadır. Ama normalde taziyelerde yemek verilmemeli. Çünkü zaten bir yas süreci var ve üstüne üstlük yemek sorunu devam etmektedir. Şöyle bir nedeni de var aslında; insanlar taziyede bulunur ve bunlara hizmet etme, yemek verme mecburiyeti doğuyor. (Ö.B, 26, K.)

Yukarıdaki katılımcı önemli bir durumu dile getirmektedir. Kadınlar genelde taziyelerde yemek yapma işini yapmaktadırlar. Ve bu ister komşu ister akraba olsun veya gönüllü bir şekilde yerine getirilse de günde 200 ile 300 kişiye yemek hazırlamak zordur. Yemek fabrikalarının olması ve belediyenin bu hizmeti gibi nedenler kadınlar için ekstra bir kolaylık sağlamaktadır:

Belediye taziyeler için imkanlarını daha fazla kullanabilmeli. Bazı ailelerin durumu yok, imkanı yok. Şahit olduğum bir kişi, taziye için gidip kredi çekmiş ve annesinin taziye masraflarını öyle karşılamış. Belediyenin bu masrafları da imkanları dahilinde değerlendirmeli. gerekirse bir fon oluşturmalı. İmamlarımız, diyanet bile bu konu hakkında çalışma yapmalı. İnsanlara yardım etmeleyiz. Sorumlu olduğumuz bir şeydir. (M.E, 47, E.)

Eskiden rastlıyorduk. Köyden gelen insanlar, taziye için koyun getirebiliyordu. Birisi yapar getirir. Ama biz taziye evlerindeki bu durumun kurumsallaşması olduğu için artık belediye ve kamunun gücüyle de bir destek olduğunu görüyoruz. Artık mefta'nın evinde yemek pişmiyor, yemekler fabrikadan geliyor. Taziye evinde mefta için verilen yemekler vardır. Onun adına verilen yemekler de vardır. Ama burada yemek vesilesi ile bir birliktelik

sağlanmaktadır. Şimdilik belediyenin farklı şekilde götürdüğü hizmetlerden halkımız yeteri şekilde bilgi sahibi midir? Belediyenin bazı imkan olanakları, halk tarafından bilinmiyor. Tüm mahallelerin muhtarlarına bilgi verilmiş midir mesela. Camii ve imamlara da bu bilgiler veriliyor mu? Kanaatimce, belediyenin imkanlarından halkın fazla bilgi sahibi olduğunu sanmıyorum. (M.B, 30, E.)

Aslında eskiye göre belediyenin yemek konusunda desteği çok arttı. Bunu görüyoruz. Fakat durumu kötü, fakir olanlara daha fazla yardım edilmelidir. Bu yardımı taziyede bulunan kişi ve akrabalar da yapabilmeli gücü yettiğinde. (A.İ, 36, K.)

Eskiye oranla taziyelerin ekonomik boyutu, taziye evleri ile birlikte ciddi oranda düşmüştür. 3 gün ile sınırlı olması ve yemeklerin belediye tarafından karşılanması, göz önüne alındığında halkı maddi bir yükten kurtarmıştır. (Y.Ş, 31, E.)

Taziyelerde yemek servisi öğlen namazı sonrasında ve akşam yemeği vakitlerinde verilmektedir. Taziye sahipleri, yemek sipariş etmeden önce; gelen misafirler ve kadınların sayısına göre ayarlamaktadır. Taziye sahipleri gelen misafileri, yemek yemeden bırakmamaktadır. Verilen yemekler ölenin sevabına sayıldığı için yemek verilme ve yeme konusunda ısrarcı olunmaktadır. Yemeğin verilmesi ve misafirlerin yemesi için teklif edilmesi, teklife iştirak etmede dînin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Taziye süresinin taziye evine paralel olarak 3 gün ile sınırlandırılması; taziye sahiplerini yemek hizmeti konusunda rahatlatmıştır. Çünkü bir hafta süren taziyelerden 3 güne sabitlenmiştir. Ve bu açıdan masraf ve harcamalar azalmıştır. Taziyelerde 3 gün, öğlen ve akşam olmak üzere 6 öğün yemek verilmektedir. Bu yemekler çeşitlilik göstermektedir: pilav, et kavurma, güveç, yavuk yemeği, tatlı, ayran gibi. Yemek siparişinin yetişemediği durumlarda taziye sahipleri lahmacun gibi hemen gelebilecek yemekleri tercih etmektedir. Bu misafirlere acilen yemek verme, yedirme tercihi bile insanlara karşı mahçup olmak istememe durumudur.

Taziye sahiplerinin ekonomik durumu iyi veya kötü farketmeksizin, taziyede yemeklerin verilmesi devam etmekte ve edeceği görünmektedir. Dile getirilen; mahçup olmama, geleni en iyi şekilde ağırlama, meftanın sevabına olma gibi saiklerle bu yemekler devam etmektedir. Taziye yemeklerinin maliyeti yüksektir. Genel olarak verilen

yemekler eleştirilmekte, taziye yemeklerinin kaldırılması konusunda kamuoyu oluşturmuştur. Katılımcıların da belirttiği gibi yemeklerin yasaklanması, kaldırılması yönünde fikir beyan etmektedirler. İmam, melle, alim ve halk arasında sözü geçerli kişiler, taziye sahipleri, misafirler dahi verilen yemeklerin kaldırılmasına dair fikir beyan etmektedirler. Cenaze ve taziye masraflarını tek başına üstlenenler, borç altına girmektedir. Bazı katılımcıların da dile getirdiği bir durum; kredi çekenlerin olması ve geçimini sağlamakta olan ineklerini satanlar örnektir. Aile ve akrabalar arasında masrafların bölüştürülmesi, taziye yükünü hafifletmektedir. Bunların yanısıra belediyenin son iki yıldır sosyal hizmetlere dahil ettiği taziyelere, yemek hizmetini başlatmıştır. İlk başlarda bu hizmeti götürürken, ekonomik durumu olmayan ailelere ve 3 gün taziye süresince sadece tek sefere mahsus ve taziye sahibinin başvurusu üzerine verilmekteydi. Belediye ilerleyen zamanlarda hizmeti artırmış ve ailelerin ekonomik durumuna bakılmaksızın; müracaat eden herkese, bu hizmet çerçevesini genişletmiştir. Belediye, 3 gün süre boyunca 2 gün 2 öğün 150 ile 220 kişilik yemek hizmetini götürmektedir. Belediyenin verdiği yemek: tabldoth, içerisinde et kavurma, pilav, tatlı, ayran ve ekmek yer almaktadır. Belediye bu uygulama ile düşük gelirli ve ekonomik olarak sıkıntı çeken ailelere büyük destek sağlamaktadır. Ölüm raporu ile başvurulmakta ve yemek teslimatında, taziye sahiplerinden imza ve kimlik bilgileri alınarak verilmektedir. (Bknz: Şekil 6).

3.3.4. Modern Kentleşme Pratiğinde “Taziye Evleri”ne Giden Süreç:

Taziye evlerinin açılması ve yaygınlaşması şüphesiz kent-şehir ortamı ile birebir paralellik göstermektedir. Modernleşmenin kıskacına giren Batman, hızlı bir kentleşme süreci yaşamakta ve tüketim ağırlıklı bir yapısı mevcuttur. Batman’ın şehir nüfusunun artış sebepleri ve ilin potansiyeli düşünüldüğünde; “taziye evleri” hem gereklilik hem de zorunluluk halini almıştır. Taziye evi yapımı için gerek hayırsever kişi ve kişilerce gerekse belediyenin arsa tahsis etme kolaylığının yanında; aşiret ve köy derneklerinin kısa sürede örgütlenip, yapımı için seferber olması yeterli olmaktadır. Geleneksel yapının etkisi ile vuku bulan bir cemaatsel ilişki ağı ortaya çıkmaktadır. Modern-kent dinamizmine ters bir durum saptanmaktadır. Modernleşme ile öngörülen geleneksel-kırsal anlayışın çözümlere uğrayacağı öndeyişi yerine taziye evleri ile cemaat ilişkilerinin canlanmasına, akraba ve toplumsal ilişkileri reforme eden bir etkisine şahit olunmaktadır. “Siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel birçok süreçlerle ifade edilen ve ‘modernleşme’ kavramı üzerinde genel bir uzlaşma sağlanan bu sürecin en büyük özelliği kentleşme olgusudur. İnsanlar Maciver’ın da belirttiği gibi, cemaat içinde cemaat oluşturma gibi bir kaniliyete sahip oldukları için, büyük ulus cemaatleri içinde,

modern kentlerde, eski cemaatlerin yeni formlarını örmeye başladılar. İşte bu yeni formların sosyoloji literatüründe algılanma ve adlandırılması problemler oluşturdu. Sosyoloji literatürü, kurulduğu geleneksel-modern karşıtlığının yarattığı gerilimin etkisi altında, kentteki bu çeşitli yapılanmabiçimlerini ‘cemaat’ olarak nitelendirmek çekimsiz davrandı. Çünkü ağırlıklı olarak cemaat kırsal özdeşleştirilmişti.” (Yelken, 1999: 87-88). Batman ve çevre iller kent-köy kültürünün ikisini de birlikte yaşamaktadır. Ve kırsal bir yaşam biçimi daha baskın ortaya çıkmaktadır. Kent kültürüne yeni bir geçiş süreci başlamıştır denilebilir. Çünkü kırsalın kentte yer edinmesi ve yerleşmesi ile kırsalın kente taşınması etkili olmuştur. Hem ekonomik bir hareketlilik de söz olmaktadır. Taziye evleri, halkın ve büyüyen kentin doğal bir ihtiyacının ürünüdür. Evde ağırlanan taziyelerden, portatif çadır ve son uygulama olarak görülen taziye evleri olmaktadır. Bunun yanısıra “taziye evleri” çok amaçlı bir hale bürünmektedir. Cami taziye evi, kur’an kursu⁹ taziye evi ve en son taziye evinde kütüphane¹⁰ düşünülerek yapılan taziye evi örnekleri bunu göstergesi olmaktadır. Taziye evleri kentin femomen yüzü olmaktadır. Taziye geleneğinde değişim ve dönüşümü nasıl bir süreçten “taziye evleri”ne gelinmiştir? sorununu katılımcılar, görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

Taziye çadırı koşullara göre biraz daha imkansızlıkların olduğu dönemlerin taziye aracıydı. Soğutması ve ısıtması ile ilgili koşulları zordur biraz da ilkel koşullar vardı. Taziye evi ise koşullar çok daha iyidir. Nizami bir durum söz konusudur. Taziyenin daha düzenli bir akışı olması açısından çok önemlidir Süresi açısından da çok iyidir taziye çadırı iken önemli bir sınırı yoktu Bir hafta, 8, 10 gün yerde kalabiliyor. Ama taziye evlerinin kurulması ile beraber özellikle o sürecin güzelliği ve nizami bir şekil için taziye evindeki taziyeler 3 gün ile sınırlandırıldı. Onunla beraber bu sistem kurulu bir şekilde devam ediyor. (A.O, 37, E.)

Eski taziye geleneğiyle yeni taziye geleneği arasında değişen şeyler var. Bunun nedini olarak ise şehirleşme olduğunu belirtmek isterim. Benim fikrimce; eskiden bir taziye olduğu zaman köylerde neredeyse bütün çevre köyler birbirlerinin taziyesine giderdi. Kız alıp vermeler gibi meselelerden dolayı, yani içiçe geçmiş bir toplum vardı. Ama şimdi şehirleşmeyle birlikte, hani birbirine

⁹ Yapılan bir taziye evi Kur’an kursuna yer verilmektedir. Bu durum taziye evlerinin amaç ve çeşitliliğini artırmaktadır.

¹⁰ Adile Kubbaa taziye evi açılışına katılım gösteren Batman valisi, bu taziye evlerinde kütüphaneye yer verilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

en yakın olan ya gurbetteler ya da kendi işiyle uğraştığı için hemen bu taziyelerden haberi olmuyor. Buda biraz şehirleşmeyle ilgilidir.(D.Y, 30, E.)

Neden taziye çadırları vardı? Hatırlıyorum, taziyeler, evlerde ağırlanmaktaydı. Taziyeler odalarda ağırlanırdı. Ev darlığı çok sıkıntılıydı. Sonradan çadır çıktı. Evlere göre çok daha alternatifli ve rahattı. Şimdi bu çadırlarda ısıtma, soğutma, çamur, ıslaklık sıkıntısı vardı. İlk çadırdan taziye evine geçilince; çok büyük sıkıntılar giderildi. Ve taziye çadırına göre daha rahat ve kolaylık getirmiş. Her taziye üç gün yerde kalıyor. Ve çadırdan abartılı bir şekilde çok süren taziye süresi; 3 gün oldu. Sünnettir aslında 3 gün olması. Hani hazır bir yerdir gider ziyaretini yapılır ve gelir üç günden sonra mekruhtur taziye sahibi 10 gün 20 gün dükkanına açmaz ve bu da büyük bir sıkıntıdır maddi manevi olarak. Nüfusun artması bunu etkilemiştir. Şehirlerde nüfusun artması, birbirini ziyaret eden kişilerin artması bile bu ihtiyacı doğurmuştur. (E.K, 55, E.)

Kentsel yaşam formları içerisinde kamusal alanda geleneksel değerlerin vuku bulması, yerine getirilmesi, çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Kentler bireyleşmenin arttığı yerler ve çoğulculuğun olduğu yerlerdir. Kamusal alanlar artmaktadır. Geleneksel toplum yapısı mevcut olsa da kent kültürü oluşmakta, yerel yönetimin vatandaşa hizmet götürmesi ve kent kurallarının icrası söz konusu olmaktadır. Çadırların taziye için kurulması ve sokakların trafiğe kapanması, park ve bahçelerin taziyeler için kullanılması kamusal alanda sıkıntılar çıkarmaktaydı. Taziyelerin kurulması ve süresinin olması insanların iş hayatında sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Taziye için çadır temin etme sorununun yanısıra; kışın ısıtma sorunu, yazın soğutma sorununu doğurmaktadır. Taziye çadırı erkekler için kurulmakta ve kadınlar mevtanın evinde ağırlanmaktadır. Kentte bir apartmanda bir taziye olduğu düşünüldüğünde veya kış ortasında bir sokak ortasında bir çadır kurulduğunu düşünüldüğünde ve modernleşmenin getirdiği iş hayatı, ekonomik sorunlar taziye evinin yolunu açmıştır. Katılımcıların ifade ettiği gibi; taziye evleri kent ortamına uygun bir aplikasyon olmaktadır. Kış ve yaz hazır bir bina, taziye süresinin dİne uygun olması, insanları büyük bir sorundan kurtarmıştır. Taziye geleneği kent ortamına, modern anlamda bir yapıya bürünmüştür:

Ekonomik olarak taziye evi ile taziye çadırı arasında hemen hemen aynıdır gene gelen giden insanlar açısından aynıdır. Ama evet, taziyelerin üç gün olması olumlu ve yeterli. Bir haftada da kalsa taziye ama insanlar gene

gelir. 3 günde olsa gelirler ve taziye bittiği zamanda taziyemizi kendi evimize taşıdığımız için gelen gidenler neredeyse bir aya falan da sarktı. Taziye olduğu sürece millet gelir insanlar farklı yerlerde olur, şehir dışında olur. Yine gelir taziyelerini yaparlar. (D.Y, 30, E.)

Hayırlı olması ve vatandaş açısından çok önemli bir durum 3 güne indirilmesi. Taziye çok sürdüğü zaman, insanlar işinden olmakta. Ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Bir iki hafta boyunca gelen misafirleri ağırlamaktadır. Psikolojik olarak o durum ve halden stıyramamaktadır. (Ö.E, 30, K.)

Şöyle söyleyebilirim taziye evinde kurulan taziyeler eskiye nazaran geleneksel elinin azaldığını taziye çadırına evinin önünde kurulmasına nazaran gelenekseli biraz daha azaltmıştır Çünkü daha çok işin teknik boyutu öne çıkmıştır taziye evleri ile beraber. Sonuçta taziye süresini 3 güne indiriyorsun bununla birlikte şekli ve kalıpsal bazı şeyleri de ön plana çıkarıyor böyle bir gerçekliği de beraberinde getirdiği tavsiye evleri. Çadırda yapılan taziyeler evde yapılan taziyeler, hani biraz daha doğal bir süreç içerisinde gerçekleşiyordu geleneklerin eklenmesi söz konusu olabiliyordu. Ama taziye evinde olan kabuller, standart kalıplar vardır. Üç gündür saatleri bellidir. Geliş gidiş saatleri belli. 3 günün sonunda ise taziye biter. (A.O, 37, E.)

Dini olarak taziye geleneğinin süresi ile ilgili hadis ve sünnetler referans alınmaktadır. Genel olarak taziye süresi 3 gün olması uygun görünmektedir. Taziye evlerine geçilmeden önce taziye çadırları kurulduğunda taziyelerin süresi minimum 7 gün olmaktadır. Bu uygulamamanın devam ettiği yerler muhakkak mevcuttur. Taziye, evde veya çadırda olsun; taziye süresi uzadıkça ziyaretçiler gelmeye devam etmektedir. Gelip giden misafir oldukça da taziyenin kaldırılması, taziye sahiplerince engellenmekeydi. Bunu kalabalık aile köy ve aşiret yapılanmaları, geleneksel yapı eklendiğinde zaman ve ekonomik olarak insanlara yük olmaktadır. Taziyelerin fazla yerde kalması günümüz şartları içerisinde değerlendirildiğinde; zaman, emek, iş, masraf, israf gibi pek çok boyutu ortaya çıkmaktadır. Taziye evine paralel olarak taziye süreleri de kısalmıştır. Ve taziye için gelenler bunu bilerek ziyaretlerde bulunmaktadır.

Az gelir imkanları ve şartlara göre değişiyordu. Şimdi ise şehir büyümüş ve büyük bir şehre göre taziye geleneği değişiyor. Eskiden köylerde imkanlar

dahilinde ona göreydi. Köylerde taziye için gelen, giden azdı. Şimdi ise büyük bir şehir Batman. Neredeyse 500 bini aşan bir nüfusu var. bu şartlara göre taziye anlayışı değişmektedir. Modern taziye evlerinde; çay yeri, namaz yeri, kadının yeri, erkek yeri ayrıdır. İmkanlar artmış yani; hani dinimize göre de imkanlar ve şartlar zaman ve mekana göre değişebilir anlayışı vardır ya aynı şekilde bir durum söz konusu olmaktadır. Ve bu olumlu bir şeydir. eski ile yeni arasındaki taziye farkı budur. Ama usül olarak taziye geleneği aynıdır. Sadece bir kişiye değil; Ölüm hepimize geliyor. O açıdan insanları teselli etmeye yönelik hareket edilir. Kur'an'da söylüyor şartlar zaman ve mekana göre değişebilir. Ama bu şekliyle gayet uygun bir adımdır ve yerinde bir şeydir yani şu an ki imkanlar dahilinde baktığımız zaman Yani bütün bu yoğunluğu katılımı sadece bir evin içerisine dahil etmek de sıkıntılıdır onun için taziye evleri yerindedir. Tahminimce taziye evleri ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır Eskiden böyle imkanlar yoktu. Herkes birbirinin evine giderdi taziyeler için. O zaman daha fazla sıkıntılı olmakta idi taziyeler. Bugün baktığımız zaman ise ihtiyaç bunu doğurmuş. Bir dönem çadırda ağırlanırdı misafirler. Soğutması, ısıtması, yemek verilmesi sorun olmakta iken, taziye evlerine geçildi. İmkanlar bizi buraya getirdi. (M.E, 47, E.)

Kırsal alanda kurulan bir taziye ile şehir ortamında kurulan taziye arasında fark vardır. Köyün imkanı ve şehrin imkanları ne ise taziye çerçevesi, geleni, harcamaları da ona göre biçimlenmektedir. Taziye geleneğinin usülü değişmez ama taziye yeri ve ritüelleri değişmelere açık hale gelmektedir. Şartlar, zaman ve mekana göre değişmektedir. Kır-kent değişkesinde taziye geleneği için geçerli bir durum olmaktadır. İhtiyaç sonucu ortaya çıkması ve taziyelerin sorununu çözmüştür:

Şöyle bir durum da var. Şehirleşme tek başına, taziye evlerine geçişe neden oldu diyemeyiz. Bunun birçok boyutu var. Örneğin; köydeki o kırsal yapılanmayla beraber şehirlere taşınması ve tabii ki, şehirleşme ile zihinsel bir değişmenin de olduğunu görebiliyoruz. Eğitimin artmasına, kentleşmenin dizaynı sözkonusu olduğu, bununla beraber mevcut bazı geleneklerin çağın, uygarlığın seviyesine uygun duruma getirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Mesele, taziye evlerine geçişte boyutsal olarak farklı bir durum daha var. Taziye yerleri olarak meftanın evinin önü yani sokak aralarında kuruluyordu. Kent trafiğinde sorunlara neden olan bir durum ortaya çıkıyordu. Bununla beraber bazı taziye

evlerinin, okullara yakın olduğunu gördük, bu okullara yakın olması da bir yandan, çocukların sevinçlerinin olduğu, oyun alanlarına yakın oluyordu. Diğer taraftaysa bir taziye evi var. Burada sıkıntılı bir durum var. Rahatsızlık açısından ama taziye evine geçişle beraber bu sistemin profesyonel bir şekilde, hizmet sunumlarının yapılmaya başladığını görüyoruz. Diyelim bir yerde çadır yerleri var ve bu hizmet daha zorunlu bir şekilde veriliyor. Yemek yeri ayrı, ısıtması ayrı, imam veya hocanın yeri belli. Taziye evleriyle birlikte bunun toplu bir şekilde yapıldığını da görüyoruz. Çünkü taziye evinde erkek bölümü ayrı kadın bölüme ayrılmakta. Yemek bölümü var, çay ocağı var bununla birlikte direk, evde ağırlanan taziyelerin bütün yükü, taziye evlerine geçmiş oldu, bu da taziye evlerinin olumlu bir yanıdır. Ve ekonomik bağlamda taziye evleri, insanlar için büyük bir kolaylık sağlamaktadır. (M.B, 30, E.)

Şehirleşme ve modernleşmeyle birlikte başladı taziye evleri. Daha önce insanlar böyle bir şey muhakkak düşünmüştür. Taziye evi yapmayı. Şöyle birşey yapalım diye ortaya çıkmadığı gibi, şehirleşmeyle birlikte ortaya çıktı diyebiliriz. Güzel bir gelenek, görenek ve adet olmuştur. Biz çadırlarda, belki evlerde daha samimi bir ortam vardı ama belediyenin başlattığı bu hizmet, sosyal hizmet anlayışının bir örneğidir. Bu konuda pek fazla bir bilgim yok ama yeterli olmayabilir. D Ü, Büyükşehir yolunda adım büyüyen bir şehir haliyle taziye evleri az gelmektedir. Çünkü bazen insanlar taziye evlerinde, taziyelerini ağır anlamak için sıraya bile girdiğini duyuyoruz. Çoğalan bir nüfusu var. Batman'da insanların taziye evlerine bu kadar rağbet ediyorsa o taziye evlerinin az olduğu kanısına varabiliyoruz. İnsanlar bunun dışında, ikamet ettiğimizin dışında başka bir mahallede taziyelerini kurma gereği duyuyor. (Ş.Y, 32, E.)

Eskiden herkesin taziyesi kendi evinde olurdu. Evin bahçesinde, sokakta olurdu veya kurdukları taziye çadırlarında ağırlandı. Mevsime göre, taziye kurulduğu zaman bu çadırlarda, evde olduğu zaman zorluklar çekiliyordu. Taziye çadırlarında genelde erkek misafirler ağırlandı. Kadınlar ise taziyeye değil, yani normal ölünün çıktığı, evde ağırlandı. Şimdi hem belediyenin hemde halkın kurduğu, taziye evleri var. Bu ise engelleri kolaylaştırılmıştır. (R.Y, 32, E.)

Katılımcılar taziye süresinin kısılması, taziye evlerinin şehirleşme sonrası ortaya çıktığı konusunda hem fikir olmaktadır. Ve taziye evlerinin insanlara, taziye kabul edenler ve taziye bulunanlar için kent ortamında bir soluk alma gibi bir işlevine vurgu yapmaktadırlar. Özellikle kentin göçlerle oluşması ve toplu bir şekilde göç alması, aynı köylü ve aşiretlerin aynı yerde, mahalle, semt gibi; kırsal yaşam formlarını beraberinde getirmiştir. Taziye evinin önünü açan önemli bir durum da şehirde cemaatsel ilişkilerin, akrabalık ilişkilerinin devam etmesidir. Önemli olabilecek bir durum ise belediyenin taziye evlerine gösterdiği destekler olmaktadır.

Batman, çarpık bir kentleşme ve gecekondulaşmanın olduğu bir şehirdir. Göç sonrası meydana gelen yoğun nüfuslu mahalleler; aynı köy, akraba ve aşiret mensubu kişileri bir yerde toplanmasına neden olmuştur. Cemaatsel ilişkilerin devamında etkili olmuştur bu durum. Taziye evlerinin yoğunlaştığı yerler gene bu mahalleler olmaktadır. Apartmanlaşmanın olduğu yerlerde nadiren taziye evlerine rastlanmaktadır. Apartmanlaşmanın olduğu yerlerde site sakinleri, bodrum katlarını çok amaçlı kullanmaktadır. Taziye yeri olarak kullanılmak buna dahildir. Kenar mahallede taziye evlerinin daha çok olması Batman'ın toplumsal yapısı ve o mahalledeki insanların birbirleri ile olan ilişkileri etkili olmaktadır. Apartmanlaşmanın olduğu yerde oturan kesim ile kenar mahallede oturan kesim arasındaki farkı göz önüne aldığımızda bu durumu açıklamaya yeterlidir. Kenar mahallelerde fazla olmasına katılımcılar şu şekilde değerlendirmişlerdir:

Kenar mahallelerde daha fazla olmasının nedeni genelde köyden göç edenlerin olduğunu biliyoruz. Ve şöyle bir hakikat var. Maneviyatın belki de daha güçlü olduğu bir yerde insan ilişkilerinin çok olduğu yerler komşuluk ilişkilerinin, akrabalık ilişkilerinin bir aradalığının çok fazla olduğu yerler olmasından kaynaklı. Tıpkı düğünler gibi taziye ve taziye evi dayanışması çok daha aktif, fazla oluyor bu sefer kenar mahallelerin böyle özelliği var. Yani gelişmiş semtlere göre yüksek binaların olduğu semtlere göre komşuluk ilişkilerinin pek olmadığı, İnsan ilişkilerinin çok yoğun yaşanmadığı semtlerde ise ister istemez taziye mantığı buna yansıyor. Taziyelere katılım olsun, taziyelere gitme olsun Batman özelliğinde Gültepe veya diğer mahallelere göre daha şekilci ve daha azdır. (A.O, 37, E.)

Bunun birçok nedeni var aslında bahsettiğimiz; taziye çadırları yoğun bir şekilde kurulduğu yerler, aslında kenar mahallelerde daha fazla.

Elbetteki yeni taziye geleneğinin iyi sürdürülebilir bağlamında da baktığımız zaman. Kenar mahallede daha fazladır. özellikle küreselleşmiş bir dünyada kenar mahalleler, özellikle toplumsal, ailevi, yapıların güçlü bağların olduğunu görüyoruz. Elbette böyle kenar mahallelerde taziye birden fazla olması olağandır başka bir açıdan bakarsak şöyle bir durum var; şehir merkezlerinden çok fazla sayıda olmasının bir anlamı yok. Farklı olabilir ama çarşının içerisinde şehirleşmenin yoğun olduğu ticari olguların vurguların yoğun olduğunu ve insanların çok yoğun olduğu bir yerde birden fazla taziye evi oluşmasının bir anlamı olduğunu düşünmüyorum.(M.B, 30, E.)

Samimi ve doğal ilişkilerin olduğu yerlerdir. Bu açıdan da olabilir. Çünkü insanlar birbirlerini tanıyor, kültürleri değerleri aynı, dinleri aynı memleketleri aynı. Ve şehir merkezinde olmasının da bir anlamı yok. Çünkü kalabalık yerlerde olması sıkıntı yaratabilir. (A.B, 43, K.)

Tahminimce oralarda var fakat yani apartmanların olduğu yerlerde alt bloklarda bölmelerde zemin katlarda yer alır çoğu zaman da gittiğimiz zaman, o yerlerde var var dikkatimizi çekmiyor. Bizimki biraz daha şekli bina yapım olduğu için dikkatimizi fazla çekmiyor Hani burada dikkatimizi daha fazla çekiyor. Bina yönetimi site yönetimi ve bina sahibi bunu taziye evi olarak kullanımı açabiliyor. (M.E, 47, E.)

Yardımlaşmanın ve dayanışmanın olduğu yerler buralardır. Ondan bu yerlerde daha çoktur. Ortak kültürleri vardır. Birbirlerini anlayabilir. Daha çabuk bir araya geliyorlar. (Ö.B, 26, K.)

Köy olsun veya şehirdeki kenar mahaller olsun. Geleneksel yapılanmanın olduğu yerlerde kalıcı hale gelir. Ve şehir büyüdüğü zaman insanlar bu sefer bireyselleşiyor ve apartman hayatıyla normalleşiyor. Gerek kırsal mahalleleri düşünelim. Apartmandaki bireyler birbiriyle çok içiçe değillerdir, birbirlerini sorma ve ya birbirlerine gitme gibi alışkanlıkları yoktur. Apartmanlaşma ve kenar mahalleleri karşılaştırdığımız zaman ortaya net bir şey çıkmaktadır. Modern hayat, geleneksel hayatı karşılaştırması oluyor bu ve yaşam modernleştikçe geleneksel eksenli yapıdan uzaklaşıyorsun. 5 yılda 10 yıl

öncesini düşündüğümüz zaman kendi yaşanmasını da bile büyük bir değişme öngörülebilir. Ve şehirleşme buna etkendir. (Ş.Y, 32, E.)

Komşuluk, akrabalık, cemaatsel ilişkiler, geleneksele verilen önem, yüzyüze ilişkiler gibi etkenler bu durumu yaratmaktadır. Kenar mahalledeki insanların ortak noktaları daha fazladır. Örgütlenme ve ortaklaşa bir şekilde hemen bir araya gelebilmektedirler.

3.3.5. Yerel Yönetimin Taziyelere ve Taziye Evlerine Desteği:

Kent sorunlarının çözümü, kentin dizaynı, vatandaşa hizmet götürme, kamu yararına olabilecek çalışmalarda bulunma ve yürütme gibi konularda yerel yönetimler önemli bir noktada durmaktadır. Batman genelinde taziye geleneğinde ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma ve sorunlara çözümler üretme konusunda beklentileri karşılamak adına belediye harekete geçmektedir. Hızlı kentleşme ile ortaya çıkan taziye sorunsalına yönelik ilk çalışmaları yapan ve taziye evi yapımının önünü açan ve yapan belediye olmuştur. Batman belediyesinin üstlendiği hizmetler taziye evi ile sınırlı olmamaktadır. Bir kişinin ölüm haberi alındığı zaman belediyenin görevi başlamaktadır. Cenazenin evden çıktığı an ile defin işlemlerine, taziye evinde verilen yemek hizmetine kadar dahil olmaktadır. Mezarın kazılmasından kefen parasına kadar belediye vatandaşa ekonomik destek olmaktadır. Önemli desteklerinden biri; taziye evi yapımında ve taziyelere ve taziye evlerine götürdüğü hizmetler olmaktadır. Belediye çalışanı ve yetkili katılımcının da ifadelerinde bunları görebilmektedir.

Taziye evi örneği olarak Batman'da park ve bahçe alanlarında yapılan yerler, belediye tarafından ilk örnekler olmaktadır. Taziye evlerinin rağbet görmesi ve insanların ihtiyaçlarını karşılaması sayısının artmasına neden olmuştur. Belediyenin hem taziye geleneğine hem de taziye evlerine yönelik çalışmaları artmaktadır. Ve halkın taleplerine cevap verebilmektedir. Batman Belediyesi şuan itibari ile 5 tane taziye evininin bütün ihtiyaçlarını karşılamakta ve belediye, bu her "taziye evi" içi görevlendirdiği bir sorumlu tarafından kontrol edilmektedir. (Bknız: şekil 5). Taziye evi anahtarı, sorumlu kişilerde bulunmaktadır. Belediyenin denetiminde olan taziye evlerinin bir kısmını belediye yaptırmış diğerlerini ise hayırsever iş adamları ve köy dernekleri yapmıştır.

Belediyenin denetiminde 5 taziye evi var. Elektriği, suyu, personeli, temizliği bütün malzemeleri belediye tarafından karşılanıyor. Diğer bağımsız taziye evleri ise yine hizmetlerimiz olmaktadır. Herhangi başka bir yaptığımız yok bunlar hakkında. Belediye öncülüğünde başladı bu taziye evleri. Bizim eski

yönetimimiz eski belediye çalışanlarımız bunu geliştirdi. Şu ana kadar da 40'a yakın taziye evi var. Halkın, mahallenin, derneklerin himayesindeki taziye evleri onların kendi tasarrufundadır. Sadece hizmetleri götürüyoruz: Yemek hizmeti ve sedir oturaklar. (İ.Ç, 45, E.)

Belediyelerin, taziye evlerine verdiği destek anlamlıdır. Profesyonel bir şekilde verilen bir destek söz konusudur. Vefat eden kişinin sosyal-ekonomik durumu çok düşük olabilir, benzer durumda akrabalarının da durumları düşük olabilir. Ve bu anlamda belediyelerin, taziye evlerine verdiği yemek hizmetleri gibi ihtiyaçlar, mevcut alanın temizlenmesi ihtiyacı karşılanması açısından olumlu bir durum olmaktadır. Aydınlatılmasına, klimasına ısıtılmasından soğutulmasına kadar kamunun gücü ile karşılanması çok olumludur. Belediyenin 3,4 tanesine destek verebileceğini düşündüğümüz zaman da yetersiz derim. Çünkü sosyo ekonomik düzeyin düşük olduğu yerlerde kamu gücünün kullanılması fikrindeyim. (M.B, 30, E.)

Ama dediğim gibi; bazı mahallelerde yetersiz taziye evleri olduğu konusunda eleştirilebilir. Belediyenin bu konuda çalışmaları var. Elinden geleni yapacaktır belli bir zamana ihtiyacı var Hani bazı mahallelerde taziye evlerinin yetersizliği söz konusudur daha çok taziye evi kurulabilir arttırılabilir Örneğin her mahalleye Bir taziye evi olabilir birbirine yakın taziye evleri varken büyük bir mahallede taziye evi olmayabiliyor.(A.O, 37, E.)

Kalabalık ve nüfusunun sürekli arttığı bir şehirde akabinde ölüm oranları artış göstermektedir. Bu açıdan taziye evlerinin yetersizliği söz konusu olabilmektedir. Olmayan mahallelerde taleplerin karşılanmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Katılımcıların dile getirdiği ve gözlemlenen durum ise; taziye evi yapımının bir arz-talep söz konudur. Çünkü mahalli örgütlenip taziye evi yapımı için hareket edebilmelidir. Belediyenin taziye evlerine verdiği yemek hizmeti tek; 3 bin TL ile 7 bin TL arasında değişmektedir. Bu hizmet bile ekonomik durumu olmayan kişiler için önemli bir destek olmaktadır. Ulusal basında Belediyenin hizmetleri haber olmaktadır. Belediyeden taziye evlerine destek haberinde, “Batman kent merkezindeki taziye evlerinin eksiklerini tamamlamaya yönelik 20 taziye evine malzeme desteği verildi” şeklinde geçmiştir. (Milliyet, 2018)

3.3.6. Yeni “Dinsel Yaşam Alanı” Olarak Taziye Evi:

Belirli dinî ritüelleri yerine getirmek mekan kavramı dışındadır. Namaz kılmak, oruç tutmak, dua etmek gibi ritüeller mekan ile sınırlandırılmamaktadır. Dinsel yaşam alanı denildiğinde genellikle akla gelen; mezarlıklar, türbeler, kutsal yerler, ibadet yerleri olmaktadır. Bölge illerde ve özellikle Batman ilinde ciddi şekilde sayısı artan “taziye evleri”ni dinsel yaşam alanına dahil etmek mümkündür. Dinsel yaşam alanlarında; inaçların ritüelleri ve pratikleri yerine getirilmesi, dinsel tören ve ibadet, dinî bir amaç doğrultusunda hareket edilmektedir. Taziye evi özel bir amaçla; dinsel ritüellerin yerine getirilmesi için, dinî bir geleneğin vuku bulduğu yer olmaktadır. Sürekli duaların okunması, mevlütlerin verilmesi, ibadet için müsait olması gibi pek çok yönü mevcuttur. Taziye evlerinde bazen imamlar vaaz verirken mekan için; “Burası ölüm meclisidir.” demektedir. Taziye kemanları ölümün anıldığı ve ölümün hatırlatıcısıdır. Bu açıdan mezarlıklara atfedilen “ölümün hatırlatıcısı” sözünü “taziye evi” için kullanılmaktadır. Taziyenin ev ve portatif çadırlarda kurulup kaldırılması kısa süren bir zaman diliminde olduğu için taziyeyle dair bir hafıza, alan, yer belirlemek mümkün olmamaktaydı. Taziyeler için “taziye evi”ne geçiş süreklilik sağlamaktadır. Farklı meslek alanlarından olan, din görevlisi katılımcıların bu konudaki görüşleri önemlidir:

Bugün bir cami yapıldığı zaman hemen yanında bir taziye de yapılıyor. Taziye evlerine verilen önem şu anda Kur'an kursuna verilmemektedir. Tamam, taziye evleri lazım da Kur'an kursu da olması lazım. Bu caminin ruhudur. Taziye evine herkes gider ama camiye artık o kadar fazla kişi gitmiyor eskisi gibi yani caminin ruhuna uygun olarak Kur'an kursuna daha çok önem verilmeli. Namaz ve oruç gibi ibadetlerden çok taziye evine gidiyoruz. Taziye evine namaz kılmayan oruç tutmayan da gider. Tabi taziyelere, sosyal bir ilişki açısından da bir katılım var. Dinimizde önemli bir yeri vardır ama haddinden fazla değer verdiği zaman önemini kaybediyor. Güzel bir şeydir. İlişki oluşturuyor camiye daha fazla önem verilmesi lazım. (A.A, 60, E.)

Taziye evlerine olan katılım ve ilginin cami ve kur'an kursuna gösterilmemesini bir “değer yitimi” ve insanların eskisi gibi dini değerlere önem verilmediğini eleştirilere konu olmaktadır. Toplumsal ve sosyal ilişkilerin etkisi ile insanların taziyelere daha fazla iştirak etmesi olağan bir durum olmaktadır. “Taziye evi” olgusu yeni bir kavramdır. Ve giderek “çok amaçlı” bir işleve de büründüğü gözlemlenmektedir.

Kesinlikle dinsel alan etkisi söz konusudur. Açıkça 2 özellik söz konusudur; geleneksel ve dinsel yönü vardır. Çünkü bir yandan bütün akrabaları bir araya gelir. Bir dayanışma var burada toplumsal yönü güçlü olan bir ritüeldir bir gelenektir, dini bir gelenektir. Aynı zamanda dinsel yönü vardır. Çünkü toplumsal dini önder olan imam, mele, molla orada bulunmaktadır. Muhakkak bir imam vardır. Bazen bu imam görevli olabilmekte, bazen ise rahmetlinin bir yakını veya taziye sahibinin bir yakını olmaktadır. Doğal süreç içerisinde imamın ve dini önderlerin kanaat önderlerinin orada olmasıyla beraber dini sohbet oluyor, vaazler oluyor. Dini anlamda nasihatler verilmekte, o açıdan iç içedir. (A.O, 37, E.)

Yukarıdaki katılımcımızın da dile getirdiği gibi taziyelerde sürekli bir imam veya alim bulunmaktadır. Bu kadrolu imam da olabilmektedir. Ancak Doğu ve Güneydoğu yerleşkelerinde medrese ehli alimler çokça vardır. Ve genelde taziyelerde bunlar gönüllü olarak vaaz vermekte ve dua okutmaktadırlar. Saygın alimlerdir, tanınmışlardır ve bir taziye, taziye evine iştirak ettiklerinde, taziyedeki diğer imam veya alimler bunlara koltuklarını, kürsülerini vermektedirler. Bu saygı ve hürmetin zenginlik ve fakirlik ile değil, ilim sahibi ve mertebelerine göre gösterilmektedir. Genelde alimler taziyelerde yanyana vaaz kürsüsünde bulunmaktadır. Diyanette görevli imamlar taziye evlerinde genelde görevlendirilmemektedir. Taziye evinde bulunmak görevleri dışındadır. Gönüllü olarak katılanlar vardır. Müftülüğün taziye evlerine yönelik herhangi bir çalışması, tasarrufu bulunmamaktadır. Müftülük bu açıdan toplumsal yapıyı takip etmediğinin bir işaretidir. Taziye sahipleri, taziye süresince dua okuyan ve vaaz veren alimlere belirli bir ücret (Alimler almak istemese de verenin ısrarı ve ölenin hayratına denildiği için geri çevrilmemektedir.) vermektedirler. Bu ıskat, devlet memuru olamayan molla ve alimlerin geçimleri için ‘ekonomik destek’ olmaktadır. Verilen bu para ölenin ıskatından verilmektedir:

Taziye evlerinde vaaz verenler ehil kişiler olması lazım. Çünkü bazen gittiğimiz zaman şahit oluyoruz; bilip bilmeden ayet ve hadislerin hepsini kötü bir şekilde söylemektedir. Bilinçsizce yanlış Kur'an okuması ile birlikte bunu veriyor yani ehliyet sahibi insanlar ve o cemaati bilgilendirilecek şekilde insanlar taziyede vaaz vermesi gerekiyor. Vaazi kısa olsun ama öz olsun ve insanları ulaşabilirsin. Taziyeler için iyi, bilgili, ehil alim imamlar lazım. İnsanlarımızı uyandırıp dini bir bilgi ve bunları ifadesinin faydasına olacak şekilde verilmesi gerekiyor. Bununla birlikte dinsel bilgi de artıyor. Hani taziye

evi büyük bir fırsattır, alimler için imamlar için. Çünkü insanlar gelip bizi dinledikleri zaman; dinsel bilginin yayılması ve değeri daha da artar. Bilindik bir şekilde bir vaaz verilmesiyle direkmen abuk sabuk konuşmadan vaazi vermeye çalışmalı. Az ve öz bir şekilde verilmesi lazım. Yani güzel bir ahlakın yayılmasına neden olur, yani kötü olan bir şeyi toplum içerisinde ifşa ederek bunu dile getirmesi gerekiyor. Sünnet olan ve hadisler hakkında vaazler verilmelidir. (M.E, 47, E.)

Yukarıdaki ifadeleri kullanan katılımcı imamdır. Ve taziyelerde verilen dini bilgi, vaaz, sünnet, ayet gibi konulara hakim olduğu için daha çok dikkatini çekmektedir. Bu açıdan taziyelerde verilen vaaz eleştiri konusu yapma gibi bir hakkı mevcuttur. Taziyelerde verilen vaazlerin daha etkili, dinsel yönü artırmak adına hareket edilmesini ifade etmektedir:

Evet, dinsel bir alan oluşturmaktadır ki, dinsel inanın da sürekliliği açısından olumlu birşeydir. Şöyle bir boyutu var, inanç bağlamında bir birliktelik oluşturmaya çalışır. Verilen vaazları, dinsel bilginin yayılmasına ve toplumsal birlikteliğe de dayalı bir harekettir. Yani sen bir Müslüman kardeşi için ne istiyorsan Allah sana onu verir. (M.B, 30, E.)

Olabilir. Cuma namazına gittiğimizde, miraç, kandil gecesinde halk da bir araya gelip birlikte rituel ve dua etmeleri, insanları birbirlerine yakınlaştırır. Toplumsallaşmayı artırır, taziye evleri de birine başsağlığı dilemek için gittiği zaman, insanları birbirine Kaynaştırır. Ritüellerin yerine getirilmesinde olumlu etkisi olmaktadır. Taziye evleri, dinsel bir alan oluşturmaktadır. (Y.Ş, 32 E.)

Katılıyorum açıkçası dinsel bir alandır. oluşturduğuna dair, çünkü, Toplumumuzda taziye, din olgusuyla iç-içedir. Cami denince akla din geliyorsa; taziye evi için düşünüldüğü zaman bir dinsel alan oluşturabiliyor. Baktığımızda zaten bazen bir cami ve taziye evleri bitişik ve iç içe görebiliyoruz. (Ş.Y,32, E.)

Dinsel, bir alan oluşturması açısından bakılabilir. Yani yeni bir alandır. İnsanlar bir araya geliyor ve öyle dinsel bir dürtüyle. İçgüdüyle değil, dinsel bir dürtüyle hareket ediyorlar insanlar. (R.Y, 32, E.)

Taziye yerlerinde insanların bir araya gelmesi ve dini ritüellerin yerine getirilmesi gibi bir davranış sergiledikleri aşikardır. Verilen vaazler o taziyede, toplulukta olanlar için ortak

bir bilgi olmaktadır. Eylem ve davranışlarına göre hareket edildiğinde fikri bir birlikten söz edilebilir. Taziye olan ilgi, dinsel olanadır aslında. Haftada bir gün, Cuma hutbesinde insanların dinlediği vaazler; taziye yerlerinde neredeyse hergün verilmektedir. Toplumsallaşma yönü de artmaktadır.

3.3.7. Yasın/Acının “Yeni Mekanı” Olarak Taziye Evi:

Ölme durumu, ölmenin gelmesi, ölme ve ölümün kendisi; acının ve yasın kapısını açmaktadır. Yas ve acı, genel olarak; yakınıni kaybetmenin ifade edilme şeklidir. Dile getirilmeyen his ve duygular haykırış ve yakarışa dönüşmektedir. Ölüm acının gerçek yüzünü göstermektedir. Yasın/acının yeri meftanın, ölenin evi olmaktadır. “Bütün toplumlar acıyı dünya görüşlerine entegre ederken ona, çoğu zaman çıplaklığını hatta keskinliğini azaltan bir anlam, giderek bir değer verirler. Acıyı, kökenini açıklamaya yönelik nedensellik ağlarının içine yerleştirirler ve özellikle de her toplum, kendine göre geliştirdiği tıp teknikleriyle, onunla mücadele etmenin sembolik ve pratik olanaklarını bulmaya çalışır.” (Breton, 2010: 99). Ölüm olduğunda mevtanın evine gidilmektedir. Acıyı, yası paylaşmak onlara destek olmak hem dinsel hem de toplumsal ilişkileri canlı tutmaktadır. Çünkü yas-matem içerisinde olan ölenin yakınlarını teselli etme çabasında olan kişiler daha fazla bir şekilde ziyarete gitmektedir. “Toplum sembolik olarak meşru olanın sınırlarını belirler ve bunu yaparken de olası aşırılıkları engellemeye çalışır.” (Breton, 2010: 100). Acıyı yaşayan, yassı olan kişiyi ziyaret ederek, onu teselli etme çabası; kişinin kendine zarar vermesini engellemeye yönelik olmaktadır.

Taziye yerinin evin dışına taşınması, yasın ve acının yaşandığı mekanı ve yeri dönüştürmektedir. Taziye evleri ile beraber yaşanan, yas-matem süreci mekan olarak taziye evlerinde geçmektedir. Evde olan yas-matem havası, taziye evlerinde devam etmektedir. Bu durum karşılaşılan yeni bir süreçtir. Taziye evleri “acının mabedi” olur mu? sorusuna katılımcıların ifadeleri aşağıdaki şekilde olmuştur:

Mekanın değişmesi yas sürecini etkiliyor. Yas evi olarak genelde denmekte zaten bu yerlere. Mala şine (yas evi) diyoruz kürtçe zaten. (Ö.B, 26, K.)

Yas evi, acının mabedi demek uygun değildir. İslami kitaplarımızda bugünden sonra taziye gidilmesi o acılarını tazelenmesi iyi değil. Yas mabedi demek sıkıntılı ve uygun değildir. (E.K, 55, E.)

Bencede yas yeri ve durumunu etkilemiştir bunlar. Süreyi de etkilemiş ve acının yoğun olarak yaşandığı yer olmakta. (A.İ, 36, K.)

Bana göre acı varsa her yer acının, yassın yaşandığı yerdir. Mekan ve yer önemli değildir. İnsan her türlü acısını yaşar.acı mekana göre değişmez. Taziye evleri de acının mekanıdır. (Ö.E, 30, K.)

Kadın katılımcılar, taziye evlerinde yaşanan yası, acıyı en iyi bilenlerdir. Çünkü yası en derin şekilde, bütün hali ile kadınlar yaşamaktadır. Ağıtlar yakılmaktadır. Kadınların olduğu bölüm ayrı olmasına rağmen sesleri sürekli duyulmakta ve acının yaşandığını göstermektedir. Kadınlar daha duygusal oldukları için bir kişinin ağlaması bile diğerlerini etkilemektedir. Ölümün gerçekliği kabulü kadınlar için daha zor olmaktadır.

Yas evine dönüştürmemiz kötü bir durum olur, uygun değildir. Taziye evleri, tesellinin yeridir. O insanların derdini hafifletmek için gideriz. annesi ölen, babası ölen için gideriz. Ölüme inanıyoruz ve insanların dertlerini paylaşmak için gideriz. Yas evi olarak kullanılmaması gerekir. Yükünü hafifletmek için gideriz. (M.E, 47, E.)

Acının mabedi veya yasin mabedi olduğu görüşüne katılmıyorum. Ağır olur, o acının yaşandığı yer genelde cenaze evidir, meftanın evidir. Taziye evleri ziyaret anlamında gidip gelinen bir yerdir.(A.A, 60, E)

Yukarıdaki katılımcılar, taziye evlerine yas-matem yeri olarak bakılmasının dinen uygun bulmamaktadır. Acının sürekli tekrarlanması, tazelenmesi gibi bir misyon taziye evine yüklenmesi mevzu bahis olacağı kanısıyla; yas evi bile demek uygun görülmemektedir. Taziye evini 'kutsallaştırma' uygun olmayacağı görüşü ağır basmaktadır:

Evet yas evi kavramı ve yeri değişmektedir. Acının olduğu yer, meftanın evidir. Bu kavram, değişmeye başladı. Eskiden geleneksel yapıya baktığımız zaman, şöyle bir durum var: vefat eden kişinin ailevi bağlarının güçlü olması ve herkesin onun evinde, onları sorması bile kendi evlerini yasin olduğu yerleri oluşturur. Taziye evinden yas evi demek veya acının mabedi demek doğru değil, bana göre. Taziye evinde bir ayrışma var. Mesela meftanın oğlu, damadı, kardeşi, amcası sadece yas sürecini yaşamaktadır. Esikden yas süreci içerisinde daha geniş bir çevre yer almaktaydı. Günümüzde bu alan daralmış ve sadece 1.

dereceden kişiler yas sürecini yağun yaşamaktadır. Bu yas süreci bile ev ortamında daha etkili yaşanmaktadır. Ama taziye evleri acının evi olduğu fikrine katılmıyorum. acının en yoğun yaşandığı yer mevtanın evidir. (M.B, 30, E.)

Yas ve matemle anılan, paralellik gösteren mevtanın evi olmaktadır. Katılımcıların geneli bu yönde fikir beyan etmektedir. Ama taziye evini, yasin veya acının mabedi, yeri yapan bir yönü vardır. Taziye sürecinin 3 günü, yoğun katılımlı ve acının en derin yaşandığı an, zaman “taziye evi”nde geçmektedir. Ve ziyaret eden misafirler; taziye sahibinin ruh aline şahit olmaktadır. Özellikle kadınlar 3 günlük zaman diliminde acıyı derin bir şekilde yaşamaktadır. Taziyelerin kalabalık olması göz önüne alındığında, kadınların isyanı ve acısı; erkekler için ayrılan bölümde dahi duyulmaktadır. Taziye evi denilince acıyı yansıtan yönü, az da olsa insanların belleklerinde yer edinmektedir. Taziye evi “acının paylaşıldığı” ve “acıya ortak yer”olan mekan olmaktadır. ‘Yas duygusu’nun taziye evlerinde yoğun olarak yaşanması, taziye evinin ‘yas evi’ olarak anılmasına etki edebilecek bir durumdur. Taziye ziyaretleri, ‘ölenin acısını’ aile ve akrabalarında canlı tutmaktadır. Bu durum kadınların davranışlarında daha rahat gözlemlenmektedir. Kadın; acısını/yasını yaşarken söylediği ağıt ve haykırış diğer kadınların ağlaması için yeterli olmaktadır. Burada bir ‘duygu aktarımı’ sözkonusudur. Yaşanmışlık, anılar veya geçmiş zamanda olan şeyler insanların ortak mekan, ev ortamında olduğu için mekan-kişi bağlamı ortaya çıkmaktadır. Yakınlarını kaybeden kişi, onlarla yaşadığı ortak bir alana girdiğinde o kişinin yokluğu acısını hatırlatmaktadır. Bu açıdan yas-matem olarak değişmeyecek bir yer varsa o da mevtanın evi olmaktadır.

Taziye evinde taziyelerini kabul eden iki katılımcıya, taziye evinin “**Acıyı hatırlatması gibi bir etkisi var mı?**” sorusuna verdikleri cevaplar aşağıda yer almaktadır:

Taziye evinin önünden geçtiğim zaman, kendi taziyesimin ağırladığı taziye evini gördüğümde duygulanırım. Hep önünden geçtiğimiz zaman taziye varsa, gider mevtaya fatiha okurum. Ve sürekli acımızı taze tutuyor. Ve taziye evinin önünden geçtiğim zaman bana sürekli babamın taziyesi burada idi izlenimi, hissini gene yaşıttıyor. (D.Y, 30, E.)

Bu durum beni etkilemektedir. Duygulanıyorum. İnsan için zor bir durum. Ve sürekli yanından geçtiği zaman hüzünleniyorum. Bir fatiha okuma ihtiyacı oluyor bende. Geçerken de o insanların derdini, acısını anlayabiliyorum. (Y.Ş, 32, E.)

Eğer bir yakını kaybederse ve taziye evin önünden geçtiği zaman birşeyler hissedebilir. Taziyesi orda olanlar için geçerlidir. Az çok kötü bir acısı vardır ama. Taziye denildiği zamana insanın aklına geliyor bir nebze olsa paylaşılması gereken bir acı var ortada. Ve onun için taziyelere iştirak ediyoruz. Hüzün ve acı, akla geliyor ve insanlara ama bu tek başına bu acıları kaldırmakta zorluk çeker. Hani Taziye evi mabed evi mi olur? Zaman gösterir onu. (Ş.Y, 32, E.)

Yukarıdaki katılımcıların ifadelerini referans aldığımızda; taziye evlerinin kişiler için acıyı yansıtan yönü olduğunu belirtmek yerinde bir ifade olmaktadır. Daha önce bulunmadığı bir ortam iken taziye yeri; taziyelerini o yerde kabul ettikten sonra, o mekan kişi için farklı anlamlar taşımaya başlamaktadır.

3.3.8. Sosyo-Kültürel Değerlerin Simgesi ve Taşıyıcısı Olarak Taziye Evleri:

Taziye geleneğini bir yapı, bina ve şekle bürüyen, belirli kurallar dahilinde işlerlik kazandıran “taziye ev(ler)i” dinsel, inançsal yönlerinin yanısıra kültürel simge olarak karşımıza çıkmaktadır. Taziye evleri için önemli bir özellik ve kendi varlığının da belki önüne geçecek yanı; üzerinde taşıdığı isimlerdir. Bir yere, bir şeye isim vermek, onu sahiplenmek, geçmişin izini, değerlerini taşımak insanlar ve toplumlar için önem arz eden bir durum olmaktadır. İnsanlar sahiplendiği veya yaptığı, kendine ait olduğu şeye; kendi geleneksel kodlarını hatırlatacak, onu yansıtacak isimler vermekte ve tarihsel olarak topluma mal olmuş isimler kullanmaya özen göstermektedirler. Bu isimler tarihi ve tanınmış alim kişiler olabilmektedir. Yakın tarihte sembol olan kişiler olabildiği gibi; “taziye evi” yapımını üstlenen köy dernekleri, aşiret, mahalle isimleri olabilmektedir. Kullanılan veya verilen isimlendirmeler katılımcıların geneli; kültürel bir yanı, dinsel ve sosyolojik, toplumsal olması dikkatlerini çekmektedir. Halk tarafından da kabul gördüğünü söylemek yerinde olur. Bazı katılımcıların görüşleri aşağıda verilmektedir:

Kültürel değer ve aidiyetlerin korunmasında ve taşınmasında “taziye evleri”ne verilen isimler, adlar nasıl bir anlam içermektedir. Bu konudaki fikirleriniz nelerdir?

Kültürel açılarından elbette etkisi olmaktadır. Örneğin Batman'da taziye evlerine isim verilmesinden dikkat çeken bazı isimler vardır. Bunlar, kenar mahallelerde örneğin bir köyün bütün evleri o mahallede ise kurdukları taziye

evine kendi isimlerini verirler. Birileri bazı kişilerin veya aşiretlerin isimlerini vermişler. Yöresel isimler var. Bunun dışında da toplumun geneline mal olmuş, tarihsel şahsiyetlerin isimleri verilmektedir. Bütün insanlar ve toplum tarafından kabul edilen edebi, tarihi, kültürel anlamda isimler verilmektedir. Bunlar en sevilen şahsiyetlerdir. Fekiye Teyra, Ahmedî Hani, Şeyh Sait gibi dini önderlerin isimleri verilmektedir. Bunlar toplum tarafından kabul gören ve sevilen kişilerdir. (A.O, 37, E.)

Bu kişilerin isimleri verilmesi güzel bir şeydir. Bunlar, Kürt alimlerdir, büyüklerimizdir. Kıymetlerini bilmemiz lazım. Bunların yolunda olmamız lazım. Mahalleli veya aynı köylüler taziye evi yaptığı zaman kendi isimlerini verebilir.(E.K, 55, E.)

Bunların isimlerini yaşatmak anlamındadır. Çok güzel bir hareket. Beşevler taziye evi güzel bir örnektir. Bir vatandaş dedi ki babamın hayratına bir taziye evi yapacağım ve yönetim kabul etti. Muhteşem bir şey ortaya çıktı. Bizden taziye evine, babasının ismini vermemizi talep etti. Ve biz de yönetim olarak bunun doğal bir hak olduğunu belirttik. Diğer eleman personel hizmetlerini Belediyenin kendi eliyle verilmektedir.hem babasının ismini yaşattık hem de bir hayrı dokundu. Ahmet Kaya'nın ismini olmasını isterim. Büyük şahsiyetlerin taziyelerini isimlerini verilmesini isterim çünkü bunlar büyük değerleridir bizim toplumumuzun değerleridir ülkemizin değerleridir. Batman Belediyesi Beşevler Mahallesi Seyithasan ismini verdik.(İ.Ç, 45, E.)

Yukarıdaki katılımcının ifade ettiği konu farklı mahiyette bir durum olmaktadır. Çünkü ismi geçen taziye evinin “Seyithan Taziye Evi” yapımını bir kişi, hayırsever birinin babası anısına yaptırtmasıdır. Bir taziye evinin maliyeti hesaplandığında önemli bir meblağ ortaya çıkmaktadır. Batman’da zamanın ruhuna uygun olabilecek en iyi davranışlardan biri, dini ve toplumsal yönü olan bir durum olmaktadır. Taziye evlerinin yapımında yer alan kişi ve kişiler halk tarafından takdir ve sempati almaktadır:

Taziye yeri veya taziye evi ölümün hatırlanacağı yerlerdir ölümün insanın aklına geleceği yerlerdir. Yani siyasi olarak veya başka bir şekilde bazı isimlerinin verilmesi uygun değil aslında. Cami ve taziye evi gibi yerler umumi yerlerde, halka hitap ettiğimiz zaman herkese hitap ederiz. Siyasi isimlerden açıkçası uzak durmamız lazım. Minber nasıl ki herkese hitap ederse taziye yerleri de evleri de böyle olmalı. Tamam bu insanlar büyüklerimiz, alimlerimiz

bir İslami geleneğin içinde hayatları var ama siyasi olarak bu isimleri vermemiz lazım ve kaçınmamız lazım bunlardan. (M.E, 47, E.)

Kültürel değerlerde isimlerin verilmesi olumludur. Ama siyasi olmaması açısından. Yas evi demek de yanlıştır. Çünkü yas evi dediğin zaman orada acının yaşandığı bir yer gibi görünen ama taziye evi ziyaret anlamında kullanılan ve öyle olması gereken bir şeydir. Belli bir kişiyi yansıtmak pek uygun değildir. O isme sempati duyan var, sempati duymayan var, seven var, sevmeyen var. O ismi oraya verdiğin zaman biri geldiği zaman bir antipati oluşur. Kafası, zikri ayrı yerlerde olur. Genelde ortak bir noktada buluşturan isimler verilebilir. Birbirlerine destek olma anlamında ve kendileri yaptıkları için; dernekler, köylüler, mahalli kendi değerlerini yansıtacak isimler verse daha uygundur. Ama dediğim gibi hani biraz da siyasi isimler verilmemelidir. (A.A, 60, E.)

Yukarıdaki iki katılımcının verilen isimler konusundaki fikirleri diğer katılımcılardan ayrılmaktadır. Verilen isimlerin siyasi yöne çekilme eğilimlerinden söz etmektedirler. Bu durumun taziye anlayışına, geleneğine uygun olmadığını dile getirmektedir. Taziye evleri, ortak mekanlar oldukları için taziyelerde bulunan kişiler bu isimlere karşı tavır takınabilir denmektedir. Yas evi yerine “taziye evi” ismi taziyelerin amacı, anlayışı için makul bir isimdir. Çünkü bu taziye evleri yasin yeri değil, ziyarete gelenlerin yeri olmalıdır. Böyle değerlendirilmesine rağmen, taziye evlerinin geleneksel ve kültürel değer ve aidiyetlerin taşınmasında önemli bir görevi üstlenmektedir. Aşağıdaki bazı katılımcılar taziye evlerinin kültürel değerlerin taşıyıcı rolü olduğu konusunda hemfikir olmaktadır:

Korumasına koruyor ve değerlerin taşınmasında etkili olabilmektedir. Kültürel bir bağlılık oluşuyor. Sabri Özdemir, Batman Ticaret ve Sanayi Odası (BATSO), Slebîniler taziye evi gibi aşiret, kişi, Batman iş insanları tarafından da yapıldığını görüyoruz. Bir kültürel, geçişliliğinin olduğunu bu kültürün taşındığını görüyoruz. Bu isimlendirmeler ideolojinin dışında verildiğini görebiliyoruz, şöyle demiyorlar. Genelde taziyelere verilen isimler, o mahallenin ismi yada toplumsal olduğu bağlamdaki kültürel geçişteki şahsiyetlerin ismi veriliyor veya dernekler veya köylüler kendi isimlerini veriyor. (M.B, 30, E.)

Taziye evleri yapımında örnek olabilecek başka bir durum ise Batman Ticaret ve Sanayi Odasının (BATSO) Kültür mahallesinde yaptırdığı taziye evi olmaktadır. Batman’da ticaret ve sanayici iş insanlarının taziye geleneğine olan desteği görülmektedir. Günün ve dönemin şartları göz önüne alındığında BATSO’nun taziye evlerine desteği, farklı anlamlar içermektedir. Dini ve kültürel geleneklerin korunmasında etkili adımlar atmıştır:

Coğrafyamızda, çevremizde tanınmış insanların taziye evlerinde isimlerinin yaşatılması hem kültürel değerler, hem birlik, beraberlik ve dayanışma örneği olarak önemli ve etkili bir rol oynamaktadır. Kültürel değerleri ve olgunluğu taşımaya sağlamaktadır. Bu isimleri ve kişileri bilmeyenler, üzerine bir araştırma yaptığı zaman; ne kadar etkili olabileceğini görebiliriz. (Y.Ş, 32, E.)

Bu bölgemiz için de geçerli olabilir, bunu diğer bölgeler için de diyebiliriz, taziye bir gelenek mi? Evet. Gelenek ve sürekliliği devamı sağlanmaya çalışılıyor. Bunun yanında bazı isimlerin taziye evlerine verilmesi ve gelecek kuşaklar için olumlu bir kültürel aktarımdır. Eğer bir birey öyle bir isme denk gelse ve araştırma yapsa, Ahmedi Hani veya Fekiye Teyran rast gelse bunun kim olduğu üzerinde durduğu zaman bu olumlu olarak yansır. Bu şekilde öğrenebilir, geçmişteki olanları. Edebiyattan gelen bir isimse o şekilde öğrenir. Haliyle en azından o unutturmaz. Kendi hafızasında canlı tutar. Onu toplumsal olarak aktarımı devam eder. (Ş.Y, 32, E.)

Taziye evlerine verilen isimler, toplumsal hafızayı da canlı tutan bir durum olmaktadır. Tarihe mal olmuş kişilerin isimleri yaşatılmaktadır. Bu isimler genelde o toplumun, grubun ve inancın özelliklerini taşımaktadır. İslami geleneğin önemli bir temsilcisi olan Ahmedi Hani, Kürt edebiyatında önemli yeri olan Fekiye Teyran, dini Anlamda Eshabul Keyf, Cumhuriyet tarihinde isyan ile ismi anılan Şeyh Sait ve aşiret-akraba ismi olarak Slebîni gibi isimler olmaktadır.

3.3.9. Taziye Evi – Cami İlişkisi ve Farklı Dinsel Yapılaşmalara doğru:

Cami dini ibadetlerin yapıldığı, günün beş vakti ibadet yapılan ve Cuma günü hutbe verilen, dini etkinliklerin yapıldığı, çok amaçlı olup dini simgeleyen bir yapıdır. Cami köken olarak, cem etmekten gelir toplanmak anlamındadır. Taziye evi ise yeni bir oluşum ve olgudur. 10 ile 15 yıllık bir geçmişinden bahsetmek mümkündür. Gelenek olarak ise taziye

din kurumunun içerisinde, dinsel inançlarda olan, inançlara bağlı olarak ölüm sonrası yapılan ve ritüelleri olan bir olgudur. Modern şehirleşme kültürü, taziye anlayışı geleneğinde değişim ve dönüşümlere kapı açmıştır.

“Taziye evi”ne geçiş taziye geleneğine yeni bir soluk getirmiştir. Yeni bir dini farklılaşmaya da işaret etmektedir. Taziye evi dini bir figür ve sembol olmuş olmaktadır. Taziye evi yapıldığı zaman genelde cami yapımı, inşası da söz konusu olmaktadır. Ve taziye evi ile birlikte cami de yapılmaktadır. Cami yapıldığı zaman aynı şekilde alt kat veya bodrum taziye evi için ayrılmakta ve yapılmaktadır. Genel olarak cami ve taziye evi yapılaşması doğru orantılıdır. Katılımcıların “cami-taziye evi” ilişkisi hakkında belirttikleri fikirler şöyle olmuştur:

Kurulabilir. Cami dediğimiz zaman, insanların dini anlamda toplandıkları yer öyle bir sözcük anlamı var. Taziye evi ise hemen hemen aynı anlamı taşıyor olabilir. Evet camide namaz kılınır ama taziye evinde de buna benzer dini görevler ve ritüeller yerine getirilir. Yani bir benzerlik var. Çünkü insanlar orada bir araya gelir. Baş sağlığı diler, duasını okur. Alimler, imamlar oradadır. Cami ile bu konuda bir benzerlik söz konusudur. Genellikle Bir aradadır taziye evi ile cami, genellikle camilerin yanındadır alt katındadır. Muhakkak ki camilerin olduğu bir yerdir. Yani çadır veya ev yerine dini fonksiyonu daha fazladır taziye evinin. Camiye olan benzerliği fazladır tamamen dini bir görevi yerine getirmek amacıyla orada gerçekleşiyor. toplumsal yönü olmakla beraber tamam olur imamın verdiği vaaz ve sohbet vardır bir ölümün gerçekliği söz konusudur cami ile bu konuda benzerlik söz konusudur.(A.O, 37, E.)

Gayet olumlu ve normal birşey. Taziye evi ve caminin yanyana veya içiçe olması. Çünkü dini pratikleri ve ibadetleri daha iyi bir şekilde yerine getirmek mümkün olmaktadır. Cami ve taziye evleri birlikte değerlendirmek mümkündür.(D.Y, 30, E.)

Çadır portatif istediğin zaman kurar, istediğin zaman kaldırırsın. Çadır olduğu zaman, hemen evinin başında yapabiliriz taziye. Müsait olan yerler ve bu tabii merkezlerinde çevre merkezlerinde biraz şartlar değişiyor itibariyle müsait değil bazı yerler çadır kurması sıkıntılı olur. Onun için bu yeni yapılan camilerde, yanı başında veya altında taziye evi de yer alıyor. Taziye evi bir

noktada Cami bir nokta dini bir yer anlamında da kullanılması lazım. Bir şekilde aşırıya kaçmadan ele alınması lazım. (A.A, 60, E.)

Taziye yeri, sahabeler döneminde camide kabul edilirdi. Lakin cenabet olan insanları camiye gelmesin. Bazı insanlar, taziyeye günlük gelse bir şey olmaz. Ama cami ile taziye altı üstü olduğu zaman, temiz bir şekilde gelmediği zaman uygun değildir. Abdestli olarak camiye gelmek uygundur. Onun için taziye evi ile camiye yan yana olabilir bir mahsuru yoktur. Bu iyi bir şeydir dini bir olguyu da oluşturuyor. Taziye evinin, yerinin yanında caminin olması güzel bir şeydir. İcap ettiği zaman gider namazını kılar, taziyeye gelir. Bu dinsel olarak iyi bir şeydir. Nasihat olarak, "Bize ölüm yeter." Peygamberimiz böyle söyler. O an onu ziyaret eden için eğer ölümü anımsatması açısından da dinsel bir boyuttur. (E.K, 55, E.)

Yukarıdaki katılımcı, taziye veya cami arasındaki adap, edep ve bedensel bir temizlik olarak konuyu ele almaktadır. Taziye evine her kesimin takıldığını, bedensel temizlik sorunu olmadığını ancak cami ortamında bunun sorun olarak dile getirmektedir:

Taziye evi ve caminin iç-içe olması gayet olumlu bir durumdur. Şöyle bir durum ile karşılaştım. Cuma günü namaz sonrası cami cemaati topluca taziye evine gitti ve meftanın hayratına dua okudular. Eğer camiye gelenler, ekstradan taziyeye gitseler, mefta için kurulmuş taziyede dua ederlerse ameline yazılır. Dinsel, inançsal olarak şöyle bir boyutu da var; inancı bağlamında bir birliktelik oluşturmaya çalışıldığını görüyoruz, vaaz veriliyor. Dinsel bilgi dinsel bilgiye ve toplumsal birlikteliğe dayalı olumlu davranışlar olmaktadır. Farklı boyutlardan bakılabilir, arkasından bir dua okutulduğu zaman bu, buna yazılır. İnanç sistemi üzerinden baktığımız zaman: Taziye evindesiniz ve namaz vakti gelir en uygun yer cami olur. Ekstradan bir zaman harcayıp, yada farklı bir camiye gitmeden ibadetini yerine getirilir. Olumlu yönden bakılabilir, taziye evi ile caminin yan yana olmasına. (M.B, 30, E.)

Taziye evi ve caminin birlikte ve ya yanyana olması, uzak yerlerden gelen misafirlerin rahat bir şekilde ibadetlerini yerine getiren bir durumdur. Genelde taziye misafirleri birlikte camiye gider ve cemaat olarak namazlarını kılmaktadır. Misafirlere bağımsız bir şekilde camiye gelen kişiler; namaz sonrası taziyelerde bulunmaktadır. Bir yerde bir cami yapıldığı zaman; imam, ve müezzin gibi din görevlerinin de ataması yapılmakta ve

din görevlilerinin de artmasına vesile olmaktadır. Buna ek olarak yeni bir cami cemaati de meydana gelmektedir:

Pek olumsuz bir yönden bahsetmem ama olumlu yönleri var. Baktığımız zaman taziyeler zaten tamamen dinsel bir olgudur ve caminin yanında yer bulması ve iç içe olması olumlu bir şey ve gayet normal birşeydir. Taziyelerin ve taziye evlerinin cami etrafında devam etmesi, belli bir kuşak için bunu yapmaya çalışıyor. Yani diyelim, yaşlılarımız büyüklerimiz bunu yapmaya çalışıyor ve bir taziyenin önünden geçtiği zaman bile bir fatiha okunsa dinsel bir eylemdir. Bir dinin etkisinin devam edilmesi olarak da bakıyorum. Açıkçası dinsel bir ritüelleri yerine getirmesem bile, bir taziye gittiğim zaman insan bir dua okuma mecburiyetinde olabiliyor. Önünden geçtiğin zaman bir Fatiha okuyabiliyorsa. bilinçsiz bir şekilde bile olsa, taziye evleri, hem dinsel bir alan oluşturuyor, dinden uzaklaşmayı engelliyor, bir nevi. (Ş.Y, 32, E.)

Taziye evi cami ilişkisine ve iç-içeliğine dair katılımcıların olumlu yönde fikir beyan ettiklerini, dinsel ibadetlerini daha rahat yerine getirdikleri gözlemlenmektedir. Dini etkileşim artıran bir etkisi ortaya çıkmaktadır.

3.3.10. Yerel Yönetimin Etkisi ve Taziye Evlerinin Kurumsallaşması:

Din insanların ve toplumların yaşam alanlarını belirlemekte ve dizan eden bir kurumdur. Dinin etkisi ile insanların davranış ve eylemleri şekillenmektedir. Ölümün gerçekliğini, kabullenışı ve anlam, mana yükleyen de dindir. Ölüm sonrası ritüelleri taziye geleneğinde görmek mümkündür. Taziye geleneğinde ölüme dair gösterilen tepkiler, toplumlar ve gruplar arasında farklılık göstermektedir. Din kurumunun içerisinde yer alan taziye geleneği, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde farklı bir yapılaşma, boyutta tezahür etmektedir. Batman ili özelinde taziye evleri yapılaşmasında halk ve yerel yönetim ortaklığı göze çarpmaktadır. Taziye geleneğinde “mevtanın evi” kavramı yerine artık belirli kurallar ve zaman diliminde olan “taziye evi kurumsallaşması” baş göstermektedir. Rasyonel bir sistem ile zamanın ruhu ve şartlarında taziye geleneğinde değişim ve dönüşümler mevcuttur. Kurumsallaşmanın özelliklerini görebilmekteyiz. Bu açıdan belediye taziye geleneğinde taziye evlerinin kurumsallaşmana etkisi hem kendi bünyesinde taziye evi bulundurması hem de diğer taziye evi ve yerlerine götürdüğü hizmetler önem arz etmektedir. Katılımcıların kurumsallaşma hakkındaki görüşleri değişmektedir. Taziye geleneğinde ortaya çıkan bazı

sorunlar düşünülduğünde taziye evlerinin; taziye geleneğine bir düzen getirmesi açısından değerlendirilmiştir:

Hem resmi hem gayri resmi taziye yerleri vardır. Hem belediye hem de vatandaşın denetiminde olmaktadır. Kurumsallaşmıştır diyemeyiz. Herkes her yerde de kurduğu bir şeydir. Direkmen dinin içerisinde kurumsallaşmış bir gelenektir ama yapı olarak da ortaya çıkıyor. Portatif olması açısından taziye çadırı her an her yerde kurulabilir. Ve herkes kendi taziyesini kendi mahallesinde, evinin önünde kurmayı ister bu daha uygundur. (A.A, 60, E.)

Kurumsal ve kaliteli bir hizmetin verilmesi konusunda işlerliğini artırmaktadır. Kurulu bir düzen sağlamıştır. Taziye evi olunca taziyenin kurulduğu yer, düzen ve nizamın sağlanması ile beraber yani sabah saat 9'da sabit bir saatte başlar, akşam 9'da kapanır. yaz saati ile kış saatine göre bu biraz daha esnek olabilir. Açılış ve kapanış saatlerinin belli olması, kurumsallaşması söz konusudur artık. Belediye hizmeti gitmektedir. (A.O, 37, E.)

Genelde taziye evleri, ölüm raporu olan ve kayda geçen kişilere açılmaktadır. Belediye hizmetleri vermeden önce mevtanın yakınlarından ölüm raporu almaktadır. Resmi evrakların, bürokrasinin işin içine girmesi ve taziyeler için şart koşulması da bir kurumsallaşma örneği olmaktadır. Halk, vatandaş taziye evlerinin işlerliğine uymaktadır:

Bence halkımız, taziye evlerini onayladı, kabullendi. Kentlilerin yararına, faydasına olduğu için kabullenmek çok daha iyi. Bi şekilde devam edeceğinin göstergesidir. Bu taziye evlerinin hala gelenek ve göreneklerimize bağlılığın olduğu göstergesidir. (D.Y, 30, E.)

Kurumsallaşma açısından yer edinmektedir. Tutar ve taziye evleri şu an halk için şarttır. Kalabalık mahallerin sıkıntı ve zorluk vermeyecek şekilde, taziyeye her mahallede bir taziye yer vermesi gerekiyor. Taziye evi olmayan mahallelerde sıkıntı yaşanmaktadır. Mahallede birinin bir ölüsü olduğu zaman bir taziye yoksa; başka bir yere gidiyorsa, büyük bir mesuliyet doğurur ve sıkıntıdır. Üzerinde namaz yeri, cami, kadının yeri gibi iyi belirlemek lazım. İnsanlara büyük rahatlık ve kolaylık getirmiştir. (E.K, 55, E.)

Bütün taziye evlerini bir elde toplama, resmileştirme şeklinde bir talep olduğu bir çalışma yaptık. Tabii talebimiz belediye yönetimi tarafından kabul görmedi. Bu açıdan baktığımız zaman eğer belediyenin elinde olsa; taziye evlerini halk sahiplenmez ve belediyenin yükü artar. Ama mahallenin Elinde olduğu zaman mahallenin kendisi bunu sahiplenir ve temizliğinden diğer bazı ihtiyaçları ne ise, hepsini halk kendisi karşılıyor. Gayet güzel bir şekilde halkımız mahallelerimiz taziye evlerini sahipleniyor ve bütün eksikliklerini gideriyor. Kurumsallaşma açısından taziye evlerinin tek çatı altında toplanmasını isterim. Taziye evlerinde bazen vatandaşların elektrik, su faturaları kabarık geliyor ve ödeyemiyor. Bu faturaların ödenmesi için, bir havuz veya fon oluşturmak, vatandaşın maddi külfet içine girmesini engeller. Belediye açısından bazı eksikliklerinin giderilmesi daha rahat olabilir. Kurumsallaşması boyutuna gelmesi ve önemlidir. Ama şu an için belediye tarafından böyle bir çalışma yok. Artık tek elde toplanması kurumsallaşması şuan için gündemde yok. Mahallenin taziye evleri sahiplenmesi daha olumlu ve dayanışma açısından daha etkilidir. (İ.Ç, 45, E.)

Belediye hali hazırda bütün taziye evlerine hizmet götürmektedir. Ve eksiklerini de tamamlamaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır. Kendi bünyesinde bulunan taziye evleri için bir kişi görevlendirmektedir. Belediyenin bünyesinde bulunan taziye evlerinde sedir oturaklar bulunmaktadır. Diğer taziye evlerinde plastik sandalyeler bulunmaktadır. Belediye bu taziye evleri için çalışma başlatmıştır ve diğer taziye evlerine de sedir oturak ve ahşap masa hizmeti için ihale açmıştır. Belediyenin, taziye evlerini tek çatı altında bir araya getirme, tek elde yürütme gibi bir çalışması olmuştur. Yalnız halkın taziye evlerine ilgisi ve çoğu ihtiyacını kendi imkanları ile karşılaması, belediyenin dikkatinden kaçmamış ve eski hali ile kalması uygun bulunmuştur. Halkın taziye evlerini sahiplenmesi ve belirtilen düzen ve sistemde kalmasına özen göstermektedirler. Genelde taziye evi sorumluları, taziye sahiplerini bu konuda bilgilendirmektedir. Taziyelerini kurdukları zaman, taziye evi nasıl ise taziyeleri bittiği zaman aynı şekilde, temizliği yapılır ve eksiklikler giderilmeye çalışılır. Vatandaşın taziye evlerine ve geleneğine göstermiş olduğu ilgi yapılaşma ve kurumsallaşmasında etkin rol oynamakta ve oynayacaktır. Çünkü taziye evi olgunun yerleşmesi için; sürekliliği, düzeni, kurallar dahilinde işlerliği gibi etkenler kurumsallaşmasında önem arz etmektedir.

Taziye evleri, taziye geleneğinde ortaya çıkan düzensizliği, aşırılığı ve taziye süresi sorununa çözüm olmuştur. Taziye evleri ilk zamanlarda halk tarafından kabul görmedi. Bu da

belirli bir süreç, zaman gerektirdi. Taziye evlerinin artı ve eksileri göz önüne alındığında önemi arttı. Taziye geleneğinde olan özel bir durum ise taziye sahiplenmedir. Cenazesi olan kişi taziyesini kendi evinde veya evinin önünde çadırdaki ağırlardı. Bu toplumsal bir kabuldür. Taziye evi öncesi taziyelerin süresi mevtanın yakınlarının direktifinde olması gibi bir durum söz konusu idi. Taziye evleri bunu engelleyen bir süre kısıtlaması koyduğu için ilgi görmedi. Taziye evleri yerine insanların kendi evi önünde taziye kurmasını etkileyen durum; insanların taziyesini kendi imkanları kurmak ve bunu diğer insanlara da göstermek, mahcup olmama gibi bir refleks yatmaktadır. Aşağıdaki katılımcıların bu konu hakkındaki görüşleri önemlidir:

İlk olarak taziye evi uygulamasına geçildiği zaman, toplumsal bir karşılığı yoktu fazla. Ama taziye evlerinde imkanları gözönüne alındığı zaman hem verilen hizmet kalitesi hemde kurumsallaşmanın olduğu belli kurallar dahilinde işlenen sistemi, maksimum 3 günle sınırlı olması ve taziye evlerinin inançsal sisteme uygun olması, taziye evi olgusunu yerleştirmiştir. Aslında insanlar taziye geleneğinde süre bağlamında sıkıntılar oluyordu. Çadırlarda 7, 8 gün yerde kalıyordu. Taziye evlerinde ise, 3 gündür. Dinsel olarak 3 gün olması, yerinde bir uygulama olmaktadır. Gün olarak 3 günden 5 güne çıkarılabilir mesele olumlu olur. Ama Batman'ın nüfusunun fazla olması bu imkanı sağlamıyor. Batman'ın nüfusunun fazla olması ve ölüm oranının fazla olması taziye evlerinin yükünü artırır ve zaman olarak ekonomik olarak insanları zor duruma sokar. Belediye gibi bir devlet kurumunun da taziye evi içinde hizmet olarak yer alması ve halka sosyal destek, maddi destek sunması bir nevi kurumsallaşmasına vesile olmaktadır. (M.B, 30, E.)

Tabiki bir kurumsallaşması söz konusudur. İnsanların zaruri ihtiyaçları sonucunda bu taziye geleneği ortaya çıkmıştır. Maddi külfet olurdu, yer sıkıntısı olurdu. Daha sonra çadırlar kurulmaya başlandı ve belli ölçüde taziye yeri sorununa çözüm oldu. Tam anlamıyla oturmadığını çadırlarında yetmediği yerde taziye evleri ortaya çıktı. taziye evleri, taziye geleneğinde güzel bir şekilde taziye yeri sorununu çözmüştür. Açığı kapattığı kanaatindeyim çünkü; her mevsim gelen misafirleri ağırlamak açısından hem büyüklüğü, genişliği, yer sıkıntısı olmaz. Yemeklerinin belediye tarafından karşılanması, hayırseverler tarafından karşılanması, o konuda gayet olumlu buluyorum. (Y.Ş, 32, E.)

Belediye, devletin Kurumu olduğu için belediyenin bu işe el atarsa belki o kurumsallaşmaya yönelik bir yol izlenir. Hani eskiye göre, insanların taziye evlerine olan rağbeti daha da artmış. Toplum açısından biraz daha kabulü söz konusu olmuştur. Bugün bir taziye'den bahsettiğimiz zaman haliyle belli bir kurumu veya yapısı olarak da akla Belediye geliyor kurumsallaşması sözkonusudur. Hani insanların yaptığı dışında taziye evleri, belediye kurumu olarak lanse ediliyor. (Ş.Y, 32, E.)

Katılımcıların dile getirdiği ve sahada gözlemlendiği gibi taziye evleri belediye ile anılmaktadır. Yapımında rol oynaması, ihtiyaçlarını karşılaması ve yemek hizmetinde bulunması bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Belediye yönetimi taziye evlerine önem vermektedir. Ve bu yonde çalışma yürütmektedir. Çünkü halkın büyük katılım gösterdiği ve sürekli gitti yerler olmaktadır. Takdir toplamak ve halkın güvenini almaktadır. Taziye geleneğinde taziye evi kurumsallaşması söz konusu olmakta ve önü açılmaktadır. Sonuçta devlet kurumu da dahil olmaktadır.

3.3.11. Taziye Yeri Sorunsalından Taziye Evi Sorunsalına Doğru:

Şehir ortamında taziye için çadırların kurulması ve süresi uzun olması, yerde kalma süresine paralel olarak maddi ve ekonomik olarak yük olması, insanların dükkan ve iş yerlerini açmaması gibi nedenler “taziye evi” uygulmasına gidilmesinde önemli hususlardır. Taziye evleri gözle görülür ve anlaşılır bir şekilde taziyelerdeki bu sorunları ortadan kaldırmıştır ve neredeyse taziyeler için çadır devri kapanmıştır. Şehrin nüfus yapısı düşünüldüğünde ölüm oranları da artmaktadır. Ölümünün olması taziye evlerinin yetersiz ve az sayıda olduğunu göstermektedir. Taziye evlerinin sağladığı avantajlar, ilgiyi artırmaktadır.

Taziye evleri şehir içerisinde veya dışında olan bütün taziyelere açıktır. Yakın ve ya uzak olmasına bakılmaksızın insanlar taziye evlerini tercih etmektedir. Bu durum taziye evlerinin önemini ve işlevini göstermektedir. Batman'da bulunan taziye evleri listesi ve bu listede sorumlu kişilerin telefon numaraları mevcut olup bunlara ulaşmak mümkündür. Son zamanlarda köy-aşiret dernekleri tarafından yapılan bazı taziye evleri kâr gütme amacına dönüşmüştür. Bu derneklerin himayesindeki taziye evinde, zorunlu olarak bir ocakçı-çaycı bulundurmakta ve sürekli bir imam bulundurmaktadır. Taziyelerini bu taziye evinde ağırlayanlar için ekstra ücret talep etmektedirler. Taziye

evinde belirtildiği gibi, genelde taziye sahiplerinin tanıdığı imamlar olmakta ve gönüllü bir şekilde orda bulunmaktadırlar. Çaycı-ocakçı için ise para vermek ve 3 gün süre ile imam için ücret vermek taziye sahiplerini zor durumda bırakmaktadır. Çünkü bu işi gönüllü yapan taziye sahipleri, gençleri bulunmaktadır. Bunun yanısıra bazı taziye evlerinin elektrik ve su faturalarının ödenmesi verilen hizmeti aksatmaktadır.

Aynı mahallede ölümlerin ard arda gelmesi taziyeler için sıkıntı yaratmaktadır. Ve eğer taziye evinde kurulu bir taziye varsa eğer mahalleden biri değilse taziye sahipleri; tartışmalara neden olmaktadır ve her mahallenin kendi taziye evi olsun gibi söylentilere mahal vermektedir. Bir taziye evinde son günde iki tane taziye ağırlandığı durum da karşılaşılan bir vakadır.

Taziye yerleri hali ile insanların toplandığı yerler olmaktadır. Bu insanlar tanıdık ve akrabalar olmaktadır. Yıllardır birbirini görmeyenden birbiri ile muhabbeti olan kişilerdir. Taziye evlerinde imam vaaz verirken ve ya dua okutulurken; konu dışı sohbet ve muhabbetin yapılması ve taziye için gelenlerin taziye evinin önünde toplanması eleştirilere konu olmaktadır. İçeride verilen vaaz ve dualara iştirak etmemeleri eleştirilere konu olan başka bir durumu oluşturmaktadır. Taziye için gelen akraba ve misafirlere taziye sahiplerinin beklentisi; taziye evinde oturmaları ve mevtâ için dua okumaları, taziye ritüellerini yerine getirmektir. İnsanların sohbet ve boş zamanlarını geçirmek için uğradıkları kafe ve oyun salonları kültürünün taziyelerde baş göstermesi eleştirilere konu olmaktadır. Taziyelerde bulunma amacı ölüye ve ailesine destek olmak ve dinî ritüelleri yerine getirmektir.

SONUÇ

Taziye gibi geleneksel değerlere olan ilgi, kentleşme ile birlikte modernleşmenin getirdiği kültür ve anlayış gereği azalmaktadır. Bölge genelinde ve özelde Batman şehrinde geleneksel toplum anlayışı ile şekillenmiş ve "taziye evi" olgusunu ortaya çıkarmıştır. Taziye evi, kurumlaşma boyutu ön plana çıkan ve yapı/yapılaşma/sembolik bir yer olmuştur. Taziye ziyaretlerinin kabul edildiği bu mekanlar, çok amaçlı ve kullanışlı modern yapılar olmaktadır. Taziye evleri, toplumsal yapıya göre şekillenmiştir. Geleneksel toplum yapısını devam ettirdiği gözlemlenmiştir.

Demografik etken, Batman'ın toplumsal yapısına etki etmektedir. Göç hareketleri Batman şehrini etkileyen önemli bir faktördür. Nüfusun artması taziyeler için yer sorununu ortaya çıkarmıştır. İnsanlar, taziye geleneği ritüellerini yerine getirebilme, kültürel değerleri sürdürebilme çabasında olmaktadır. Ölüm olayı; ani, zamansız olduğu kadar beklenen bir durumdur. Ölüm olayına hazır olma durumu, taziye evlerinin önemini artırmıştır ve taziye evlerine olan ilgiyi artırmıştır. Modern-kent ortamında 'taziye evi' ölümü bekleme ve ölüm olayına hazır olma halinin bir yansıması, göstergesi olmuştur. Taziye evleri, taziye geleneğini sıradanlaştırmış ve normalleştirmiştir.

Modern zamanın getirdiği yeni olgu ve kavramlar; küreselleşme, şehirleşme, bireyselleşme, teknolojik gelişmeler, sanayileşme gibi terimler geleneksel toplum yapısında değişim ve aşınmalara neden olarak görülmektedir. Geleneksel değerlerin çok da tezahür ettiği ve o kadar aşınmaya açık olması, toplum açısından kırılmalara/kopmalara (kültürel değerler yitimi veya aidiyetsizlik) neden olmaktadır. Kent ortamında kırsal veya geleneksel kodları sürdürmeye başladıklarında problem ve sorunlar baş göstermektedir. Taziye evleri, şehirleşmenin getirdiği bir olgudur. Şehirleşme ile birlikte geleneksel taziye ziyaretleri artmaktadır. Kırsal alan ile modern kent alanındaki farklılık taziyelerde göze çarpmaktadır. İnsan ilişkilerinin yoğun olması, insanların iş hayatına girmesi daha çok insanla iletişim kurması ve etkileşimde bulunması, ölüm olayı gerçekleştiğinde, bu ilişki ve iletişimden dolayı taziyelere olan ilgi ve katılımı artırmıştır. Taziye evleri gecekondulaşmanın olduğu mahallelerde yaygınlaşmıştır. Batman'ın apartman/bina yapılaşmasının olduğu mahallelerinde taziyeler binaların bodrum katlarında kabul edilmektedir.

Taziye, ölüm sonrası olan olağan bir durumdur. Taziye süresi uzadıkça taziye sahiplerinin ekonomik olarak yükümlülüğünü artırmaktadır. Taziyelerin kısa bir zaman diliminde gerçekleşmesi makuldür. Uzun süren taziyeler yerine ‘taziye evleri’nde dinî refaransla 3 gün ile sınırlandırılmıştır. Bu durum hem yas süresini etkileyen hem de taziye sahibini maddi, ekonomik açıdan rahatlatan bir uygulama olmuştur. Ölenin statüsü, yaşı ve cinsiyeti genel olarak taziye süresini etkilemektedir. Fakat taziye evleri ile beraber bu durum ortadan kalkmaktadır.

Taziye evleri ‘kurumsallık’ kazanmaktadır. Taziye evleri; bir işleyişe, düzene ve sürekliliğe sahip olmuştur. Bir yapılaşma örneği ve kendine has ritüelleri, kuralları olan; taziye geleneğinin gerekliliklerinin yerine getirildiği mekanlar olmaktadır. Taziye evlerinde taziyelerin kabulü ve belediye hizmetlerinin götürülmesi belirli şartlara bağlanmıştır. Ölüm raporunun olması, vefat edenin kayıtlara geçmesi gerekmektedir. Bunun dışında kurumsallaşmanın önünü açan, emsal olacak gelişme ise; belediyenin taziye evlerine olan maddi desteği ve kendi bünyesinde “taziye evi”ni bulundurmasıdır. Kendi bünyesinde olan taziye evlerinde bir çalışan bulundurmakta ve gerekli bütün ihtiyaç ve eksikliklerini karşılamaktadır. Belediye hem kendi bünyesinde olan taziye evleri için hem de diğer taziye evleri için yemek hizmeti sunmaktadır. Taziyelerde gelenekselleşen ‘yemek kültürü/adedi’ baş göstermektedir. Ekonomik olarak yüksek maliyetlere neden olan bu gelenek, taziye sahiplerini etkilemektedir. Yemek fabrikaları, taziye sahiplerini arayıp yemek menülerini ve fiyatlarını sunarak kendilerini tercih etmelerini istemektedirler. Bu durum ‘taziyenin endüstrileşmesi’ni beraberinde ortaya çıkarmaktadır.

Taziyeler, akrabalık ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle bölgenin toplumsal dokusu, akrabalık ilişkileri, aşiret yapılanmaları gibi nedenlerden dolayı; insan ilişkileri hala diri durmaktadır. İnsanlar ‘sosyal sermayeleri’ni kullanmaktadır. Bölgenin yaşamış olduğu zorunlu göç ve işsizlik v.b nedenlerden dolayı ülkenin batısına göç etmiş ve yerleşmiş insanlar taziyelerin etkisi ile akrabaların ziyaretine gelmektedir. Taziyelerin akrabalık ilişkilerine olumlu yansımaları olmaktadır ve ilişkilerin yeniden dizaynı ve formatlanmasına etki etmektedir. Akrabalık ilişkileri ölümün acısını hafifleten, manevi bir rahatlık sağlamaktadır.

Taziye geleneği, cemaatsel ilişkileri korumaktadır. Taziye kültürü, geleneksel toplumlarda görünürlüğünü ve ilgisini daha fazla yansıtmaktadır. Şehirlerde yaşamaya zorlanan insanların ve özellikle cemaat aidiyeti olan halkın kentleşme karşılığı olarak da

algılanacak bir durumu göstermektedir. Taziye evleri, taziye geleneğinin muhafazası ve geleceğe aktarma fonksiyonu olmaktadır. Taziye geleneğini ve görünürlüğünü artıran “taziye evi” gibi oluşumlar aynı zamanda, toplumdaki kültürel değerlerin sürekliliğini ve devamlılığını artırdığı gibi bir yapılaşmaya yani şehir içinde, cami ile birlikte bir mimari oluşum olduğu için de "taziye kültürünün taşıyıcısı" olmaya örnek oluşturmaktadır.

Taziye evinde verilen vaazler ‘dinî bilginin aktarımı’ni sağlamaktadır. Artan taziye evleri ‘dinî canlanma’ya etki etmektedir. Cami dışında taziye evleri, insanları bir araya getiren yer, kültür ve bir gelenek olmaktadır. Taziyelere katılımın başında dinî etkenler yatmaktadır. Müslim veya gayr-i müslim olsun birinin vefatı, onun arkadaş ve tanıdıklarının katılımına etki etmektedir. Camilerde genel olarak, sadece kandillerde ve Cuma hutbesinde din görevlilerin toplanan kalabalıklara hitabı söz konusudur. Haftanın bir günü hutbede bu imkan sağlanmaktadır. “Taziye evleri” ve “taziye çadırları” sürekli olarak olduğu ve kurulduğu için insanların toplandığı yerler, kalabalıklar olmaktadır. Alimler ve mollalar bu imkanı değerlendirmekte ve taziyeye iştirak eden insanlara; dua okutmak başta olmak üzere; hadis, sünnet ve ayetler okumakta ve anlatılmaktadır. İslam kaideleri, adet ve görenekleri anlatılmaktadır. ‘Dinî bilginin yayılması’na etki etmektedir. İnsanların ortak bilgileri, ortak paydaları artmaktadır. Dinî bilgiler, toplumsal olaylar, güncel konular gündeme gelmektedir. Taziyelerde Kur’anı Kerim tilavet okunmaktadır. Çokça beğenilen bir uygulamaya dönüşeceğine dair, insanlar olumlu tepkiler edilmektedir. Dinin “birleştirici vasıfları”nda değerlendirmek mümkündür. Taziye evleri hem yeni sosyal ilişkiler kurmakta hem de sosyal ilişkileri düzenlemektedir.

Taziye ziyaretleri belirli ritüeller kazanmıştır. Taziye evinde taziye kurulduğu zaman, girişte; taziye sahibi ve aile büyükleri beklemektedir. Taziyeye gelen misafirleri selamlamaktadırlar ve misafirler içeri girmektedir. İçerde oturduktan hemen sonra taziye evinde vaaz/dua kürsüsünde bulunan imam (alim, melle veya molla) dua okutmaktadır. Dua okunduktan sonra taziyenin girişinde selamlaşma faslını yapan taziye sahipleri bir kez daha yeni gelen misafirlerin yanına giderek tek tek selamlaşmaktadırlar. Çay ve ya içecek ikramı yapıldıktan sonra, gelen misafirler imamdan bir dua daha okutmasını istemektedir. Dua okunduktan sonra izin isteyip gitmektedirler. Kalktıklarında kapıda selamlaşma faslını yapan mevtanın yakınları sıraya girerek, gelen ziyaretçileri uğurlamaktadır. Bu davranış ve selamlaşma faslı gereksiz görülmekte ve imam ve alimler tarafından taziyelerde, taziye sahipleri uyarılmaktadır. Giriş ve çıkışta yapılan selamlaşma yeterli bulunmaktadır.

Taziye evi, "acının mabedi" olmaktadır. Taziye evi, yasın da evi olmaktadır. Ölüm sonrası mevtanın evinde yaşanan yas-matem süreci, taziye evlerine taşınmıştır. Ve taziye evleri bu açıdan, acının yaşandığı yer ve 'acının ortak mekanı' olmaktadır. Evde yaşanan yas-matemi, bir süreliğine olsa da evin dışına taşımaktadır. Yas Kürtçe'de 'Şîn' anlamına gelmekte ve bazı taziye evleri; 'Mala Şînê' (yas evi) denmektedir. Taziye evlerine farklı bir kutsallık atfedilmesi, din alimi olan katılımcılar tarafından 'yas evi' tabiri uygun bulunmamaktadır.

Taziye evlerine verilen isimler, kültürel mirası canlı tutmaktadır. Bir nevi taziye evleri halk için, "toplumsal bellek" alanı olmaktadır. Taziye evleri, geleneksel değerleri somut bir şekilde gösteren bir fenomen olma yolundadır. Taziye geleneğini somut bir hale, yapıya, şekle bürümektedir. Taziye evlerine verilen isimler yapımında etkili olan kişilerin tasarrufunda olmaktadır. Taziye evi yapımını üstlenen iş insanları, izin alarak kendi aile büyüklerinin ismini yaşatmak adına taziye evine isim vermektedir. Diğer şekilde taziye evi yapımını üstlenen aşiretler, kendi aşiret ve köy yerleşim isimlerinin kullandıkları görülmüştür. 'Yerel ve geleneksel olan değerler' önem kazanmaktadır. Aşiret ve akraba yapılanmalarının modern kent ortamında muhafaza edilmektedir.

Batman'da hızlı kentleşme, geleneksel yapıyı etkilemiştir ve hızlı bir modernleşme sürecini tetiklemiştir. Modernleşen hayat, geleneksel yaşam biçimini etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Modern ile gelenek dikotomisinde olan kentte kamusal alanda sorunlar ortaya çıkarmıştır. Çünkü insanlar mekânı ve alanı kendi kültürel kodlarına göre yaşanılır hale getirme davranışı sergilemiştir. Batman ili ekseriyetle kırsal alandan gelen göçlerle oluşmuş ve akrabalık, köylülük, aşiret ilişkilerini kenar mahallelerde sürdürdüğü için; modern-kent pratiğine uygun bir ilerleme sağlayamamıştır. Gelenekselin, akraba ilişkilerinin, komşuluk ilişkilerinin pekişmesi neticesinde cemaat yapısı korunmuştur. Bu muhafaza edinilen gelenekler özellikle dini ritüellerde göze çarpmaktadır. Modern kent yaşamında ve artan nüfus yapısı ile orantılı olarak hem doğum hem de ölüm oranını artırmıştır.

Taziye geleneğinde yer edinmiş olan yemek sorunu hala devam etmektedir. Burada belediyenin, yerel yönetimin taziye sahiplerine imkânları dâhilinde hizmet götürmesi ve halkın beklentisini artırması sorununu ortaya çıkarmıştır.

Değişim ve dönüşüm dâhilinde olan modern, post modern ve geleneksel toplumlarda, ölüm çerçevesinde yapılan uygulamalar arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Modern ve

post modern kavramları kısılcında direnen toplumlar geleneklerini sürdürmeye yönelik eğilim göstermektedir. Bu çalışma, "taziye geleneği" ve "taziye evi" kültürü, geleneksel toplumlarda insanlar arasında bir dayanışma ve ortak bir anlayış ile görünürlüğünü artırarak devam ettirmekte, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde taziye anlayışında, Batman örneğinde üzerinde durulan "taziye geleneği" ve taziye evi" kavramları toplum içerisinde yeni bir görünüm ve kalıcılık kazanmıştır. Ezcümle, modernleşen toplumda geleneksel değerler varlığını sürdürüyor ve yeniden üretiyor.

Kaynakça:

- Abuzar, C. (2010). Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği -Bir Toplumsal Yapı Çözümlemesi-. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 259-274.
- Ajansı, A. (2018, 9 8). *Milliyet gazetesi*. milliyet.com.tr: m.milliyet.com.tr/belediyeden-taziyelere-destek-batman-yerelhaber-3100601/?PAGE=1 adresinden alınmıştır
- Alaeddinoğlu, F. (2010). Batman Şehri Fonksiyonel Özellikleri ve Başlıca Sorunları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 1-24.
- Albayrak, A., & Arıcı, İ. (2007, 12 2). Elazığ'da Taziye Geleneği. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33-44.
- Aries, P. (2018, 10 13). *insanokur*. www.insanokur.org: www.insanokur.org/yasaklanan-olum-philippe-aries/ adresinden alınmıştır
- Artun, E. (1998). Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri: Doğum- Evlenme-Ölüm. *Bir Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 85-107.
- Arun, Ö., & Diker, Z. (2009). *Güneydoğu Anadolu Yoksulluk Profili: Batman Sosyoekonomik Durum Araştırması Sonuçları*. Batman: Yerel Gündem 21 Batman Kent Konseyi.
- Aydın, M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Batman Belediyesi Resmi Web Sitesi*. (2017, ocak 24). Batman belediyesi: <http://www.batman.bel.tr/icerik/38/145/batman-tarihi.aspx> adresinden alınmıştır
- Bauman, Z. (2012). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. (N. Demirdöven, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayezîdî, M. M. (2012). *Adat û Rusûmatnameê Ekradiye*. (J. Dost, Çev.) İstanbul: Nûbihar.
- Belediyesi, B. (2017, 01 24). *Batman.bel.tr*. <http://www.batman.bel.tr/icerik/38/145/batman-tarihi.aspx>: <http://www.batman.bel.tr/icerik/38/145/batman-tarihi.aspx> adresinden alınmıştır
- Bostantzi, C. (2008). Yunanistan Gümülcine İli Mehrikoz Bölgesindeki Doğum, Sunnet, Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adetlerin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimler Ana Bilim Dalı*. Yüksek lisans Tezi.
- Breton, D. L. (2010 2. Baskı). *Acının Antropolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Burcu, E., & Akalın, E. (2009). *Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar*. 03 05, 2017 tarihinde <http://www.hutad.hacettepe.edu.tr/index.php/hutad/article/viewFile/180/204pdf> adresinden alındı

- Cengiz, S. A. (2015, 2). Ölüm Üzerine Düşünmek: Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm Çalışması. *Folklor/Edebiyat Dergisi Sedat Veyis Örnek Özel Sayısı*, 21(82), 231-255.
- Çağırıcı, M. (2019, 01 21). *TDV İslam ansiklopedisi*. islamansiklopedisi.org.tr: <https://islamansiklopedisi.org.tr/taziye> adresinden alınmıştır
- Çayır, C., Yıldız, M. C., & Gönenç, İ. (Nisan 2009). Sosyal Değişme-İntihar İlişkisi: Batman İli Örneği. S. Cönce, & A. Çevik içinde, *I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 2 cilt (s. 319-341). Batman: Batman Valiliği.
- Çiftçikal, F. (2010). Modernleşme Sürecinde Ölüm Hadisesine Din Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım. *Çukurova Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Blim Dalı*. yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Demir, A. (2012). Diyarbakır'da Taziye Geleneği. *Dicle Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Dalı*. Diyarbakır: Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Dikmen, A. (2015). Değişik Din ve Mezhep Müntesiplerinin Ölümle Gelen Sosyal Birliktelik Algıları ve Ölümü İçselleştirme Uygulamaları (Diyarbakır Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 40, 458-465.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Durkheim, E. (2005). *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. (F. Aydın, Çev.) İstanbul: Ataç Yayınları.
- Durmuşoğlu, K., & Ataman, K. (2018). Kutsaldan Sekülere: Değişen Ölüm Algısı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 123-149.
- Egi, A. (2014). Gündelik Hayatta Kaotik Kurumsallaşmalar. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyalbilimler Entitüsü, Yüksek lisans Tezi.
- Ertan, M. H. (18-20 Nisan 2012). Sosyolojik Açidan Batman ve Yöresindeki "Taziye Geleneği" ve Bu Geleneğin Anadolu Taziye Kültürü ile Karşılaştırılması. *Batman University International Participated Science and Culture Sympoisum* (s. 949-962). Batman: Batman Üni. Journal of Life Sciences Volume 1.
- Ezici, T. (2017). Üniversite Tiyatrosunda ritüel Çalışmaları: Bir Acı Çekme Oyunu Olarak Ta'ziye Ritüeli. *Sahne ve Müzik Eğitimi- araştırma e-Dergisi*(4), 109-121.
- Frisby, D. (2012). *Modernlik Fragmanları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2006). *Sosyoloji*. (C. güzel, Dü.) İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Jenks, C. (2007). *Altkültür*. (N. Demirkol, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kara, Z. (2009). Ölüm Fenomeni Üzerine Bir Din Sosyolojisi Çalışması Kayseri Örneği. *Doktora Tezi*. Kayseri Erciyes Üniversitesi.

- Kavak, F. (2015). Klasik Arap Edebiyatında Taziye. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Dergisi*(24), 105-132.
- Kaya, M. (2013). *Modernleşme Sürecinde Aşiretlerin Dönüşümü: Şanlıurfa Aile Ve Aşiret Dernekleri*. Selçuk Üniversitesi, sosyoloji. Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Kıncal, R. Y. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (R. Y. Kıncal, Dü.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Kiren, A. (2017, 9). Dünyevi İktidarın Meşrulaştırılmasında Dini Bir Ritüelin Kullanılması: Kaçarlar ve Taziye. *Marmara Üniversitesi Siyasi Bilimler Dergisi*, 5(2), 51-66.
- Koyuncu, A. (2011). 1980'den sonra Kente Göç Edenlerin Tutunma Yolları: Konya Örneği. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü, Doktora Tezi.
- L. Berger, P., Berger, B., & Kellner, H. (1985). *Modernleşme ve Bilinç*. (C. Cerit, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.
- Malinowski, B. (1990). *Büyük, Bilim ve Din*. (S. Özkal, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mordeniz, C. (2005). Dramatik Bir Performans Türü Olarak Ta'ziye ve Antik Yunan Tiyatrosuyla Karşılaştırma Denemesi. İstanbul, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Müdürlüğü, B. V., & Valiliği, B. (2015). *Batman İli 2014 Yılı Çevre Durum Raporu*. Batman: Batman Valiliği.
- Öz, M. (2019, 01 21). *TDV İslam Ansiklopedisi*. islamansiklopedisi.org.tr: <https://islamansiklopedisi.org.tr/taziye--sia> adresinden alınmıştır
- Polama, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (H. Erbaş, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sağır, A. (Nisan 2016). Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Pratğinde Sofra Pratikleri Üzerine. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi Yıl: 20, S:1*, 271-298.
- Sağır, A. (2012). Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/2 Spring*, 903-925.
- Sağır, A. (2013). Modern Dünya ve Ölüm: Batılının Ölüm Karşısındaki Tavrı. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 213- 221.
- Sağır, A. (2014). *Ölüm Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma* (10 b.). (A. Artun, Dü.) İstanbul: İletişim.
- Simmel, G. (2015). Sunuş: İlk Modernite Sosyoloğu. D. Frisby, & A. Artun (Dü.) içinde, *Modern Kültürde Çatışma* (10 b., s. 7-38). İstanbul: İletişim.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Ü. Tatlıcan, & G. Demiriz, Dü) İstanbul: Sentez Yayıncılık.

- Solmaz, M. (2012). Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Etik'in Sosyolojik Temelleri. Malatya: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Suvat Parin, A. E. (2012, Ekim). Kent(li)leşme Pratiğinde Yeni Bir olgu: Taziye Evleri ve Farklılaşan Sosyo-Kültürel Pratikler. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 212-229.
- Talas, M. (2009). Mehmet Eröz'de Ölüm Adetleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of World of Turks Sayı 2*, 57-69.
- Tekik, M. (2013). Batman Şehrinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Tekin, F. (2005). Hakkari Örneğinde Aşiret, Cemaat ve Akrabalık Örüntülerinin Modernleşme ve Kırsal Çözülme Sürecindeki Siyasal ve Toplumsal Sonuçları. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi*. (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Cogito.
- Tryjarski, Edward. (2012). *Türkler ve Ölüm*. (H. Er, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Türk, E. (2016). Hızlı Kentleşme Sürecinin Toplumsal Yapıya Etkileri: Batman Örneği. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek*. (R. G. Ögdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ünlü, S. (2014). *1+1 Stüdyo Yaşamlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Weber, M. (2008). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.) İstanbul: Deniz Yayınları.
- Yelken, R. (1999). *Cemaatin Dönüşümü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Cilt 8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Cilt 11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Taziye Evleri Listesi (Ek: 1)

BATMAN İLİ TAZİYE EVLERİ LİSTESİ				
NO	TAZİYE EVİ İSİM	SORUMLUSU	TAZİYE EVİ ADRESİ	İLETİŞİM
1	9 MAYIS	MEHMET KOLALDIRAN (MUHTAR)	19 MAYIS MAH. YAHYA KEMAL BEYATLI LİSESİ ARKASI	0535 631 42 65
2	ADİLE KUBBA	M.ŞİRİN		0537 847 46 62
3	AKYÜREK	NAZİF CENGİZ		0536 693 49 84
4	AYDINLIKEVLER	M.EMİN BADUR (MUHTAR)	AYDINLIKEVLER MAH. 1229 SOK	0533 929 92 66
5	BATSO	ENVER ARGUN	KÜLTÜR MAH. KÜLTÜR CAMİİ YANI	0505 560 06 69
6	BAYRAM CAMİİ	ABDURRAHMAN AKBULUT (İMAM)	RAMAN MAH. 1805 SOK	0537 324 76 46
7	BAZIQİLER	FADIL KAVAK	HÜRRİYET MAH. ŞERZAN KURT PARKI YANI	0536 696 22 78
8	BEŞEVLER	MELİKE ZEREOĞLU	BEŞEVLER MAH	0535 628 75 65
9	BEYTULLAH CAMİİ	HAMİT DEMİR	HİLAL MAH.	0539 425 70 39
10	CUDİ	A.REZZAK ONAR (MUHTAR)	CUDİ MAH.	0534 496 58 56
11	ÇARŞI	CEMAL ÇERÇEL (MUHTAR)	ÇARŞI MAH. 726 SOK	0541 803 00 72
12	ÇAY	MEVLÜT ŞANSİN (İMAM)	ÇAY MAH. OLİMPİYAT HAVUZU KARŞISI	0505 234 03 26
13	EHMEDÉ XANİ	RAMAZAN ÇINAR	ÇAMLICA MAH. 2472 SOK	0530 929 15 01
14	ERKÖKLÜ	METİN TATSIZ	ERKÖKLÜ MAH.	0507 456 14 72
15	ESHABUL KEYF CAMİİ	MUHTAR İLYAS	ÇAY MAH.	0538 338 68 04
16	FEKİYE TEYRAN	EMİN ÇELİK	BAYINDIR MAH. ÇEVREVE ŞEHİRCİLİK KARŞISI	0536 624 82 31
17	GÜNEYKENT	İSMET DEMİR (MUHTAR)	GÜNEYKENT MAH. 3015 SOK	0533 619 15 57
18	H.MUSTAFA GÖREN	HOCA		0530 347 89 28
19	HACI HALİL ABA	REMZİ ADSAN	ŞİRİNEVLER MAH. AYDINLAR CAMİİ İÇİ	0534 944 50 41
20	HACI TALAT CAMİİ		19 MAYIS MAH.	
21	HAMZALI		ÇAY MAHALLESİ	
22	HUZUR	RESUL ADANIR (MUHTAR)	HUZUR MAH. ESKİ MEZARLIK YANI	0535 225 63 93
23	HÜRRİYET	HAYRETTİN VELİOĞLU (MUHTAR)	HÜRRİYET MAH. 404. SOK NO:9	0530 122 38 27
24	HZ. MUSA CAMİİ	YUSUF KURAL		0532 648 91 25
25	İLÜH	MEHMET BARS (MUHTAR)	İLÜH MAH. 608 SOK	0537 381 23 02
26	İPRAGAZ	HÜSEYİN ÇELİK	PETROL LİSESİ ARKASI	0533 510 71 82
27	KORİK	NİHAT SOYSAL		0532 336 49 26
28	KUBA CAMİİ	EYÜP İDE	CUDİ MAH.	0537 384 48 25
29	KUDRET	M.ALİ SADIÇ (İMAM)	BAHÇELİEVLER MAH. KUDRET CAMİİ YANI	0535 248 50 51
30	MEHMET SİNCAR	NAZİF CENGİZ	PETROLKENT MAH. MEHMET SİNCAR HALK EVİ İÇİ	0536 693 49 84
31	MEVLANA HALİT CAMİİ	H.AHMET KOFAN	KORİK MAH. KOFAN PERTOL ARKASI	0532 322 08 39
32	PEYGAMBER CAMİİ	M.ŞİRİN KILIÇ (İMAM)	BEŞEVLER MAH. KOMANDO CAD	0536 473 30 64
33	SELAM (SELİMİYE CAMİİ)		BAĞLAR MAH.	
34	SEYİTLER	SÜLEYMAN RÜZGAR	BOZOOĞLU MEZARLIĞI İLLERİSİ	0542 746 82 42
35	SİLEBİNLİLER	H.HALİL TOPRAK	PETROLKENT MAH. 2834 SOK SAKARYA İLKOKULU KARŞISI	0535 560 29 19
36	SOFİ ÖZDEMİR	ZİYAT DEMİR	CUDİ MAH. SÖFİ ÖZDEMİR PARK İÇİ	0536 890 47 72
37	ŞEYH HÜSEYİN CAMİİ	EŞREF ÇAPAN (MUHTAR)	FATİH MAH. 3338 SOK	0530 777 10 06
38	ŞEYH SAİT	YUSUF ERSARI	BOZOOĞLU MEZARLIĞI ARKASI	0535 815 80 09
39	TERECE CAMİİ	HACI RAMAZAN		0537 435 05 14
40	TILMERÇ	EKREM BEYDÜZ	TILMERÇ MAH.	0538 551 95 77
41	YEŞİLTEPE	EBEDİN TURKAN (MUHTAR)	YEŞİLTEPE MAH. 2313 SOK NO:22	0538 655 42 03

Mülakat Yapılan kişilerin Bilgileri Formu (Ek: 2)

İsminiz?

Yaşınız?

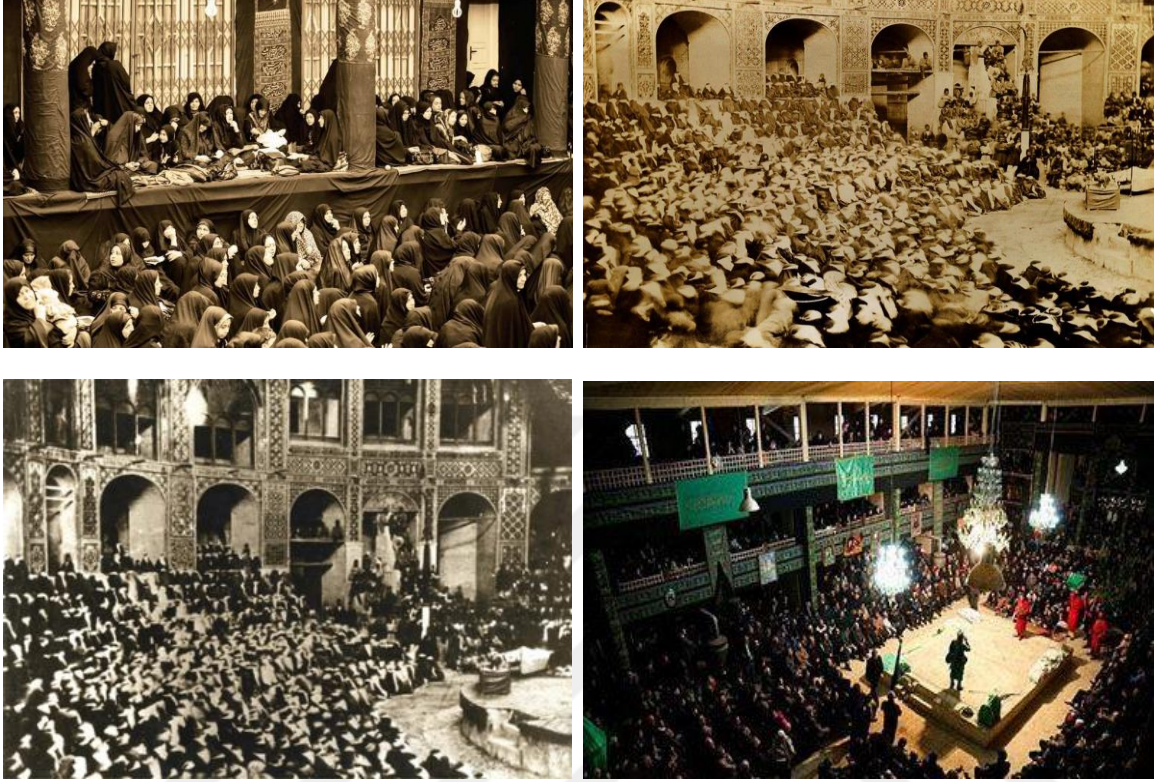
Öğrenim Durumunuz?

Meslek?

Taziye Geleneğine Dair Görüşme Soruları (Ek: 3)

1. Bir taziyeeye katılımınızı etkileyen nedenler nelerdir? ve Taziye geleneğinde zamanla değişen şeyler nelerdir? (Mevtanın evi, Taziye çadırı, Taziye Evleri ...)
2. Taziye geleneğinin önemini; akrabalık ve komşuluk dayanışması/yardımlaşması açısından değerlendirir misiniz? (İlişkileri nasıl etkilemektedir?)
3. Evde ve çadırlarda kabul edilen taziyelerden, "Taziye Evleri"ne geçiş sürecini nasıl değerlendiriyorsunuz? (Olumlu- Olumsuz beyanlarınız?)
4. "Taziye Evleri"ne geçişte etkili olan faktörler sizce nelerdir? Şehirleşme ve artan nüfus ne kadar etkili olmuştur?
5. Taziye geleneğine baktığımızda; verilen yemek, ekonomik boyutu, taziye süresi ... gibi şeyler ile "Taziye Evlerine geçişte, olumlu-olumsuz aktaracağınız neler vardır?
6. Taziyelerde verilen ve insanlara ekonomik olarak yüksek bir maliyet çıkaran uygulamalar hakkında neler düşünüyorsunuz ve bu noktada belediye hizmetleri yeterli midir? (Yemekler, İkramlar, verilen Mevlüt...)
7. "Taziye Evleri" genelde kenar mahallelerde yapılmakta, bunun nedeni ne olabilir, yorumunuz ve fikirleriniz nelerdir?
8. Yeni yapılan "Taziye evleri"nde mescit ve camii düşünülerek yapılmakta ve bunun yanında cami de yapıldığında taziye evi düşünülüp yapılmaktadır. Bu konu hakkındaki fikirleriniz nelerdir?
9. Taziyelerde ve taziye evlerinde imam(mele, molla) ve hocaların ziyaretçilere verdiği vaazların rolü ve etkisi oluyor mu? "Dinî bilgi"nin yayılmasında ne kadar etkilidir?
10. Artan ve halk tarafından kabul gören "taziye evleri", "yas sürecini" nasıl etkilemiştir?
11. Yas evi genelde "ölünün evi" olmaktadır. Son yıllardaki değişmelerle "taziye evi"; "yas-matem evi" veya "acının yeri" olmakta mıdır?
12. Kültürel değer ve aidiyetlerin korunmasında ve taşınmasında "Taziye Evleri"ne verilen isimler, adlar, nasıl bir anlam içermektedir? fikirleriniz nelerdir? (Şeyh Sait, Faqiye Teyran, Baziqiler, Ahmedi Xani, Sılebini Köyü ... vb.)
13. Halk tarafından karşılık bulan ve ciddi şekilde sayısı artan; gerek dernek, belediye ve vatandaş gerekse hayırseverlerin ve aşiretler (akraba, köylüler) tarafından yapılan süreklilik ve devamlılığı düşünüldüğünde "Taziye Evleri"nin "Kurumsallaşma"sı hakkında neler düşünüyorsunuz?
14. Taziye evleri ile birlikte taziye geleneğinde yeni bir durum yarattı. Bunun taziye geleneğinin devamına yönelik nasıl bir etkisi olmuş veya olacaktır?

Çalışma Alanına Dair Kaynak Fotoğraflar (Ek: 4)

Şekil 1: İran'da Taziye Mekanları

Şekil 2: Sokakta Kerbela Anmaları.

Sekil 3: Taziye Çadırı.

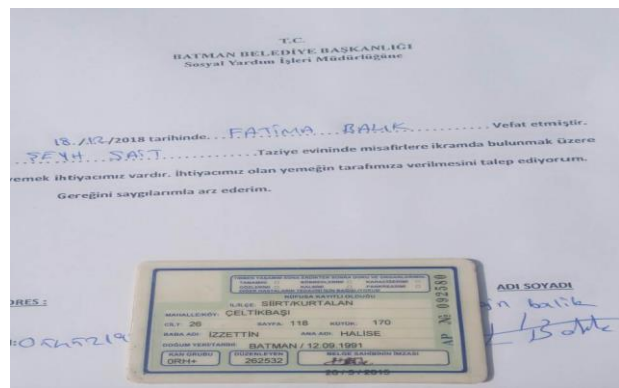

Sekil 4: Taziye Evlerinden Örnekler.

Sekil 5: Belediyenin Denetiminde Olan Taziye Ewleri.

Sekil 6:

Şekil 7: Belediyenin Yemek Hizmeti.

Şekil 8: Kadınlar İçin Ayrılan Bölüm.

Öz Geçmiş

Siirt'in Kurtalan ilçesine bağlı Erguven (Bêlek) köyünde 1991 yılında doğdu. İlkokul ve lise eğitimini Batman ilinde tamamladı. Batman Atatürk Anadolu lisesinde okudu. Lisans eğitimini Konya Selçuk Üniversitesinde tamamladı. Lisans eğitimi sosyoloji bölümü üzerine bitirdi.

